

SA. 21. J. 81.

KAIS. KÖN. HOF. BIBLIOTHEK

18.760-B

ALT-

~~Sta. 21. J. 81~~

18760-B.

A'
KÉT MAGYAR HAZA
ELSŐ RANGÚ
GYÓGYVIZEI
ÉS
FÜRDŐ-INTÉZETEI.

TERMÉSZET- VEGY- 'S GYÓGYTANI SAJÁTSÁGAIKBAN
ELŐTERJESZTVE.

A' M. TUDÓS TÁRSASÁG ÁLTAL KOSZORÚZOTT

PÁLYAMUNKA.

IRTA

TÖRÖK JÓZSEF,

ORVOS- ÉS SEBÉSZTUDOR, A' DEBRECZENI REF. FŐISKOLÁBAN VEGY-
TAN ÉS TERMÉSZETRAJZ NY. R. TANÁRA, A' KIR. M. TERMÉSZETTUDO-
MÁNYI TÁRSULAT, A' BUDAPESTI KIR. ORVOSEGYLET RENDES, A'
PESTI ORVOSI KAR 'S A' TUDÓS TÁRSASÁG LEV. TAGJA.

•••••

KIADTA

A' MAGYAR IRODALOMTERJESZTŐ TÁRSULAT.

PESTEN,
NYOMATOTT BEIMEL JÓZSEFNÉL.
1848.

20

Pályakérdés.

Határozottassanak meg vegybontások 's gyógygyakorlati adatok nyomán a' nevezetesb honi ásványvizek gyógyjavalatai; mikép lehetne azokat netalán létező hiányaikra nézve orvos-rendőrségi tekintetben használhatóbbakká tenni; továbbá adassék elő, mellyekkel lehetne azok közül a' külföld legnevezetesb ásványvizeit teljes sikerrel pótolni; végül emlitéssék meg, mik történtek irodalmi tekintetben e' tárgyra nézve. —

Jelige.

Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturae, maiora esse miracula. Plinius Hist. nat. Lib. 31. lap 18.

B e v e z e t é s.

Mióta Tognio Lajos egyetemi tanár árvasági elhagyatott állapotban sinyledező ásványos vizeink ügyeit lelkesült kebellemel, 's lankadatlan buzgalommal fölkarolta, vizsgálatainak némelly nevezetesebb eredményeit a' közönség elibe bocsátotta, orvosi rendünknek e' tekintetben elzibbasztott figyelmét átható megszólamlásaival fölzaklatta: át kezdők látni, milly megbecsülhetlen kincs rejlik honunk ásványos vizeiben, de át kezdők látni azt is, mennyire elhanyagolók a' bőkezű természet ezen megbecsülhetlen adományait, 's mennyire hátramaradánk e' tekintetben is a' külföldhöz képest. És ezen belátás megtermette már eddigelé is a' maga jótékony gyümölcseit, mert az elmaradás nyomasztó érzete azóta mind egyesek, mind testületekben számtalanszor nyilatkozott. Így lön például, hogy a' kir. magyar Természettudományi Társulat egy az ásványos vizek ügyében folytonosan működő bizottságot nevezett ki; így történt, hogy az orvosok és természetvizsgálók 1814-ben Kolosvárt tartott nagy gyűlése szinte választmányt hozott létre az ásványos vizek körül működendőt, melly mivel egy év lefolyta alatt létezésének semmi életjelenségeit nem adá, a' következő 1845-ik évben Pécssett tartott nagygyűlés összevezarván a' kártyát, új választmányt alakított, mellynek föladata *) : *Magyarország ásványvi-*

*) L. A' magyar orvosok és természetvizsgálók Pécssett tartott 6-ik nagy gyűlésének történeti vázlata 's munkálatai. Pécssett 1845. l. 52

zeit minden tekintetben megvizsgálni, azokkal kórházakban és magán-betegeken kísérleteket tenni, azokat a' külfölddel megismertetni, és oda leendő szállításukat megindítani, általában terjedelmes összeköttetései által mindent elkövetni, mi hazánk ásványvizeinek hírért megalapítani 's mindinkább terjeszteni fogná. De a' melly választmány eddigelé leginkább a' „nervus rerum gerendarum“ hiánya miatt szinte zátonyon ül.

Igy történt végre, hogy a' Magyar Tudóstársaság is kitüze részéről a' jelen korszerű, nagyfontosságú, de egyszersmind rop-pant kiterjedésű pályakérdést, melly ha szerencsésen oldatik meg, a' nevezett választmányoknak is kissé megtörvén az útát, minden-estre megkönnyebítendi teendőit, 's így majd csak elközelgetend azon idő, mellyben ez ügybeni mozgalmainknak is élvezhetendjük várván várt és reménylett gyümölcseit. — Ezt ohajtva, bár hosszas magammali küzdés után, mellyet a' kérdés fontossága, és tehetsé-geim csekélységének mérlegezése eredményezett, elhatároztam magamat e' pályakérdés fejtegetésére, annyival is inkább, mivel vajmi szomorúan tapasztaltam, hogy irodalmunknak ezen ága eddigelé úgyszólván egészen parlagon hevert; miről könnyen meggyőződhetik a' tisztelt olvasó, ha ásványvizeink alább össze-állított szükkörű, 's néhány magányrajzban határozott literatúráját megtekintendi. — Minél csekélyebbnek éreztem pedig e' kér-dés megfejtéséhez szükséges tehetségeimet, annál több segéd-eszközöket törekedtem igénybe venni; nevezetesen pedig minde-nekelőtt lehető tökéletesen összeállítottam és megszereztem ma-gamnak honi gyógyvizeink literatúráját, 's az ezekben talált czélra vezető adatokat felhasználtam; ezenkül levelezésbe ereszkedtem némelly megyei fő- és fürdőorvosokkal, leginkább azon első-rangú ásvány- vizeinkre nézve, mellyekről az irodalmi forrásokból nem merithettem kielégítő adatokat és tudósításokat; 's kik szive-sek valának ebbeli vállalatomban nagylelkűen gyámolítani, azok fo-gadják tőlem ezennel legforróbb hálanyilatkozatomat; továbbá né-

hány alig nevérol ismert, de jeles sajátságainál fogva Európa elsőrangú gyógyvizei között szerepelhető ásványvizünknek vegybon-
tását eszközlöttem (Bikszád, Túr); végre egy kirándulást is tettem Esztergom megyébe, hogy az ottani nagy jelentőségű és nagy számú keserű vizeknek helyrajzi 's földismeai viszonyairól autopsia útján szerezzek magamnak tudomást és felvilágosítást. Ezen itt elősorolt segéd eszközök fölhasználásának köszöni e' dolgozat létrejöv-
vetelét, 's azt hiszem, hogy ezzel honi hydrologiánk nagy épüle-
téhez némelly használható új anyagokat, közönségünk kezébe pedig nagyszámú gyógyvizeinknek szükség szerinti megválasztására nézve lehetőleg biztos kalaúzt szolgáltatam. — Hátra van még, hogy e' munka oeconomiajáról szóljak néhány szót. —

A' kitzöött pályakérdés értelmében a' gyógyjavallatokat kelle adnom tapasztalatokra 's vegybon-
tásokra építve, de minthogy a gyógyjavallatok vagyis az ásványvizek gyógyereji okszerű össze-
függésben vannak azoknak természet- 's vegytani sajátságaival, ezeket mindenütt, hol csak lehetséges vala, kifejtettem, előre bo-
csátván egyszersmind minden egyes gyógyviz történeteinek rövid vázlatát, mint szinte a' fürdő intézet miben létét is, hogy annál több oldalú hasznát vehesse az olvasó munkálatomnak, 's annál könnyeb-
ben megválaszthassa az orvos kényelem tekintetében is a betegé-
nek szükségés fürdő intézetét. — A' kútfők gyanánt használt mun-
kák, magányrajzok megnevezését is minden egyes gyógyviz tár-
gyalása előtt el nem mulasztottam, a' mellett, hogy azok az irodalmi rovatban is megnevezettek.

A' külföld nagyhirű, 's honosaink által gyakran használtatni szokott gyógyvizekkel párhuzamozást, összehasonlítást is, bár meg-
vagyok e' közmondás helyességéről gyöződve „Omnis similitudo claudicat“ és nincs két tökéletesen egyforma falevél az erdőben minden egyes gyógyviznél megtettem, 's ennél fogva a' kérdés ezen részének külön czikket nem szenteltem, annyival is inkább, mivel azon meggyöződésben vagyok, hogyha egy honi fürdőintézet vize

minden természet 's vegytani sajátságaira nézve hasonlítana is egy külföldi gyógyvizhez, mégis annak tökéletes pótszere nem lehetne, nem lévén az éghajlati viszonyok is ugyan azok; minélfogva ezen párhuzamosítás inkább csak az otthon, nem pedig valamely fürdőben használandó gyógyvizekre nézve bír nagyobb érvényességgel. —

Mi a rendet illeti, melyet gyógyvizeink elősorolásában követtem, e' tekintetben elsőseget adtam a' langyos és hév vizeknek, mint a' mellyek mindenestre nagyobb jelentőségűek a' hideg ásványvizeknél; mind a' hév, mind a' hideg gyógyvizek osztályozását pedig vegytani alapra építettem, követvén e' tekintetben jelenkorunk legjelesebb hydrologusait, ennélfogva gyógyvizeinket 1-ör vegyileg közönyös, 2. kénes, 3. konyhásos, 4. keserű, 5. szikeléges, 6. meszes, 7. savanyú, 8 vasas vizekre osztályoztam.

Ezeket előre bocsátván, lássunk kitűzött földadatunkhoz. --

1. A' két magyarhaza elsőrangú langyos és hévvizei.

Langyos vizeknek nevezzük Vetter szerint azon gyógyvizeket, mellyek $+ 15^{\circ} - 28^{\circ}$ R., hévvizeknek pedig azokat, mellyek $+ 28^{\circ} - 51^{\circ}$ R. fokú hőmérséklettel bírnak; $+ 51^{\circ}$ R. foknál magasb hőmérsékletű gyógyviz honunkban nem találhatik, miként ellenkezőleg $+ 4^{\circ}$ R. foknál alacsonyabb hőmérsékletű szinte nem.

a) Vegyileg közönyös langyos és hévvizeink.

A' vegyileg közönyös hévvizek' meghatározása.

Vegyileg közönyös gyógyvizeknek azok neveztetnek, mellyek nagy vegytani tisztaságoknál fogva bírnak gyógyerővel. Ezen vizek tiszták, iz és jobbadán szag nélküliek is, vagy csak igen csekély, könkéneg (Schwefelwasserstoff) szagot árasztanak: aránsúlyok igen közel áll a' lepárolt vízéhez 's 16 obonnyi mennyiségben 3, legfőlebb 5 szemer szilárd, vagy álló alkat résznél több nem foglaltatik. E' mellett ezen alkatrészek nem lehetnek olyanok, mellyek már csekély mennyiségben is tetemes gyógyerőt fejtenek ki.

A' vegyileg közönyös hévvizek gyógyhatása.

Az illetén' gyógyvizekben minél tisztábbak vegytanilag, annál nagyobb a' lappangó melegség, 's ennél fogva hasonló mérséklet mellett nagyobb izgató erővel bírnak, mint a' közönséges vízből készült fürdők. Minél tisztább továbbá a' víz, annál nagyobb oldozó ereje az állati kigőzölgés anyagaira nézve, de annál több is megy belőle által a' sűrű folyadékokat tartalmazó periphericus edényekbe. Ezen két ok izgatólag hat az edényrendszerre, abban élénk mozgásokat, nagyobb fokú lázas ellenhatást idéz elő, 's minden vizet elválasztó életművekben, főleg a' vesékben élénkebb bírálatokat. Nagy fontosságú ez főleg olly állapotokban, mellyekben a' földes képletek túlnyomók, azaz, mellyekben a' kórlátózott nedvke-

ringés, 's' szilárd részek nagyobb bőségénél fogva csapadékok, lerakódások képződnek a' szövetekbe. Ezért javallják a' közönyös hévvizek főleg aggastyánoknál, kikre nézve valódi fiatalító hatással bírnak, a' mennyiben feszes, meredt tagaiknak új hajlékonyságot mozgékonytságot, 'érméczességet kölcsönöznek, a' beidegzést fölmagasztalják, 's élettélyt (turgor) varázsolnak elő petyhüdt részeikben. Az e' nemű gyógyvizeink között első helyen szerepelnek.

1. A' Daruvári közönyös hévvizek. (*Akratothermae*).

Magányrajzok.

1. Pósa Gábor, tudósítás a' daruvári és lipiki fürdőkről. Bécsben. 1818.
2. *Aquae soteriae Daruvarienses*, auctore Sigismundo Rosenberg. 1837.

Daruvár Pozsega vármegyének igen csinos és kellemes fektű mezővárosa, az északi szélesség $45^{\circ} 36'$, a' keleti hosszúság $34^{\circ} 57'$ foka alatt, a' tenger színe felett pedig 404 6. láb magosságnyira fekszik, *Pakracz* mezővárosától délre 3, *Verőcze* városától pedig éjszakra 4 órányira, a *Toplicza* nevezetű kis folyam partján. Hévvizei semmi kétséget nem szenved, hogy már a' rómaiak által is használtattak, elhanyagolt állapotokból azonban 1762-ben emeltettek ki *gr. Jankovics Antal* által, ki az említett évben egy czélszerű fürdőépület föllállításával mind magának örök emléket emelt, mind pedig a' fürdő naponként emelkedő hírét, nevét megalapította. Jelenleg ezen fürdők *Jankovich Isidor* cs. kir. kamarás pártfogása alatt díszlenek.

Mi a' gyógyforrásokot illeti, számosan fakadnak azok néhány száz lépésnyi terjedelmű helyen, de csak 6 fordítatik gyógyczellokra, szükség esetében azonban minden pillanatban lehetne a' források számát szaporítani, mert ezen talaj annyira át van hatva a' hévviztől, hogy akárhol, és az ember kissé mélyebbre, mindeütt uj, és pedig gazdag hévvizforrásra talál.

Fürdőépület két rendbeli van, u. m. a' régi, vagy *Antal fürdő*, és az *uj*, vagy *János fürdő*, melly 1810-ben kezdett használatni; említendő ezenkül kétrendbeli *Izszapfürdő*, mellyek körüli deszkázott, hitvány fedéllel beborított gödörből állanak, 's leginkább a' pór nép által használtatnak.

A' daruvári hévvizek természeti sajátosságai.

Ezen hévvizek, mind légfejlődéssel fakadnak, úgy hogy a' viz némelly helyeken, mintegy forrani, pezsgeni látszik. A' mendenczék falaira, fenekére rozsdasárga üledék rakodik le. A' viz, tiszta, átlátszó, szintelen, 's a' légnek kitétetve is megtartja tisztaságát 's átlátszóságát, és csak több napok mulva, vagy pedig ha főzetik, lesz kissé zavarossá, 's világos barna porképü üledékeket rak le. Szaga egyedül a' szénsavtól ered, 's így csak a' forrásnál érezhető, kissé fulasztó. Ize nem kellemetlen, 's ha meghűtetik, a' legtisztább forrásvizéhez hasonló. Hévmérséklete az Antal forrásban $+ 37^{\circ}$ R., a' János forrásban $+ 34^{\circ}$ R., a' két iszapfürdőben $+ 32^{\circ}$ R. Aránsulya e' vizek mindegyikének 1,0006. Vizdolgában ezen források igen gazdagok, úgy hogy az Antalfürdő, 's az ugyan ezen fedél alatt létező közönséges fürdő, és a' Jánosfürdő forrásai 24 óra alatt 11,112 akónyi vizet adnak; 's így leggazdagabb vizü forrásaink közzé számíthatnak.

A' daruvári hévvizek vegytani alkatrészei.

Vegybontás alá vetették a' szóbani hévvizet *Cranz* 1773-ban, később 1808-ben *Kitabel*, 1818 táján *Hinterholzer*. De legtükétebben vegybontotta azt 1839-ben *Vagner Dániel*, ki egy polgári fontban talált az:

	Antal f.	János f.	Iszapforrásban.
Kénsavas hamélegből	0,028	0,024	0,028 szemert.
„ szikélegből	0,435	0,462	0,411 „
„ keserélegből	0,092	0,069	0,107 „
Keserhalvagból „	0,027	0,027	0,036 „
Szénsavas keserélegből	0,220	0,198	0,238 „
„ mészélegből	1,966	1,605	2,112 „
„ vasélecsből	0,098	0,057	0,095 „
„ cselélecsből	0,041	0,131	0,041 „
Vilsavas agyagföldből	0,081	0,100	0,081 „
Kovaföldből	0,361	0,315	0,409 „
	Összesen 3,359	2,988	3,558 szemert.
Szénsavból	1,49	1,32	1,58 köbhüvelyket.

A' lavanyinak (*Lithion*) pedig csak nyomdokait.

Ezen vegybontás után a' daruvári hévvizeket némellyek,

mint például maga a' vegybontó Vagner Dániel ur is a' vasas hév-
vizek közé számítja, a' vastartalom azonban olly csekély ezen
hévvizekben, hogy annak jelentéyes módosító hatást tulajdonítani
egyáltalában nem lehet, minél fogva azokat bizvást a' *közönyös*
hévvizek közé, 's egyszersmind a' világhírű gasteini, pfaeffersi,
wildbadi gyógyforrások mellé sorolhatjuk.

A' daruvári, és gasteini hévvizek között különösen annyira
meglepő a' hasonlatosság, hogy elmerjük mondani, miként a' kü-
lönbséget e' két fürdő között egyedül a' hely, 's éghajlati visz-
nyok föltételezik.

A' daruvári hévvizek gyógyjavallatai.

A' daruvári hévvizek jótékony hatásuaknak tapasztaltattak
Hinterholzer, *Pósa*, *Bischoff*, *Fergits* főorvosok, és dr. *Rosenberg*
által, a' következő betegségekben:

1. A' csúzos.
2. A' köszvényes bántalmakban még akkor is, ha már
kórtermények, lerakódások, tagzsugorodások jöttek is létre, mit e'
hévviznek magas hőmérsékletéből egyelőre is lehet gyanítani.
3. A' görvélyes mirigydaganatokban.
4. Különféle idült kútegek és fekélyekben.
5. A' takhártyák, nevezetesen pedig a' légzési életművek né-
melly idült bántalmaiban.
6. Az emésztési életművek rendtelenségeiben, savképződés,
nyálkásság, gyakori hányás, rendetlen székelések, szélkörös-
ségben.
7. A' hasüregi zsigerek, máj, lép, sat. dugulásaiban, 's ke-
ményedéseiben, hasüregi vérbőségben szinte kitűnő sikerrel hasz-
náltattak.
8. A' vesék, 's általában a' hudekésztő, és kivezető ételmű-
vek nem lobos jellemű bajaiban, fűvény-húd kőkórban sat.
9. Nagy hirt nevet vívtak ki magoknak a' daruvári hévvizek
némelly női gyöngeség, és petyhüdséggel jellemzett hajokban,
millyenek a' makacs fehér-folyás, terméketlenség, koraszülés által
okozott gyöngeség, hószámrekedés, sat.
10. Kitűnő hatásuak a' szóbani fürdők némelly *idegkórokban*,
nevezetesen *görcsök*, *szélhűdés*, *tagreszkotés*, *szédéltség*, féloldali
fejfájás (hemicrania), *hall- és látgyöngeségben* sat.

11. A' súlyos betegségek , nemes nedvek—vér , tej , ondó, nyálka — vesztesége, 's az aggkor által föltétezett gyöngeségekben bámulandó hatással bírnak a' szobani gyógyvizek.

2. A' stubiczai közönyös hévizek.

Magányrajz.

J. *Shitisch*, *Physicalisch-medizinische Beschreibung des Stubitzer Baades*. Agram 1814.

A' stubiczai közönyös hévizek Zágrábmegyében fakadnak alsó Stubicza helysége mellett, melly Zágrábhöz éjszaknyugotra 4 órai távolságra egy regényes szépségű, hegyekkel környezett völgyben fekszik. Ezen hévizek még nem régiben csak nem egészen elhanyagolt állapotban voltak, hanem megboldogult zágrábi püspök, *Verhovác Maximilian*, megvévén birtokosaitól a' goluboveczi urodalmat, 's az ide tartozó stubiczai fürdőt, ezt czélszerű intézetté alakítá, jeles épületekkel diszesíté, 's azóta e' fürdő hire napról napra emelkedik, 's évről évre több vendégek által látogatatik. A' hév víz számos helyeken fakad itten, de bővebben csak 6 forrásból, mellyek a' következő fürdőket látják el vizökkel ezek: 1. A' *Maximilian fürdő*, melly a' tisztosh osztály számára rendeltett, 's 50 személyt képes egyszerre magába fogadni. 2. Hat kádafürdő. 3. Három kő, vagy álló fürdő. 4. Két paraszt fürdő. 5. Egy köppölyöző. 6. Egy iszap, 's egy gőzfürdő, mellybe a' meleg forrásgöze vezetetik. Ezen gőz hőmérséklete a' szobában $+ 27^{\circ}$ R., de a' nyílásoknál, hová pléhcséveket alkalmazhatni az egyes tagok érintésére, a' hőmérséklet egész 43° R. fokra emelkedik.

A' stubiczai hév vizek természettani sajátosságai.

A' stubiczai hév víz tökéletesen átlátszó, tiszta, szintelen, szagtalan 's lágy, alig észrevehető sós izű. Hőmérséklete $+ 43, 5^{\circ}$ R. Aránysulya 1.00204. A' szabad légen idővel kőnkénegszagú lesz, 's fehér pelyheket képez.

A' stubiczai hév vizek vegytani alkatrészei.

Vegybontás alá ezen hév vizet *Baumbach* gyógyszerész vetette, és talált egy polgári fontban :

Kénsavas szikélegből	0,64.
„ keserélegből	0,50.
„ mészélegből	0,33.

Mészhalvagból	0,24.
Szénsavas keserélegből	0,75.
„ mészélegből	0,86.
„ vas élecsből	0,01.
Kovaföldből	0,03.
Timföldből	0,05.
	<hr/>
Összesen	3,41 szemert.
Szénsavból	0,53.
Élenyből	0,03.
Légköri levegőből	0,25.
	<hr/>
Összesen	0,81. köbhü- velyket.

E' vegybontás után itélve a' stubiczai hévvizet a' közönyösök közé kell számítanunk, 's így a' gasteini, phaeffersi, wildbadi, a' honiak közül pedig a' daruvári gyógyforrások mellé sorolhatjuk, melly utólsóhoz, 's így egyszersmind a' gasteinihoz is valóban meglepőleg hasonlít.

A' stubiczai hévvizek gyógyjavallatai.

A' stubiczai hévvizeket a' tapasztalat is azon betegségekben tanúsította üdvös hatásúaknak, melyekben a' közönyös hévvizek javallók, nevezetesen pedig:

1. A' csúzos.
2. A' köszvényes betvegy előidézte. bántalmakban, tagme-
redség, ízületi dagok és zsugorodásokban.
3. Az idült 's koronként élénkebbül föllépő kútegekben.
4. Az aggkori, vagy súlyos betegségek után visszamaradó
gyöngeségben valódi fiatalító, a' tagok hajlékonyságát, mozgékony-
ságát helyre állító gyógyhatást küölnek, 's így méltán az *aggas-
tyának fürdője* névvel nevezetethetnek.
5. Oldozó hatást gyakorolnak ezen hévvizek a' hasüregi zsi-
gerekre is, 's így fényes sikerrel használtatnak a' résztkór, sárga-
ság, aranyér, 's több ezen categoriába tartozó betegségekben.
6. Kitünő feloldó hatásúak a' húdkő 's fővénykórban, úgy
hogy a' birálatok beköszöntésével roppant mennyiségű fővényes
üledéket képez a' vizellet.
7. A' női nemzőrészek némelly bántalmaiban, rendetlen hó-

szám, magtalanság, fehérfolyás, méhgörosökben sat. eredménydúsan alkalmaztatnak.

8. A' görvélyes fekélyek 's daganatokban.

9. Végre a' higanykór, 's valószínűleg más fémmérgezések által is, előidézett sorvadásban. —

3. A' krapinai közönyös kénes hévizek.

A' krapinai közönyös hévizek Varasd megyében Krapina mezővárosához másfél órai távolságra fakadnak, Krapina-Töplitz nevezetű faluban, hol több rendbeli fürdőintézetek léteznek. Legjobban rendezett, 's legczélszerűbb ezek között az, melly a' helység felső részén van, 's három osztályból áll a' különböző rangú emberek számára. A' lakószobákból fedett csarnokokon mehetni itten a' fürdőkbe, mi nevezetes előnyt ad ennek a' helység többi fürdőintézetei felett, mellyekben a' fürdőszobákba az utcán keresztül kell járnai a' lakószobákból. —

A' krapinai hévizek természettani sajátosságai.

Ezen víz tökéletesen tiszta és átlátszó, nyilván könkénegszagú 's langyos vizizü. Hévmérséklete $+ 33 - + 35^{\circ}$ R. Aránysulya nincs meghatározva.

A' krapinai hévizek vegytani alkatrészei.

Ezen hévizeket *Macher* vetette vegybontás alá, 's egy polgári fontban nem talált több álló létrészre 3 szemernél; minélfogva ezeket is a' közönyös hévizek rovatába kell sorolnunk, de a' könkénegszesz jelenléténél fogva egyszersmind a' kénesek közé. Az álló létrészek között túlnyomó mennyiségű a' kénsavas szikéleg, kevesebb a' szénsavas mészéleg, igen csekély a' halvsavas sók mennyisége, a' vasélecsnek pedig épen csak nyomdokai találatnak ezen hévizekben.

A' krapinai hévizek gyógyjavallatai.

A' tapasztalat ezen hévizeket eddigelé segélydúsaknak tanúsította: 1. A' köszvényes. 2. A' csuzos izdagok, meredségek, zsuporodásokban. 3. Az idült bőrkütegekben, főleg a' sömörben. 4. A' szélhüdésekben. 5. A' hasüregi zsigerek dugulásaiban, daganataiban, aranyérben. Azonban mint közönyös, 's egyszersmind kénes hévizek valóban terjedelmesebb alkalmazást nyerhetnek, 's mind azon bajokban kétségkívül sikerrel használtathatnak, mely-

lyekben a' közönyös, és kénes hévvezek javallvák. Sajnálni lehet, hogy a' helység főbb birtokosai (gr. Erdödy, és gr. Keglevics) nem méltatják nagyobb figyelemre a' nagy jelentőségű gyógyvizeket.

4. A' szutinkai közönyös hévvezek.

A' szutinkai közönyös hévvezek Krapinától 2 órányi távolságra léteznek két kösziklába vágott mederben, mellyek egyike a' nagyobbik három szögű, másika pedig félholdképű. A' legújabb időkben czélszerű fürdőintézet alakítatott ezen jeles hévvezek mellett. —

A' szutinkai közönyös hévvezek természettani sajátosságai.

Ezen hévvezek tökéletesen tiszta, átlátszó, szintelen, és szagtalan. Hévmérséklete a' nagyobb mederben $+ R\ 27^{\circ}$ a' kisebbben pedig $+ 25^{\circ}$ R. Aránysulya nincs meg határozva.

A' szutinkai hévvezek vegyrészei.

Ezen hévvezeket a' híres *Cranz*, és *Lalangue* varasdi főorvos vizsgálták meg vegytanilag a' múlt században. Újabb vizsgálat mind ez ideig nem történt. Az említett vegykémek egy polgári fontban 2 szemer álló létrészre találtak; 's így ezen hévvezeket is a' közönyösök közé kell számitanunk.

A' szutinkai hévvezek gyógyjavallatai.

A' szutinkai hévvezek különösen javallvák, 1. érzékeny, ingerlékeny, görcsökre, és torlódásokra hajlandó egyéneknek, különösen pedig nőknek. A' szomszéd falvak lárosai különösen magasztalják 's fényes sikerrel használják a' csúzos, köszvényes szagatásokban, zsugorodásokban, szélhüdésekben, idült fekélyekben és kütegekben. -

5. Az Egri közönyös hévvezek.

Magánrajz.

Az egrifürdők orvosi 's helyleirási tekintetben. Irta Fejes Mihály, orvos s doctor sat. Egerben 1839.

A' történeti adatok nyomán tudjuk, miként az egri hévvezek már a' hazánkat duló törökök által fürdő gyanánt használtattak; kiüzetésök után azonban gyógyczélra alkalmazásuk egészen elha-

nyagoltatott gr. Eszterházy Károly idejéig, ki a' nagyobb részt rommá vált török épületet kijavítatá, 's ezenkívül még két fürdőszobát építete. Ez időtől fogva, habár gyéren megkeresék, és megszeresheték e' hévvizet a' város miveltebb és tisztesebb lakói is, de azt kellőleg méltányolni nem tudván, gyógyhasználata csak pangási állapotban sinyledezett. Végre 1818-ban támadt e' hévvizeknek egy új nemtője Pyrker László pátriarcha érsek ő excellentiájában, ki méltányolva az orvosi figyelmeztetéseket, 's a' hévvizek irányában támadt igényeket, czélszerű fürdő-intézetet építete, 's megvété alapját ezen hévvizek szebb jövedőjének, áll pedig ezen fürdő intézet 6 kádas és 7 tükörfürdőből, mellyek több bővizű, egy óra alatt nevezetesen 14,760 akónyi vizet adó források által tápláltak. Ivásra egy ásott kutban fakadó viz használtatik, jóllehet a' gyógymód ezen ága, miként szinte mindenütt honunkban, úgy itt is, meglehetősen háttérbe van szorítva.

Az egri hév viz természeti sajátosságai.

Ezen hév viz sustorgó szeszfejlődéssel buzog föl, 's a' felületén elpattanó szesz hólyagcsáknál fogva szinte forrani látszik. Egészen tiszta, átlátszó, úgy hogy fenekén a' legkisebb kövecskét is meg lehet látni, 's tisztaságát huzamosb ideig állás után is megtartja, hanem felületén igen finom hártycska alakul; az üveg falaira, 's fenekére pedig fehérsárgás porképű anyag rakodik le, színe kisebb üvegedényben nincs, de a' fürdő-medenczében kékes színt játszik. Ize olyan mint a' langyos vizé, valami kis alig érezhető luganyossággal, kihülve pedig épen kedves izű. Szaga a' fürdőszobában könkénegszeszt tanusít, ivás közben pedig csak az igen finom érzésük által érezhető. — Hévmérséklete $+ 25^{\circ}$ R. Aránysulya pedig 1,001.

Az egri hév viz vegytani alkatrészei.

Ezen hév vizet minőleges vegybontás alá vetették *Domy Samuel* Borsodmegye egykori főorvosa, *Kitabel*, és végre 1826-ban *Adler András* gyógyszerész. *Domy* 23 orvosi font elpárologtatása után 31 szemer álló létrészt nyert, *Adler* pedig 20 font vizből 50 szemert. Ezen vegybontásokból, bár a' jelenkori vegytan igényeinek meg nem felelnek, annyi még is világos, hogy ezen hév vizet a' vegytanilag közönyös hév vizek rovatába kell sorolni; 's így Gastein, Pfaeffers, Teplicz (Csehországban), Wildbad (Wür-

tenbergben), sat. ásványos vizeivel egy kategóriába tartozik, 's ezek közül mind alkatrészeit, mind hőmérsékletét tekintve, a' wildbadihoz meglepőleg hasonlít.

Az egri hév víz gyógyjavaiatai.

Dr. Fejes a' főntebb idézett monographia szerzője, Doctor Kramer és Hanák egri gyakorló orvosok jótékony hatásának tapasztalták az egri hév vizet, következő bántalmakban :

1. Az emésztés zavarában , midőn kevés mennyiségű eledelre is felbőfögés , gyomorfájás , vagy legalább nehézség érzete, 's gyomorégés (Soda pyrosis) mutatkozik ; ugy szinte a' tökéletlen emésztés által föltétezt székrekedésben.

2. A' máj, lép, 's egyéb hasüregi zsigerek dugulásai, daganatai, 's keményedéseiben , a' verőczer rendszerbeni pangások, 's rendtelenségekben , 's ezeken alapuló aranyér ; rásztkór, bükör, sárgaság, sőt hasvizekórban is.

3. A' csúzos.

4. A' köszvényes szaggatások , fájdalmak , és daganatokban.

5. Némelly vérzéseken nevezetesen méh- és tüdővérzésekben még akkor is, ha ezen bántalmak lobos állapottal volnának csatlakozva.

6. A' nők fehérfolyása , és a' férfiak takáiraiban.

7. A' görvényes.

8. A' bujasenyves betvegyekben.

9. Idült kütegek és fekélyek ellen.

10. Csonttörések után visszamaradó fájdalmakban.

11. A' vesék , 's általában a' húdutak különféle bántalmaiban, fővénykórban.

12. Végre némelly nemesebb életművek , — tüdők vesék , máj — gyöngeséggel járó bántalmaiban , nyálkás tüdővészen. —

b). Kénes , langyos és hév vizek.

A' kénes vizek meghatározása.

Kénes vizeknek azok neveztetnek, melyekben könkénegszeszt (Schwefelwasserstoff) könnyen és folytonosan kifejlesztő kénvegyület létezik, 's ez a' többi alkatrészek fölött kitünő. Ezen vizek

tiszták, vagy tejedzők, kellemetlen záptojás szaguk és ízük, és könnyen szétbomlanak.

A' kénes vizek gyógyhatása.

A' könkénegszesz folytonosan és jelentéyes mennyiségben kifejlesztő gyógyvizek sajátos hatást kölölnek a' bőr, a' rostos a' visszeres és idegrendszerre. A' bőrrendszer munkásságát fölélesztvén, 's azt bővebb kiválasztásokra ösztönöztvén, különösen megfelelnek azon belvegyeknek, mellyek csuzos, köszvényes és sömörös fájalmakat idéznek elő. A' könkénegszesz továbbá dynamic fölélesztő hatást gyakorol a' visszerrendszerbeni vérkeringésre, mellynek üdvös eredményét főleg a' legkülönneműbb köszvényes és aranyeres bajokban tapasztaljuk. Feloldozza végre, és kiküszöbölhetővé teszi azon állati anyagokat, mellyek rendkívül bántólag hatnak az érzidegrendszerre és a' legélénkebb idegkörokat idézik elő; miként az életműségben lappangó fémekeket is, főleg pedig a' higanyt.

Kénes vizek dolgában hazánkat igen bőkezűleg látta el a' természet, úgy hogy alig van tartomány Európában, melly olly számos, és olly jeles, és külön nemű sajátosságokkal fölrüházott kénes vizet volna képes fölmutatni, mint hazánk, 's ha van, az egyedül csak a' pyraeneusok vidéke. Egyébiránt meg kell vallani, hogy eddigelő honunkban olly vizek is számítottak a' kénesek rovatába, mellyekben a' könkénegszesz és szaga az életműves anyagok szétbomlásának, a' tisztátalanságnak köszöni eredetét, 's mellyek annál fogva e' rovatba jogosan nem tartoznak, és abból minden esetre kiküszöbölendők.

Első rangú kénes hév és langyos vizeink már a' következők.

1. A' Toplikai kénes héviz.

Magányrajzok.

Jos. Steindl, *Thermae Constantinianae, Das Kaiser Constantinische Bad im Königreiche Croatien. Agram 1822.*

Mich. Kunitsch, *Historisch topographische Beschreibung des Varasdiner, Töplitzer Schwefelbades im Königreiche Croatien, Varasdin 1827.*

Jos. Cal. Schlosser, *Die Heilquelle zu Teplitz naechst Varasdin, in therapeutischer Beziehung kurz dargestellt. Agram 1839.*

A' Toplikai kénes hévviz Varasd megyében legerősb kénes vizeink egyike. Ezen hévviz már a' romaiak idejében is használatott, 's *Thermae Constantini*, v. *Jasiae* névvel neveztetett, bár ez utolsó nevezetet iróink más, nevezetesen a' Daruvári fürdőnek is tulajdonítják. Leírták ezen hévvizet, 's fürdőintézetet Dr. *Steindl* (1822), *Kunitzsch* (1828) és *Macher*; legújabbán pedig 1839-ben Dr. *Schlosser* helybeli fürdőorvos, tett közzé egy rövid magányíratot leginkább gyógygyakorlati tapasztalatait tárgyalót, mellyel úgyszólván egyedül használhatunk gyógytani tekintetben biztos, és hiteles kútfő gyanánt.

Helyviszonyok.

Toplika mezővárosa Varasd megyében fekszik, Varasdhoz két órányi tavolságra délkeleti irányban. Fekvése regényes, mert egy oldalról szántóföldekkel, szőlőkkel, és ligetekkel változó hegláncz környezi, más oldalról széles völgy terül el, mellyen a' Bednya folyó kigyószik keresztül, éghajlata szelid, délszaki, egészséges, 's inkább állandó, mint változékony. A' fürdőket, mellyek négy rendbeliek t. i. *Constantin*, *József*, *Kád* és *iszapfürdők*, mind egyetlen egyforrás táplálja, miből látni lehet, milly roppant mennyiségű vizet ad ezen forrás. A' Constantinféle fürdőben 8. nagy fürdő medencze van, t. i. a' *Constantin*, *Nympha*, *Valerius*, — *Catullus*, *Fabellus*, *Pollux*, és *Menander* nevezetű; az 1818-ban épült *József-fürdőben* pedig három, u. m. *László*, *István*, és *Józsefmedencze*; és ezenkül két közönséges 100 — 200 ember számára. — A' 3 rendbeli iszapfürdő a' forrás mellett létező épületben van elrendezve. A' nagyszerű fürdőintézetek még azon előnnyel is bírnak, hogy a' vendégfogadóval egy fedett csarnok által vannak közvetlen összeköttetésben, 's így a' fürdővendégek a' nélkül, hogy a' lég változásainak kitennék magokat, kényelmesen juthatnak szobáikba és ágyaikba. Ezen körülmény, továbbá a' délszaki kellemes éghajlat és a' kén nagy mennyiségénél fogva, melly a' toplikai hévvizben nem csak mint könkénegszesz, hanem mint tiszta kén, könkénegszeszben feloldva is nagy mennyiségben jő elő, hátterbe szorúlnak a' toplikai fürdő előtt minden némethoni és hazai hasonnemű fürdők. —

A' Toplikai hévviz természeti sajátságai.

A' Toplikai hévviz hevenyen merítve egészen tiszta és át-

Játszó élénk könkénegszagú, lágú sószűz; hőmérséklete a' forrásban + 47° R., aránysulya pedig 1,0015. Ezen magas hőmérséklet lehangolása nem közönséges kút, vagy folyó viz, hanem igen helyesen az által történik, hogy a' viz a' fürdő medenczékbe estve bocsátatik, 's reggeli 8 óráig rendes fürdői hőmérsékletig + 27° — 30° R. fokig kihül. —

A' toplikai hév viz vegytani alkatrészei.

A' toplikai hév vizet *Halter* varasdi gyógyszerész vetette mennyileges vegybontás alá, szerinte egy polgári fontban következő alkatrészek találatnak :

Kénsavas szikéleg	2,256.
„ keseréleg	0,652.
„ mészéleg	1,352.
Szikkhalvag (Chlornatrium)	0,933.
Keserhalvag (Chlortalcium)	0,471.
Mészhalvag (Chlorcalcium)	0,166.
Szénsavas keseréleg	0,829.
Szénsavas mészéleg	2,718.
Szénsavas vasélecs	0,138.
Kén (könkénegszeszben feloldva)	3,269.
Kovasav	0,252.
Timföld	0,482.
Gyanta	0,134.

Összesen 13,652 szemer.

Szabad szénsav	3,088 köbhüvelk.
Könkénegszesz	6,539. k. h.

A' toplikai kénes hév viz gyógyjavallatai.

A' toplikai hév viz századokon át üdvös hatásának tapasztaltott a' következő betegségekben :

1-ször. A' csúzos bántalmakban.

2-or. A' köszvényes bajokban, legyenek azok szabályosak. vagy szabálytalanok, fészkeljenek bár a' fejben, gyomorban, belekben, gerinczben, vagy végtagokban mindegy, csak hogy lázzal ne legyenek csatlakozva.

3-or. A' köszvény és csúz credményezte zsugorodásokban, izmeredségekben és bénaságokban.

4-szer. A' hasüregi zsigerek, máj, lép sat. dugúlaiban, keményedéseiben, főleg ha azok elhanyagolt, vagy hirtelen elnyomott váltóláz eredményei.

5-ször. A' hasüregi vérbőség, vérpangás, aranyér, rásttkór, bükör ellen, de a' fürdéssel ez esetekben az ivást is össze kell kötni.

6-szor. Azon gyomorbajokban, melyek nyálkásság, vagy savképződés által föltéteztetnek, akár gyomorgörcsök, akár gyomorgyöngeség, emésztetlenség alakjában lépjenek föl, valódi panacea a' toplikai hévviz belső használata.

7-szer. Nem kevésbé üdvös hatású ezen viz a' tüdők, légcső, belcsatorna, húdhólyag, húdvezédek, vesék és méh takáros (blennorrhoeicus) állapotaiban, kivált ha az ezen életműveket környező hártýák petyhüdsége által föltéteztetnek.

8-szor. A' női havadzás szabálytalanságaiban, a' méhkórban (Hysteria), kivált ha kitünök ezzel a' görcsös szenvedelmek.

9-er. A' görvélykórban 's ennek különféle módosításaiban, és így azon mirigy- és csontdaganatokban 's fekélyekben, melyek ezen betvegynek köszönik eredetöket.

10-er. A' csonttörések és ficzomodások után visszamaradó csontfájdalmakban, meredségekben.

11-szer. A' fémmérgezések után feltünő szélhüdésekben, higanykórban sat.

12-szer. A' rüh nemü.

13-szor. A' sömörös.

14-szer. A' görvélyes betvegyen alapuló idült bőrkütegekben.

2. A' mehádiai konyhasós kénes hévvizek.

Magányrajzok.

Paschalis Caryophyllus, De Thermis Herculanis nuper in Dacia detectis. Dissertatio epistolaris. Viennae 1737.

Paschalis Caryophyllus, Dissertatio de usu, et praestantia thermarum herculanarum; quae nuper in Dacia Trajani detectae sunt. Dissertatio epistolaris altera. Mantuae 1739.

Henr. Joan. Nep. Cranz, Analyses thermarum Herculanae, Daciae Trajani celebriorumque Hungariae. Viennae 1773.

Joh. Nich. Stadler, Versuche über die uralten römischen Herculesbäder, auf allerhöchste Verordnung. Wien 1776.

J. G. Schwarzott, Die Hercules Baeder bei Mehadia. Ein monographischer Versuch. Wien 1831.

Jos. Dorner, Das Banat in topographisch-naturhistorischer Beziehung, mit besonderer Berücksichtigung der Herculesbaeder naechst Mehadia, und ihrer Umgebungen. Pressburg 1839.

Lugossy Fodor András, A' mehadiai Herculesfürdők. Kolosvártt 1844.

A' történetani tekintetben nagy nevezetességű és számos vizontagságokon keresztül ment mehadiai vagy Herkulesfürdők az Oláh-illyr végezed kerületében, a' Cserna folyó kellemes völgyében, feküsznek, az éjszaki szélesség 44° és 45-ik foka között. Ezen délszaki fekvéshez járul a' tenger szine fölötti csekély emelkedettség, (mert a' 2¹/₂ mértföldnyire fekvő Ó-Orsovánál ömölvén ki a' Duna hazánk határáról a' Törökbirodalomba, azt minden esetre hazánk legalacsonyabb helyének kell tekintenünk, hogy pedig a' tenger szine feletti csekély emelkedettség tetemes befolyást gyakorol az égélj melegségére, azt minden tudományosan mivel ember vajmi jól tudja, és azon körülmény, hogy a' fürdő' völgye éjszak felöl is, közép magasságú hegylánczczal kerítettik be, 's ennélfogva olly szelid és meleg éghajlattal bir, millyennel hazánknak egyetlen egy fürdő intézete sem büszkélkedhetik. Igazolja ezen állításunkat főleg a' növényzet dúsgazdagsága és korán fejlődése, ugy hogy február közepén 's legfőlebb mártius elején már virágoznak e' vidéken a' vad jáczint és mártiusi viola, april közepén minden fák, még a' dió és eperfák is lombosak, augusztusban érett a' szőlő; 's a' füge és rozmaring takargatás és ápolgatás nélkül is jól kiállják a' telet. Ezen a' természet mindennemű adományaiban dúsgazdag vidék ásványos forrásokkal is bőven van ellátva; egy 660 ölnyi kiterjedésű helyen ugyan is 22 ásványos forrás buzog föl, közülök 7 a' Cserna bal, a' többi pedig jobb partján és ezen források 9 rendbeli fürdőt táplálnak, mellyek is következők: u. m. a) A' *Herkulesfürdő*, mellynek forrása leggazdagabb, ugy hogy óránként 5045 köblábnyi vizet ad, 's ennélfogva alkalmasint minden europai continensen ismeretes ásványos források között legdúsabb vizű. b) *Károlyfürdő*. c) *Lajosfürdő*. d) *Karolinafürdő*. e) *Császárfürdő*. f) *Ferdinandfürdő*. g) *Szemfürdő*. és i) *Józseffürdő*.

A' mehádiai hév. vizek természettani sajátosságai.

Az imént elősorolt fürdőket tápláló források, egytlenegyét t. i. a' Herkulesforrást kivéve, mind kénesek, egyéb alkatrészeiket tekintve, minőlegesen mind hasonlitanak egymáshoz, 's köztök csak mennyileges és hévmérsékleti különbség létezik. Lássuk már most különkülön mindegyiknek természettani sajátosságait. A' *Herkulesfürdő* vize hevenyen a' forrásból merítve tiszta, átlátszó; szintelen, 's csak több órai állás után zavarodik meg egy kissé; továbbá egészen szagtalan 's gyöngéd kesernyés sósizű. Hévmérséklete igen ki lévén téve a' hó és esővizek befolyásának $+ 18^{\circ}$ és $+ 39^{\circ}$ R. fok között változik. Aránysulya Zimmermann tanár szerint 1006. A' *Károlyfürdő* forrásának vize hevenyen merítve szinte tiszta és átlátszó, a' légköri légnak huzamosb ideig kitétetve fehérre zavarodik meg; gyenge könkénegszagú, kesernyés sósizű, hévmérséklete $+ 34^{\circ}$ R. Aránysulya pedig 1004. Egy óra alatt 23 köblábnyi vizet ad. Könkénegszesz tartalma a' többi forrásokhoz képest legcsekélyebb, 's ennél fogva kénszaga is leggyengébb 's így némileg átmenetet képez a' többi forrásokról a' Herkulesforrására. — A' *Lajosfürdő* vize szinte tiszta és szintelen, a' légkörnek kitétetve tejfehérré lesz 's fehérő üledékeket rak le, fölszínén pedig szivárványzó hártýácskát képez, könkénegszagu, kesernyés, sósizű, hévmérséklete $+ 37^{\circ}$ R. Aránysulya 1007. A' forrás egy óra alatt 960 köblábnyi vizet ad. — A' *Karolinafürdő* vize hasonlólag szintelen, tiszta, átlátszó, 's a' légkörnek néhány óráig kitétetve tejfehérré megzavarandó, erős könkénegszagu, melly szag több napok mulva sem enyészik el egészen, kesernyés sósizű. Hévmérséklete $+ 33^{\circ}$ R. Aránysulya 1005. Egy óra alatt $115\frac{1}{2}$ köblábnyi vizet kap. — A' *Császárfürdő* vize a' forrásnál szinte tiszta és szintelen, a' fürdőmedenczében azonban zöldbejatszó, — huzamosb ideig állván sárgás fehér üledéket rak le 's felületén szivárványszínű hártýácskát képez; erős könkénegszagu; mert a' könkénegszesz legnagyobb mennyiségben van benne; undorító kesernyés, csipős, sósizű. Hévmérséklete $+ 44^{\circ}$ R. Aránysulya 1012. Egy óra alatt 89 köblábnyi vizet ad. — A' *Ferdinandfürdő* vize természettani sajátgait tekintve legközelebb áll a' császárfürdőéhez, de hévmérséklete csak $+ 43^{\circ}$ R. Aránysulya pedig 1009. Egy óra alatt 90 köbláb vizet kap. — A' *Szemfürdő* természeti sajátosságai szinte a' császárfürdőét közelítik meg. Hévmérséklete $+ 42^{\circ}$ R., egy óra alatt 40 köblábnyi vi-

zet kap. — A' *Ferenczfürdő* vize tiszta, átlátszó 's alig észrevehetőleg sárgába vegyülő, a' medenczében azonban sárgás, zöld színű, üvegben több napokig tartatva sárgás fehérré lesz, 's szinte sárgás fehér hártýacskával vonul be. Szaga erős, könkéneg szagú, kesernyés, csípős sósizű. Hévmérséklete + 32° R. Fajsulya 1010. Egy óra alatt 93 köblábnyi vizet kap. — A' *Józseffürdő* vize szinte olly természeti sajátságokkal bir, mint a' Császárfürdő.

A' mehádiai hévvizek vegytani alkatrészei.

Ezen hévvizek vegybontásával Caryophyllus és Crantztól fogva számosan foglalkoztak, de legtökéletesebb azon mennyileges vegybontás, mellyet Zimmermann bécsi tanár a' főhadi tanács parancsa következtében 1817-dikben végrehajtott. Ezen vegybontás szerint találtatik egy polgári fontban a' fürdők fennebbi rendje szerint :

	1	2	3	4	5	6	7	8	9.
Kénsavmészélegről	0,66	0,63	0,93	1,40	1,55	1,56	1,54	1,24	1,53
Szikkhalvagból konyhasó	12,11	10,22	16,75	28,07	29,57	29,84	31,65	23,99	28,59
Mészhalvagból	5,25	4,47	6,98	13,55	15,42	15,79	17,61	10,18	14,77

kovasavnak nyomdokai.

Összesen 18,02 15,32 24,66 43,02 46,54 47,59 50,79 35,41 4489szem.

Szénsavból	1,13	0,35	0,88	0,45	0,64	0,48	0,57	0,41	0,42 k.hüv.
Könkéngeszszéből	—	0,77	1,58	2,29	3,10	1,58	2,64	1,58	2,17 „
Légenyszszéből	0,34	0,49	0,34	0,34	0,35	0,33	0,34	0,34	0,34 „

Az érdemdús Tognio tanár ezen hévvizekben iblanyt is fedezett föl, 's miután ezen vegybontásból kiviláglik, hogy a' mehádiai hévvizek hatályos *konyhasós kénes* vizek, egýszersmind azt is gyaníthatjuk, hogy az iblanyon kívül búzenyt is tartalmaznak; mint-hogy a' konyhasós vizeknek az iblany és búzeny rendes, vagy legalább igen gyakori alkatrészők.

A' mehádiai hévvizek ezen vegybontás szerint egyedül a' montfalconei hévvizekhez hasonlítanak.

A' mehádiai hévvizek gyógyjavalatai.

A' mehádiai hévizekről már az imént előadott vegybontás után ítélve is, a priori feltehetjük és következtethetjük, hogy azok igen terjedelmes hatástkört nyernek a' köztakarók, takhártýák 's nyírkedónyek működéseit fölélesztő, vígató alkatrészeiknél fogva.

Mellőzve azonban itten az észképi taglalgatásokat pusztán a tapasztalati tényekre támaszkodunk (és pedig főleg azokra, melyek a fő hadi kormányznak Dr. Schlosser táborig főorvos 8 évi tapasztalatai után hivatalosan bejelentettek), mert vajmi erősen meg vagyunk győződve Foureray következő szavainak alapossága és helyességéről: *L' Experience seule peut fournir des connaissances exactes sur les proprietes d' une eau minerale, elle seule peut faire connaitre les bons effets, qu' on a lieu d'en attendre dans telle on telle maladie.* — Ezen, ő Felsőge parancsára keletkezett hivatalos előterjesztésben felsorolt adatok nyomán javálva vannak, 's kitünő sikerrel használtatnak a' mehádiai hévzizek következő betegségekben:

1. Az idült csúzos bántalmakban.

2. A' köszvény fölszámíthatlan alakjaiban, legyen az szabályos, vagy szabálytalan, helytűlő, vagy kóborló, a' végtagokat, vagy belső nemesebb életműveket ostromló, rendkívül jó hatással használtatnak, különösen: a' Károly-, Lajos- és Ferenczfürdők. —

3. A' görvélykórban is szép eredménnyel használtatnak ezen hévzizek, de gondos orvosi felügyelés alatt; mert a' beteg izgatottsági fokozatához képest hol félbeszakasztandó, hol módosítandó használatuk, 's ha gyökeres jávulást akarunk eszközteni, rendszeren 3 — 4 hónapot kell fordítani a' makacs baj kiirtására.

4. Nagy hirt, nevet szerettek magoknak a' Herkulesfürdők az *izületi meredségek és zsugorodásokban* kitüntetett gyógyerejük által, akár csúzos, vagy köszvényes, akár takáros bántalmak, akár pedig erőművi behatások, csonttörések, ficzamosodások, sat. által keletkeztek. Nem egy rokkant vitéz állott ugyanis ezen fürdők használata után ismét talpára.

5. Az idült és megrögzött rühnemű, és

6. Sömörös kütetek is, többnyire meggyógyítatnak a' Herkulesfürdők külső és belső használata által, de itt nagy óvatosság kívántatik; mert nagy lévén e' víz vigató ereje, a' tetemes konyhasó tartalomnál fogva, könnyen kárt okozhat a' bőr ingerelt, vízdagos, vagy orbánczos állapotában.

7. Számtalanszor me gyógyúlnak, vagy legalább tetemesen megjavúlnak a' takhártyák zsongtalan jellemű bántalmái, ugymint: a' fehérfolyás, a' nyálkástüdővész, a' gög, légső, bélhúram, hüdvezédek, vesék, nemirészek sorvadásai.

8. A' rászikór (Hypochondria) és méhkór (Hysteria) is igen

nagy mezőt nyit a' Herkulesfürdők hatályosságának, a' verőczerendszerbeni pangások, a' hasüregi zsigerek dugulásai, főleg a' mellyek váltólázak következtében jöttek létre, a' máj, lép, hasnyálmirigy keményedései, mellyek az idegrendszerben is tetemes dúlásokat, elhanyagolásokat idéznek elő, 's hol rásztkórnak, hol aranyérnek keresztelletnek, számtalanszor meggyógyúlnak ezen vizek külső belső használatára.

9. Azon szélhűdéseknel, mellyek álarczos köszvény, vagy csúz, visszaverődött kútegek, elnyomott börgözölgés által idéztettek elő, roppant hatást tanúsítanak a' Herkulesfürdők.

10. A' különféle fémek által előidézett bántalmakban, u. m. a' higanysenyven, az ólom és mireny által okozott szélhűdésekben sat. is nagy sikerrel használhatni ezen gyógyvizeket.

11. A' fővény- és húdkórkóiban is üdvöshatásról ismeretesek főleg a' Károly-, Lajos-, és Szemfürdő.

12. A' havi tisztulás megrekedésében, vagy lomhaságában főleg ha az meghülés vagy visszaverődött kútegek által okoztatott, 's az illető részek petyhüdtek, 's gyöngék: szerencsés sikerrel használhatnak ezen források.

Megjegyzendő ezen fürdőintézetről, hogy az a' bántalmak katonai General-Commando alatt állván, a' legjobb lábon áll, 's e' tekintetben minden honi fürdőintézeteinknek mintául szolgálhat. Az 1816-ban felállított fürdői bizottság t. i. melly egy stabális tiszt, vagy kapitány (mint elnök), egy fürdő-orvos és igazgatóból áll, egyetértőleg munkálódnak az intézet javára 's a' betegek üdvére, kiki a' hatáskörébe vágó tárgyakra ügyelvén fel különösen. Ezen bizottsághoz mindenki a' legnagyobb bizodalommal folyamodhatik mert az szigorú kötelességének isméri, mind azt eltávoztatni az intézet köréből, mi a' vendégek jólétét és gyönyörűségét legkevésbé megzavarhatná. Illy intézkedések mellett nem válhat a' fürdőhely arszlánkodások, kicsapongások 's durva betyárságok színhelyévé, mint számos más fürdőintézeteink, mellyek fájdalom leginkább honunkban annyira divatos betyárságnak, zabolátjanságnak és neveletlenségnek köszönhetik, hogy kellően minden; elességeik mellett is fel nem virágozhatnak. —

3. A' harkányi konyhasós kénés hévvizek.

Magányrajzok.

Dr. Patkovits, Die Heilquellen von Harkány kurz dargestellt. Fünfkirchen. 1830.

A' harkányi kénés hévvizek Baranya vmegyének Harkány nevű helységében fakadnak, melly Pécs városától harmadfél órányira, Siklós mezővárosától pedig félórányira, az éjszaki szélességnek $45^{\circ} 52' 30''$ foka, a' nyugoti hosszaságnak pedig (a' budai délkörtől számítva) $0^{\circ} 42', 40''$ foka alatt fekszik. — Ezen hévvizek 1823-ban történetesen fedeztetek fel, midőn t. i. gr. Batthyány Antal a' mocsárok lecsapolása és kiszáritása végett csatornákat ásott. És ime a' felfedezés jótékony jutalmát azonnal élvezé egy térdaganattal és lábszaggyatással küzdő munkás, ki ezen hévviznek jótékony hatását bántalmas lábára érezvén, a' fürdést ismételve folytatta, 's még azon évben t. i. 1823 october havában bajától szerencsésen megszabadult. Ezen, 's több ehez hasonló kóreseteknek hire csak hamar szét szárnyalván a' vidékben már a' következő nyáron seregestől tódultak ide a' szomszéd falvak szenvedő lakosai, ugy hogy ennél fogva az uradalmi tisztség még, 1824-ben rögtönözve állított föl egy kis fürdőintézetet, mellyet a' nemeskeblű gr. Batthyány Kázmér bőkezűsége, 's a' derék Patkovits pécsi főorvos lankadatlan buzgalma jelenleg már olly karba helyeztete, hogy legjobb fürdő intézeteinkkel mármár vetélkedik. Mi a' források számát illeti, azon sik térségen, melly a' Harsány nevezetű hegytől a' Drávafolyamig elterül, 's mellyen Harkány helysége is fekszik, több rendbeli hévvizforrások vannak, de a' mellyek használatlanul vesznek el az itt mind eddig létező mocsárok és lápokban. Legismeretesebbek ezen források közül a' következők. Az első, melly a' Harkánytól másfél órányira lévő Tapolca nevű helységben fakad. A' második, melly *Siklóson* a' Ferencziek zárdájában van. A' harmadik Harkánytól fél órányira fakad, 's közönségesen *büdös tónak* neveztetik. A' negyedik pedig a' tulajdonképi Harkányi forrás, melly e' helység déli végén buzog föl, 's a' szóbiani fürdőintézetet ellátja.

A' harkányi hévviz természeti sajátságai.

Ezen hévviz egy tölgyfapadlatokkal körülkerített kútban olly nagy mennyiségben fakad, hogy azt Patkovits főorvos számítása

szerint 24 óra lefolyta alatt 1950 akóra lehet becsülni, a kútban tiszta, de nem átlátszó, hanem opál — vagy tejszinü. Üveg edényben tartva miután kihült, elveszti opál, vagy tejszinét, 's világos tiszta átlátszó és fénylő lesz. Szaga a' könkénegszesztől az ellobbant lőporéhoz hasonló, 's nedves, ködös időben vagy fergeteg közelgése alkalmával jobban érezhető. Ize a' forrásnál kellemetlen, undorító a' záptojásszag miatt 's bőfögést okoz, kihülve pedig kissé sós, fanyar. Hévmérséklete $+ 47^{\circ}$ R. Aránysulya pedig ugyancsak Patkovits szerint csekélyebb a' lepárolt vizénél, t. i. 0,980. — Az iszap, mellyet ezen hévviz a' földgyomrából hoz magával világos hamu színü, 's ásványtanilag megvizsgáltatva bányavirág, csillánpor, mezei pat- 's vasrészecskéket tanusított.

A' harkányi hévviz vegytani alkatrészei.

Mennyileges vegybontás alá vetette ezen hévvizet Patkovits főorvos, és talált egy polgári fontban:

Szikkhalvagból	. . .	2,328.
Szénsavas keserélegből	. . .	1,332.
„ mészélegből	. . .	7,778.
Kovasavból	. . .	0,064.
Összesen		11,502. szemer.

Könkénegszeszből . . . 4,047. köbhüvelk:

Patkovicson kívül Tognio tanár vizsgálta meg minőlegesen ezen hévvizeket, és sokkal számosabb álló létrészeket fedezett föl, u. m.

Szikkhalvagot,

Szénsavas mészéleget,

„ keseréleget,

„ szikéleget,

„ vaséleccset,

Kénsavas szikéleget csekély mennyiségben

lblányt,

gyantát,

kovaföldet, 's végre

Haméleg, Timsó, és vilány nyomdokait.

Büzenyt és lavanyt a' viz csekély mennyiségénél fogva nem fedezhetett fel.

Ezen minőleges vegybontás felette tanulságos adatokat szol-

gáltat kezeinkbe; ebből ugyanis láthatjuk melly sok, 's milly hatályos alkatrészeket tartalmaz ezen hévviz, láthatjuk, hogy a' lét-részek csoportozatát tekintve leginkább hasonlít egyoldalról a' toplikai kénes hévvizhez, az iblany és konyhasó-tartalmát tekintve pedig másoldalról a' mehádiaihoz, úgy hogy ezek szerint a' két hévviz között mintegy középen áll.

A' harkányi hévviz gyógyjavalatai.

A' harkányi hévviz körül dr. Patkovits tett két évtized lefolyta alatt hű és pontos, 's így minden esetre biztos tapasztalotkat, szerinte üdvös hatású ezen hévviz.

1. *A' csuzos bántalmakban*, akár a' köztakarók, akár az izmok, akár a' takhártyák, vagy szálagos készülétekben ütötte fel a' baj sátorát, 's akár heveny, akár üdült, helytülő, vagy kóborló, folytonos vagy időszakí legyen is az.

2. *A' köszvényes szenvedelmekben*, bár milly alakúak legyenek is azok, 's bár melly részeit támadják is meg az életműségnek, 's bár milly magas fokozatra (bénultság, tagzsugorodás) fejlődtek is rendesen várakozást túlhaladólag segített; úgy hogy Patkovitsnak állítása szerint ezen két kór sikeres gyógyításában rejlik a' harkányi hévviz fénypontja.

3. *Az idült bőrbetegségek* minden nemeiben, de különösen a' kosz, rüh, és sömör minden alakaiiban kitünteté hatályos gyógyerejét, sőt 20 év lefolyta alatt egyszer előfordult filkóiban is (Elephantiasis).

4. *A' görvély kóiban*, főleg ha az tompa jellemű és lobnélküli, szinte üdvös sikerrel használtatik; megjavítja a' senyves alkotmányt, elosztatja a' mirigydaganatokat és keményedéseket; sőt a' görvélyes betvegy által föltétezett csontduzzadságokat, csontszálkás fekélyeket is nem ritkán megorvosolja.

5. *A' hasüregi zsigerek* (máj, lép, hasnyál, 's fodormirigyek) dugulásai, keményedései 's túltengéseiben 's az ezek által föltétezett verőczerrendszerbeni pangások, hasüregi vérbőség, 's aranyérben jótékony hatását számtalanszor nyilvánítá ezen hévviznek ital- és fürdő képebeni használata.

6. Nagy hirt, nevet vívott ki magának a' harkányi hévviz a' női nemző részek némelly bántalmaiban, u. m. a' rendetlen, kevés, vagy megrekedt hószámában, magtalanságban, fehérfolyásban.

7. *A' hüdéletművek* kóiraiban szinte foganatosan használtatik,

nevezetesen a' vesék, és húdhólyag elnyálkásodásában, hurutjában, fővény és húdkőkorban.

8. Magas fokú ezen hévviz gyógyereje *olly idegkórokban*, melyek csúzos, köszvényes, görvélyes, sömörös kórananyag lerakódása által idéztetnek elő, ilyenek a' szélhűdés, gyomorgörccs, ködcsömör, arcz és farzsába sat. A' szélhűdésnek azon fajában is jótékony hatású, melly nem régi gutaütésből vette eredetét, de ez esetben a' fürdő lágymelegen használandó $+ 27^{\circ}$ R. foknál magasb hévmérsékletű semmi esetre sem.

9. Üdvös hatású ezen hévviz az *olly szembetegségekben*, melyek csúzos, köszvényes, görvélyes, sömörös oknak köszönik eredeteket, ha t. i. életműves változások, elfajulások, nem jöttek még szőnyegre.

10. Úgy szinte az *olly idült fekélyekben is*, melyek az imént elősorolt betvegyek által tartatnak fen.

11. Nem csekély sőt mondhatni biztos gyógyerővel bir ezen hévviz a' fémmérgezések, különösen a' higanykór ellen, melyek különféle eredményeit u. m. a' kütegeket, külső vagy szájúregi fekélyeket, bénulásokat, csontdaganatokat és zsugorodásokat bámulandó rövid idő alatt elszéleszti; míg a' bujasenyv ilyenemű bántalmait ellen semmi gyógyerővel nem bir.

12. Fényes gyógyerőt tanúsít végre ezen hévviz az *erőművisértések* által előidézett bántalmakban, millyenek az ütések, zúzások, sebesítések, mennyülések, ficzamosodások, csonttörések, izmeredségek, zsugorodások, bénultságok, időszaki fájdalmak 's szaggatások. Melly esetekben a' fürdő alkalmával teendő iszapborogatások is ajánlandók.

A' harkányi hévviz ellenjavalatai.

Mint minden magasb hévmérsékletű kénes vizek, úgy a' harkányiak is ellenjavaltatnak: a' valódi vérbőrség, fej- 's mellre való torlódások, gutaütésre való hajlam, lobos és lázas állapotok, vérpökés, vérfolyás 's nemesebb életművek genyedési állapotaiban; úgy szinte a' bujaseny, súly, vízkór, magas fokú ideg gyöngeség, szívkórok- kökemek- és rákos elfajulásokban.

*A' trencsin-tepliczi kénsavas sókat tartalmazó kénesek
hévvizek.*

Magányrajzok.

Hermann A., De Thermis Trencsiniensibus commentariolus. Lipsiae 1726.

Termophilii moravi, succincta narratio de origine, et usu thermarum prope regiam civitatem Trenchinium. Olomucii. 1752.

Kurzer Bericht vom Ursprung, und Gebrauch des weltberühmten Tepliczer, oder sogenannten Trentscher Bades im Königreich Ungarn etc. Olmütz. 1775.

Kiesewetter A. F., Das hochgraeflich Illésházysche naechst Trenchin im Königreiche Ungarn gelegene, Töplitzer Bad. Brünn. 1774.

Beidler, Beschreibung des Trentscher warmen und gesundbades. Wien 1797.

Weisenbach, Andenken an Trenchin, oder Abhandlung über das Trenchiner Bad. Brünn. 1817.

Carl A., Die Schwefelquellen zu Töplitz naechst Trenchin im Königreiche Ungarn. Pressburg. 1826.

Beer L. Les bains sulfureux de Trenchin, proprement dits de Tepplitz pres de Trenchin en Hongrie. Güns 1836.

Thom. Kratochwilla, Kurze Abhandlung über die Heilquellen im Töplitz bei Trenchin im Königreiche Ungarn. Pressburg. 1838.

Beer L., Die Trenchiner Baeder, oder die Schwefelquellen zu Teplitz naechst Trenchin im Königreiche Ungarn. Pressburg. 1839.

A' trencsin-tepliczi hévvezek leghatályosabb és legerősebb kénesek közé számítandók. Már legalább 400 évtől fogva nagy hirben vannak 's számos betegetől látogattnak, sőt némelyek azt gyanítják, hogy a' romaiak által is használtattak, 's ezek véleménye szerint Trencsin vára Terentius romai hadvezér által épített és nevérol kereszteltetett el. — Ennek elitélését azonban az archeologusokra bizzuk. *Jordanus Tamás* előadása után 400 évvel ez előtt egy pásztor által fedeztetek föl, 's a' felfedezés tartalma az volt, hogy üdült lábfekélyétől megszabadult, mi nagy fi-

gyelmet gerjeszte a' szomszéd faluban 's alkalmul szolgált arra, hogy mások által is megkisértessék, 's a' számos betegségbeni fényes siker híre csak hamar elszárnyalt mindenfelé. Sokat köszönhetnek ezen fürdők a' *gróf Illésházy családnak*, melly azokat 239 éven át bírá, pártolá 's czélszerű fürdőintézetté alakítá, legujabban pedig *b. Sina Györgynek*, ki 1835-től fogva nagyszerű épületeket (2—3000 fürdő vendég számára), és czélszerű intézkedéseket hozá itten létre. Kedvezőbb sors juta ezen fürdőnek annyiban is, a' mennyiben az irodalom is mindenkor gyámolítá 's terjeszté jó hírét nevét, már *Vernherr György*-től fogva, miként a' magányrajzok sorozatából láthatók; és ezen irodalmi működéseknek kell egy részről tulajdonítani azt, hogy e' hévvizek külföldre is eljutván híruk, idegenek által is látogattnak, míg más részről a' szomszéd-sági helyzetetésnek is sokat kell e' tekintetben tulajdonítanunk.

Helyviszonyok.

A' szóbani fürdők Trencsin megyében a' kellemes és regényes Vág völgyében helyezvék, Trencsin városától egy mért-földnyire éjszakra; az egész vidékben számos kén-s források vannak, mellyek hat tükör fürdőt táplálnak, egy forrás pedig az ugy nevezett kút (Brünnlein), igen bővizű italul használtatik. A' rendes tükör fürdőkön kívül vannak még iszap- és zuhanyfürdők is. — A' hat rendbeli tükörfürdők következőleg neveztetnek; az 1-ső számú úrifürdő, a' 2-dik tisztifürdő, 3-dik polgárfürdő, 4-ik közönségesfürdő, 5-ik szegények fürdője, 6-ik zsidófürdő.

A' tepliczi hévvizek természetisajátsagai.

Ezen hévvizek számos légbuborékokkal törtetnek ki a' földgyomrából, mellyek tiszta időben csekélyebb, a' közelgő zivatar alkalmával pedig nagyobb számmal vétetnek észre. A' tükörfürdők padozatára 's lóczáira sárgás fehér csapadékot raknak le. A' víz szintelen, átlátszó, jegecztiszta, szaga átható, és olyan mint a' kén-májé, vagy ellobbant löporé; ize a' közönséges hasonló hévmérsékletű viz izétől nem igen különbözik, csak hogy az említett szag azonnal észrevehető, 's ha ez a' meghülés következtében egészen elillant, akkor a' legtisztább forrásviztől nem lehet megkülönböztetni. A' hévmérséklet különböző, nezetesen pedig a' kútforrásé + 32° 5 R., ehez legközelebb áll a' polgárfürdőé, u. m. + 31° R., ezt követik az úrifürdő + 30° 5. R., tisztifürdő + 30° R., a' kö-

zönséges, zsidó és szegények fürdője + 29° 75 R., fokozatú hévmérsékletei. Aránysulya 1,0045. +

A' tepliczi hévvizek vegytani alkatrészei.

Mennyileges vegybontás alá ezen nevezetes ásványos vizűket Dr. *Carl Alajos* *) vetette, 's egy polgári fontban talált:

Kénsavas keserélegből	.	.	5,972.
„ mészélegből	.	.	4,888.
Kettedszénsavas mészélegből	.	.	6,712.
Mészkenmájból	.	.	1,427.
Agyagföldből	.	.	0,156.
Kovasavból	.	.	1,712.
Összesen			20,912 szemert

Könkénegszeszből	.	.	1,64.
Szénsavból	.	.	1,04.
Légeny szeszből	.	.	0,38 köbhü-

velyket.

Ezen alkat részekén kívül talált még csekély mennyiségű vas- és cselélecszet, és súly vagy piréleget (Strofián).

Ezen vegybontásból immár fölötte érdekes és tanulságos eredményeket vonhatunk, nevezetesen pedig 1) hogy a' trencsin-tepliczi hévvizek a' mészkeneg nagy mennyiségét tekintve, minden hasonnemű honi 's külföldi ásványvizek fölött elsőséggel bírnak, 's így mind azon csúzos, köszvényes, görvélyes, sömörös, aranyeres és fémmérgezési bántalmakban, mellyekben a' kénes, 's különösen a' mészkeneges fürdők az említett kóralakok tompa jelleműségénél fogva javalvák, páratlanok, és semmi más hév víz által ki nem pótolhatók. 2-szor hogy ezen hévvizekben egészen hiányzanak a' szikéleugsók, mellyek külöoben rendesen minden kénes vízben, akár meleg, akár hideg legyen az előjönnek. 3-szor. Hogy az állólétrészekben szegényebbek ezen hévvizek, mint a' rokonnemű aacheni, schweiz-bádeni, warmbrunneni, 's ellenben gazdagabbak mint a' nenndorfi, weilbachi, landeki, baregesi, bagneres de luchoni, és aqui-i kénes hévvizek. Meg kell azonban jegyezni, hogy az álló

*) Lásd következő czimű munkáját: Die Schwefelquellen zu Töplitz nächst Trentsin im Königreiche Ungarn. Pressburg 1826.

létrészekbeni szegénység egyáltalában semmit sem von le a' hév-
vizek becséből és hatályosságából.

**A' trencsin-tepliczi kénes hév-
vizek gyógyja-
valatai.**

Ezen hév-
vizek részint az eddig előadott természeti 's vegy-
tani sajátságai után ítélve, részint pedig a' négyszázados tapasztalat
nyomán következő betegségekben használnak sikerrel és javal-
tatnak.

1. A' csúzos bántalmak minden nemű módosításaiban.

2. A' köszvény különféle alakjaiban egyetlenegynek és leg-
üdvösebb hatásának találtatott minden a' osztrák birodalomban lé-
tező fürdők között, sőt vegyrészei után ítélve azt hiszszük, nem na-
gyitandjuk a' dolgot, ha minden európai fürdők között ennek tu-
lajdonítjuk az elsőégi dicsőséget; természetesen csak akkor, mi-
ként már fölebb megjegyeztetett, ha ezen kóralakok tompa jelle-
műek. Nem tartjuk itten fölöslegesnek ezen kórcsalád minden egyes
tagjait is elősorolni, melyek ellen a' tepliczi hév-
víz üdvös sikerrel használtatik, ilyenek :

a) Az idült fejszaggasztás, akár folytonos, akár félbehagyó, vagy
időszaki, egy helyben ülő, vagy helyét változtató légyen is az, csak
hogy csúzos vagy köszvényes jelleme felől bizonyosak legyünk.

b) Az idült csúzos vagy köszvényes szembetegségek, a'
könyfolyás, a' tőkételen, vagy visszaverődött bőrkigözlögés követ-
keztében támadt látgyöngeség, a' fényiszony, az éjjeli, vagy nap-
pali vakság, a' látideg szélhűdése, 's valóságost de még nem régi
mór (amaurosis) is, ha köszvénytől vette eredetét, gyakran meg-
gyógyítatott a' tepliczi hév-
vizek által.

c) Némelly csúzos, vagy köszvényes fülbetegségek, millye-
nek : az idült, felette alkalmatlan, sőt álomrabló fülzúgás, fülcsen-
gés, ha ezek nem vértorlódás által föltéteztetnek, a' nehéz hallás, sőt
siketség, ha az a' hallcsontocok izmeredsége, a' dobhártya feszült-
sége, a' halljáratban összetorlódott 's megkeménykedett fülzsir
által föltéteztetik.

d) Az arczsába, mikor az meghülésnek, vagy valamely szok-
ványos helybeli izzadság elnyomatásának tulajdonítandó, ha még
az illető ideg el nem fajult.

e) A' kéz- és lábköszvény; ízületi dagok és meredségek,
csipzsába, akár csúz, akár köszvény által idéztetnek elő.

f) Az úgynevezett kóborgó köszvény (Arthritis vaga).

g) A' régi köszvényes fekélyek.

3. A' hurutos (catarrhalis) bántalmakban, millyenek az idült vagy minden évben visszatérő 's légesűaszkórral fenyegető rekedtség és azon nátha, mellytől az illető egyének ritkán, vagy épen soha sem tudnak megszabadúlni.

4. A' görvélyes (scrofulosus) bajokban, főleg turhás mérsékményű, tésztás, puffedt külemű egyéneknél, ide tartoznak a' nyak mirigy-dagok, görvélyes szem- és fülbántalmak, takárok, kütegek, fekélyek és izületi daganatok.

5. A' sömörös betveggy eredményezte kütegek és fekélyekben, kitünőleg azon kütegalakokban, mellyek a' bőr nagy szárazsága 's munkátlanságától veszik eredeteket.

6. Az elhanyagolt rühben, rühes fekélyekben. — Megjegyzendő itt, hogy a' különféle itt elősorolt nyilt fekélyekben sem a' bécs-bádeni, sem más illynemű vizek nem használhatók fürdők gyanánt, mivel szikes só tartalmuknál fogva nagyon izgatók, a' tepliczi hévvizek pedig nem tartalmazván illy sókat, egészen a' magok helyén vannak.

7. Az angolkórban (rhachitis) mikor az még nem fejlődött magas fokozatra 's jelentélyes csontgörbüléseket nem idézett elő, hanem inkább csak a' csont- és izomrendszer nagy gyöngesége által nyilatkozik.

8. Páratlan hatásúak ezen hévvizek a' *vesék húdvezédek*, 's *húdhólyag* idült betegségeiben, az igen fájdalmas vizelés, eljáró húdhólyag hurodban, *húdköre való hajlamban*; hol bár a' már képződött húdkövecseket nem képesek is feloldani, de azok viszonttermődését számtalan tapasztalati adatok nyomán minden esetre képesek meggátolni. — A' húdkészítő életművek ezen bántalmaiban azonban a' víz ivása is elkerülhetlenül szükséges.

9. Az erömüvi sértések, csonttörések, ficzamadások utóbajjaiban, mikor az említett bántalmak, akárminemű szigorúan ki nem fürkészhet) betvegynél fogva a' legészszerűbb gyógymódnak is makacsul ellenszegülnek, valódi specificus szer gyanánt tekintendők a' tepliczi kénes hévvizek, midőn mind az alkotmányos, mind a' helybeli bajra jótékony hatást gyakorolnak.

10. A' *végtagok különemű szélhűdéseiben*, nem mulik el egy fürdői évszak sem, hogy fényes eredményű gyógyítások nes iek-

rülnének; számos illy eseteket tettek közzé dr. Tognio, Trencsin megye egykori főorvosa, a' mostani érdemdús tanár atyja, és *Kratochwilla* a' mostani fürdő orvos. Hlynemü szélhűdések, a' gyermeki korban előjövők, a' csuzos és köszvényes bajok, visszaverődött kütegek, ólomhigany mérgezésekből eredők; sőt olly féloldali szélhűdésekben is, mellyek gutaütésnek köszönik létrejövetelöket, számos jól sikerült gyógyítások által igazoltatik ezen hévvizek gyógyereje minden évben.

11. A' *rászt és méhkórbán* szinte jó sikerrel használtatnak a' tepliczi hévvizek, helyreállítván mind a' veröczéri 's általában a' hasüregi zsigerekben létre jött rendetlenségeket, mind az idegrendszer elhangultságát.

12. A' havadzási rendetlenségek is üdvösen ostromoltatnak ezen hévviz által, ha tulságos ingerlékenységgel, 's a' nemzörések gyuladásos állapotával 's életműves elfajulásaival nincsenek szövetkezve.

13. A' sápkór is, melly tompa érzékenységgel, 's nagy izom gyöngeséggel jellemeztetik, számtalanszor gyógyszerére talált ezen hévvizekben.

14. Végre a' különféle fémek, nevezetesen: higany, ólom, réz és mirénygözők által előidézett különféle bajok, reszketegségek, szélhűdések, zsugorodások, fájdalmas bántalmak is elszélednek ezen fürdők használatára, 's mindenek fölött a' higanykórral összeházasodott bujasenyv az, mellynek antidotuma gyanánt tekinthetjük a' trencsin-tepliczi kénes hévvizeket.

5. A' *pöstényi kénsavas sókat tartalmazó kénes hévvizek.*

Magányrajzok.

Inst. J. Torkos, Schediasma de Thermis Pöstényiensibus. Posonii, 1745. 8.

Prochaska, Einige Nachrichten und Bemerkungen über die wärmen Baeder in Pistyan. Wien 1818. 8.

Eman. Wolf. Walich, Über die Baeder in Klein-Pöstény. Wien. 1821. 8.

J. Tonházy, Abhandlung über das berühmte Piestyner Bad. Pressburg. 1821. 8.

M. Ettinger, De thermis Pöstényensibus. Dissertatio inaug. Vienne. 1836.

F. E. Scherer. Die heissen Quellen und Baeder zu Pöstény. Leipzig 1837. 8.

M. Ferdinand Marschall, Die Heilquellen von Pöstény im Königreiche Ungarn. Ofen 1838. 8.

A' pöstényi fürdő, vagy Kis-Pöstény, Nyitra vmegyében a' regényes Vág völgyben fekszik, Nagy Pöstény mezővárosától $\frac{1}{4}$ órányira, Vágújhelytől pedig 2 mértföldnyire, az éjszaki szélesség $48^{\circ} 36', 35''$, 's a' keleti hosszúság $35^{\circ} 28', 50''$ foka alatt, 428 p. lábnyi magasságon a' tenger színe felett. Az itten fakadó hévvizek, noha már egy század előtt jeles magányrajzot szerkeztett rólok *Torkos*, meglehetősen elhanyagolt állapotban voltak, 's a' Vág kiáradásai következtében sok vízontagságokon mentek keresztül, miglen az 1813-ban helyt talált pusztító áradás után az emberszerető gr. Erdődy József ő excellentiája bőkezűségéből szilárd épületek, keletkeztek, és az egész czélszerű fürdőintézetté alakítatott. Ez időtől fogva a' pöstényi fürdőre szebb korszak derült, hirtelen napról napra mind inkább emelkedik, a' vendégek száma évről évre szaporodik, úgy hogy jelenleg legkeresettebb fürdőink közé számíthatatik.

Mi a' források számát illeti, vannak itt igen számos források a' Vág folyónak mind jobb, mind pedig bal partján, sőt azt mondhatni, hogy itten a' talaj egészen át van hatva ezen hévviztől, mert ha az ember a' fövenyet csak csekély mélységre távolítja is el, azonnal új források jönnek szőnyegre; *) fő, legnagyobb, leggazdagabb, legállandóbb forrás mindazáltal az ugynevezett *ivókút* (Brunnen) a' Vág jobb partján, ettől mintegy 37 lépésnyire, mellynek hossza $11', 4''$, szélessége $7', 10''$, mélysége pedig $6'—7''$ között változik a' Vág vize állásának viszonyaihoz képest. Ezen forrásból csövek által vezetetik a' viz a' fürdőintézetbe. Ezenkívül még két forrást használnak ivásra.

„Mi a' fürdő intézetet illeti, az két épületből áll, t. i. a' régi és új fürdőházból, melly utólsó kádfürdőnek is nevezetik. A' régi fürdőházban 4 tükörfürdő van u. m. 1. az urifürdő (Gehbad) 2.

*) A' régi időkben midőn még rendszeres fürdőintézet nem volt itten, magok a' vendégek csináltak magoknak e' fövenyben új forrásokat, és úgy használták azt fürdő gyanánt.

Iszapfürdő. 3. zsidófürdő, és 4. közönségesfürdő. Az új fürdő házban pedig, mely 1822-ben épült 18 kádfürdő és egy nagy tükrő, melyben egyszerre 40 ember is fürödhetik.

A' pöstényi hév víz természeti sajátosságai.

A' kútban ezen hév víz tengerzöldbe játszó színnel bír, 's ritkán olly tiszta és állászó, hogy fenekére lehetne látni. Hevenyen merítve pedig szintelen, tiszta, átlátszó, 's jól bezárt edényekben hónapokig is ilyen marad, a' körüléggel érintkezésben tartva pedig megzavarodik, 's kezdetben hamuszürke, később feketés üledéket rak le. A' víz' szaga a' könkénegszesztől igen hasonló azon szaghoz, melyet az ekdurant lőpor terjeszt el, és ezen szag már 30 + 40 lépésnyire észrevehető a' forrástól, egyébiránt elenyészik az, ha a' víz huzamosb ideig áll a' szabad levegőn, jól bezárt edényekben pedig mindig erősen érezhető, 's a' fölmelegítés által még növelni lehet. Ize, kellemellen szaga daczára is, legtöbb emberre nézve nem kellemetlen, kissé csipős. Hévmérséklete + 46° és + 51° R. között változik, 's így legforróbb hév vizeink egyike. A' fürdőházakban pedig következő. 1. az urifürdőben + 30—32° R., 2. az iszapfürdőben + 31° — 35° R., 3. a' zsidó, és 4. a' közönségesfürdőben + 28° — 33° R.

A' pöstényi hév víz vegyrészei.

Ezen hév vizet már *Torkos* is megvizsgálta vegytanilag, ujabban pedig *Scholz* Bécsben 1809-ben 's legujabban egy bizottság vetette vegybontás alá Erdődyné ő excellentiája meghagyása következtében, mely bizottság tagjai *Lang*, *Dorrner*, *Pantocsek* gyógyszerész urak valának, kik nyitrai főorvos *Biacsovszky* vezérlete alatt működének. *Scholz* következő vegyrészeket állított elő, egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	3,72.
„ keserélegből	1,11.
„ mészélegből	2,60.
Szikkhalvagból	0,57.
Szénsavas keserélegből	0,74.
„ mészélegből	0,82.
kovasavból	0,19.
Veszteség	0,10.

Összesen 8,85. szemert.
3*

Az említett bizottság pedig talált egy polgári fontban :

Kénsavas szikélegből	9,011.
„ keserélegből	2,829.
„ mészélegből	4,617.
Szikhaltvágból	0,816.
Mészhaltvágból	2,173.
Szénsavas keserélegből	1,819.
Cserenyből (Taninum)	0,160.
Kovasavból	0,778.
Veszteség	0,240.

Összesen 22,473 szemert.

Légkörilégből	12,854.
Szabad szénsavból	7,776.
Könkéngeszszéből	5,141 k. hüvely.

Az itt elsőrolt alkatrészeken kívül talált még a' pöstényi hév-
vizben az ásványvizeink körül magának halhatlan érdemeket szer-
zett Tognio tanár csekély mennyiségű szénsavas vaséleccet is. Ezen
noha kissé egymástól eltérő vegybondásokból immár kiviláglik, hogy
a' pöstényi hév-
vizek túlnyomó mennyiségű vegyrészeit a' kénsa-
vas sók képezik 's így azt kénsavas sókkal bővelkedő kénes hév-
viznek tekinthetjük. Vegybondás alá vetette az említett bizottság
még az iszapot is, és talált egy polgári fontban :

Kovaföldből	8,2740
Vasélegből	1,9968
Timföldből	2,3408
Mészföldből	1,7344
Televényből (humus)	0,0800
Vizből	1,3664
Veszteség	0,2176

Összesen 16,000 szemert.

Ezen iszap természeti sajátságai egyébiránt következők : ál-
lományát tekintve igen lágú ; színe természetes állapotjában szür-
kefekete, megszántva pedig kemény és világos szürke színű lessz,
tapintata zsíros, egy kis fénynyel is bír, szaga pedig kissé szurkos,
és igen kénes, természetes melegségét húzamos ideig megtartja.
Hévmérseklete + 29 — 35° R.

A' pöstényi hévvizek gyógyjavalatai.

A' pöstényi fürdő legnagyobb hirt nevet vivott ki magának:

1. A' köszvény elleni gyógyereje által. Különösen jó hatású pedig a' köszvénynek azon alakja ellen, melly az ízületekben ütötte fel sátorát, 's ott lerakódásokat, daganatokat és tagzsugorodásokat idézett elő. — Kitünő sikerrel használtatik a' pöstényi hév víz:

2. A' csúsz' különféle árnyéklaiban, bár milly megrögzött és makacs legyen is egyéb gyógyszerek irányában. Igen előmozdítja a' csúznak bántalmas részekből kipusztulását, ha fürdés közben a' szenvedő részek meleg iszappal borogattatnak.

3. Közönségesen tudva lévő dolog, hogy a' bujasenyves betegeknek mennyire ártalmasok a' kénesfürdők, mellyek használatára az érdeklött betegek csak hamar rosszabbul lesznek, 's ha elkezdett kénesfürdői gyógymódjukat erőszakolják, azok által valóhan végkép el is pusztúlnak. És mégis ezen tény daczára a' pöstényi fürdők körül a' Torkos idejétől, 's így egy század lefolyta alatt tett tapasztalatok az ellenkezőről győznek meg bennünket, mert azok után ítélve semmi kétséget nem szenved, hogy a' régi 's álarczos bujasenyv maradványait az életműségből a' pöstényi fürdők tökéletesen kizaklatják, 's így e' tekintetben a' pöstényi hév vizet, mint a' maga nemében páratlant mutathatjuk fel. —

4. A' görvélykór (Scrofulosis) ellen szinte alig vagyunk képesek hatályosabb gyógyvizet fölmutatni hazánk határai között a' pöstényinél; melly roppant nagyságú 's fölötte megkeményedett mirigydaganatokat képes föloldozni 's eloszlatni, mi különösen könnyen sikerül, ha a' fürdés mellett a' szóbbani daganatok egyszerűs mind az iszappal is borogattatnak, a' mirigy dagok eloszlása után a' beteg görvélyes külеме egészen megváltozik 's az egész testalkotmány úgyszólván átalakulást szenved.

5. Nem kevésbé magasztaltatik ezen gyógyviz külső 's belső használata, 's az iszap alkalmazása az e' tájon igen gyakori golyva ellen is.

6. Az angolkór elleni üdvös hatását pöstényi hév vizeinknek magasztalják Wallich, Marschall, mind saját, mind mások tapasztalatai után.

7. Az idült kütögek és fekélyek mindenféle nemeiben már Torkos ajánlá ezen hév vizeket számtalan tapasztalatai után, mellyek között legnevezetesebb az, hogy egy 80 éves tetőtől fogva

talpig leprosus, 's a' legkülönneműbb szerekkel sikertelenül orvosolt zsidó, ezen fürdőnek 3 hétig tartó használata után tökéletesen meggyógyult. Az itt orvosolható kútegek egyébiránt kétségkívül rühös, sömörös, görvélyes és köszvényes betvegyen alapúlok lehetnek.

8. A' gilisztakórban is sikeresnek tapasztaltatott a' pöstényi hévvez, mellynek belső használatára gyakran takarodnak ki giliszták. Hogy azonban ki birja-e? valósággal a' szalag- gilisztát is űzni, arra nézve még bővebb tapasztalatok igényeltetnek.

9. Hatalmas gyógyeszköz pöstényi hévvezünk az emésztési rendszer bajaiban, étvágyhiány, gyomor-bélgörcsök, altesti pangások, máj-lép-dugulások, sőt vizkórok, rásztkór, aranyér sat, ellen.

10. Jótékony hatásának tapasztaltatott hévvezünk, Torkos, Prohaszka, Wallich, Marschall 's mások szerint a' húdkészítő életművek bántalmaiban; nagy vizeltető 's feloldozó erejénél fogva különösen a' főveny- 's húdkőkórban.

11. A' méhrendszer betegségekben, a' rendetlen havadás, fehér folyás, méhkór (hysteria), sápkór, terméketlenségben szinte magasztaltatnak már Torkos idejétől fogva a' pöstényi hévvezek.

12. A' légzési életműveket beborító takhártya bántalmi, idült mellhurut, kezdődő nyálkás tüdővész sat. ellen, mind a' fürdés, mind a' víz itala, mind pedig az ivókút fölött létező gőz beszívása, belégzése rendkívül üdvös hatásának mondatik.

Javaltatik a' pöstényi hévvez még több rendbeli idegkórokban is, ilyenek:

13. A' szélhűdések (paralysis) különféle nemei, mellyek vagy külső erőművi behatás, régi csúzos vagy köszvényes, egy helyen fészkelő fájdalmak, visszaverődött kútegek, súlyos betegségek, gutaütés, fémmérgezések által jöttek létre. Mind ezen esetekben fölötte hatályos ezen hévvezek fürdő képében használata, mellyel a' szenvedő tag iszappali gyakori borogatását is szükséges összekötni.

Illyen továbbá:

14. A' csipzsába (Ischias), mellynek szinte minden nemei hatályos gyógyszerre találnak a' pöstényi hévvezekben 's ezek iszapjában.

15. A' nehézkórtól is szabadultak már meg többen ezen für-

dők hazamos ideig való használata által. Említést érdemel még ezen hévviznek

16. A' csontszúbani különös hatása, főleg ha az erömlvi behatások következtében fejlődött ki. Előmozdítja az t. i. az elhalt csontszálkák és lemezek kiküszöbölését, a' kirétegzést (exfoliatio) 's ekként a' sebek begyógyulását is.

17. Az izületek vizenyös daganataiban, a' közönségesen úgy nevezett iztaplóban (Gliedschwamm) is sokszor bámulandó sikerrel használtatik. —

18. Végre némelly idült, leginkább görvélyes szemlobok ellen tapasztaltott jótékony hatásúnak ezen fürdő, különösen pedig az ivó kútat környező gőzréteg; minélfogva gyakran láthatni szem-betegeket, kik ezen természetes gőzfürdőt a' kút mellett sikerrel élvezik.

6. A' kapláthi kénes hévviz.

A' kapláthi kénes hévviz Nyitra vármegyében a' Vág balpartján Pöstény és Galgócz között fakad. Ezen hévviz is minden tekintetben nagyon hasonlít a' pöstényihez, csak hogy hévmérseklete jóval csekélyebb, t. i. + 24° R., mind a' mellett hogy jeles sajátosságokkal bír ezen hévviz, csaknem egészen elhanyagolva hever minek oka szinte leginkább az lehet, hogy Pöstény szomszedságában van, 's az által egészen háttérbe szorítatik. —

7. A' nagyváradi kénsavas sókat tartalmazó égvényes kénes hévvizek.

Magányrajzok.

Hatvani, Thermae Varadinenses examini physico et medico subjectae. Viennae 1777.

A' Nagyvárad szomszedságában fakadó hévvizekről 's fürdőkorről már *Janus Pannonius* emlékezik a' 15-ik században. Hydrographaink és főnöke *Vernherr* György is már kitünőbb vizeink közé számítja azokat. Magányrajzot először *Hatvani* írt ezen fürdőkorről 1777-ben 's azóta más író nem méltányolta azokat kimerítő magányrajzra. Az újabb időkben *Gröss Fridrik* nagyváradi orvos fáradozott főleg ezen fürdők körül, 's csakugyan sikerült neki némelly czélszerűbb intézkedéseket létrehozni. Van pedig Nagyvárad közelében t. i. egy kis órai távolságra Hasó nevű falu mellett

két rendbeli fürdő, u. m. a' *Püspök*, vagy *Szent Lászlófürdő*, és a' *Felixfürdő*; melly utolsó amattól egy negyed órányira fekszik. Áll pedig a' Püspökfürdő 4 saját forrással ellátott tükörfürdőből, melyek is a) az *úrifürdő* vagy *nőkürdeje*, b) a' *po'gárfürdő* vagy *férfiakürdeje*. c) a' *fűzesfürdő* vagy régente *sárosfürdő*, és d) a' *Sz. Lászlófürdő*. A' Felixfürdő pedig csak egy, de fal által kétfelé választott tükörfürdőből áll. Az ezen fürdőket tápláló forrásokon kívül vannak még itt számos gyógyforrások (Grósz szerint mintegy 21), mellyek egy magas hegycsúcs alján erednek, 's vizeik összefolyván a' *Peeze* nevű folyót képezik, melly soha be nem fagy, 's 12 malmot képes elegendő vízzel ellátni.

A' nagyvárad i hév vizek természeti sájatságai.

Mind a' két rendbeli fürdő forrásai jegecztiszta, szintelen vizet nyújtanak, melly tisztaságát kihülve is megtartja, 's jól bedugaszolt edényben huzamos idő múlva sem képez üledéket, hanem kihülés közben az edény falaira számos hólyagcsok rakodnak le. A' fürdőkben a' víz könkénegszagú, de nagyobb mértékben az a' Felixfürdőben; ize nem kellemetlen, kissé égvényes 's kihülve mindenki által könnyen iható. A' különböző források hévmérséklete $+30^{\circ}$ és 36° R. fok között változik. A' Püspökfürdő forrásáé $+34^{\circ}$ R. a' Felixfürdőé pedig $+36^{\circ}$ R. A' víz aránysulya eddigelé nincs meghatározva. A' források vízbőségét mi illeti, olly nagy az, hogy az egész Osztrákbírodalomban a' leggazdagabb vizű gyógyforrások közé szamitathatnak. — *Grosz Fridrik* az úgy nevezett férfiak fürdőjével, melly pedig nem a' leggazdagabb forrással bir, tett kisirletet, 's azt találta, hogy egy óra alatt 450 akónyi vizet adott. —

A' nagyvárad i hév vizek vegytani alkatrészei.

A' nagyvárad i hév vizeket legtökéletesebben vegybontotta *Horváth* gyógyszerész 1835-ben 's talált egy polgári fontban.

A' Felixforrásban. A' Sz. Lászlóforrásban.

Kénsavas szikélegből	5,80	3,54.
„ keserélegből	5,03	4,11.
„ mészélegből	3,18	2,80.
Szénsavas szikélegből	6,08	5,03.
„ keserélegből	0,50	1,20.
„ mészélegből	4,02	3,70.

Szénsavas vasélecs) és cselélecs)	nyomdokai	nyomdokai
Kovaföldből	1,02	1,00.
Életműves anyagokból	0,62	0,06.
Összesen	26,25	21,44
Szénsavból	3,04	—
Könkéngeszszeszből	5,34	6,24. köb- hüvelyket.

A' nagyvárad i hévvizek gyógyjavalatai.

A' nagyvárad i hévvizek körül pontos gyógytani tapasztalato-
kat tudunkkal leginkább Grosz Fridrik nagyvárad i orvos tett, 's
így itten főleg az ő becses közlésére támaszkodunk. Üdvös hatá-
súaknak tapasztalta ő ezen hévvizeket :

1. Némelly idült, leginkább sömörös és görvélyes betvegyen
alapuló kütégek.

2. A' csúzos bántalmak.

3. A' köszvény különféle alakai ellen, akkor is, ha az a' belső
nemesebb életműveket, a' mell és hasüregi zsigereket ostromolja.

4. A' hasüregi zsigerek máj, lép, dugulásai 's kéményedései,
's azokon alapuló bajok ellen, mint hatályos oldozó, különös jóté-
kony hatást külöl, ilyenek az aranyér, rásztkór, méhkór, sárgaság,
gyomorgörcs, vízkór sat.

5. A' görvély elleni külső szerű hatását is magasztalja Grosz
Fridrik, még pedig nemcsak a' mirigy daganatok, hanem az élet-
műség egyéb részein történt görvélyes lerakodások, görvélyes
szemlobok, sőt csontszű ellen is. A' görvélyes lerakodások 's da-
ganatok ellen jó sikerrel alkalmaztatnak az iszapborogatások.

6. A' takhártyák némelly bántalmaiban az idült hurut, a'
nyálkás fulladozások ellen szinte üdvös hatásúaknak tapasztal-
tattak.

7. A' vese és húdköveknél jelentélyes könnyelbülésre szá-
mithatni e' gyógyvizek használata mellett.

8. A' magtalanságnak is számos kitünő példányai megorvo-
soltattak már itten.

9. Azon szélhüdések ellen, mellyek nem az agyban fészkelő
életműves változások, hanem csúzos köszvényes bántalmak és sé-

rülések által föltételeztettek, szinte fölötte jótékony hatásuak a' nagyváradi hévvizek.

10. Végre az érzéletművek ideges gyöngeségei (nehéz halás), a' súlyos betegségek, nevezetes nedvveszteségek után visszamaradó láz nélküli ideges gyöngeség ellen jeles gyógyszerre találunk ezen hévvizekben.

Fölötte sajnálandó, hogy ezen különben magas pártfogóval (nagyváradi püspök) biró fürdők körül nagyobb szerű intézkedések nem történnék, mit mind a' gyógyvizek jeles sajátságai megérdemlenének, mind pedig azon körülmény igényelne, miszerint egész Erdélyben 's az egész tiszántúli kerületben (leszámitván a' mehádiai fürdőket) nincs illy magas hévmérsékletű 's általában illy természet-, vegy- 's gyógytani sajátságokkal fölrüházott gyógyvizünk. Reményljük azonban, hogy a' mi halad, el-nem marad.

8. Az alsó-váczaí kénes hévvizek.

Ezen kénes hévvizek Zarándmegyében Alsó-Vácza nevű oláhfalu határán fakadnak, egy vas- és rézladarokkal bővelkődő hegy tövében 's fölötte híres gyógyerejőknél fogva nagyon látogattanak.

Az alsó-váczaí kénes hévvizek természettani sajátságai.

Ezen víz tökéletesen tiszta és átlátszó, szintelen, erős kénes szagú, lágy, émelyítő ízű. Hévmérséklete + 25° R. foknyi. —

Az alsó-váczaí kénes hévvizek vegytani alkatrészei.

Ezen hévvizeket Erdély két nagy nevű hydrologusa Bélteky és Pataky vizsgálta meg vegytanilag. Bélteky egy polgári fontban talált:

Kénsavas mészélegből . . .	2,13.
Szikhalvagból . . .	3,19.
Keserhalvagból . . .	3,03.
Összesen . . .	<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black; margin-bottom: 2px;"/> 8,35. szemert.

Könkéngeszszéből 14. k hüvelyk.

Melly vegybontás után itélve, bár az a' jelenkor igényeinek

tökéletesen meg nem felel, a' bécs-bádeni hévvizekhez hasonlíthatjuk az alsó-váczaikat.

Az alsó-váczaik hévvizek gyógyjavalatai.

Nagy hirt nevet szereztek magoknak ezen gyógyvizek:

1. A' csúzos ;
2. A' köszvényes bántalmakban ; izületi zsguroadásokban.
3. A' köztakarók idült baj aiban, nevezetesen a' recsetes, sömörös, rühes bántalmakban.
4. A' hasüregi zsigerek, máj, lép sat. dugulásaiban, keményedéseiben 's ezeken alapuló aranyér, rásttkór, bú-komorkórbán, sőt méhkórbán is.
5. Az idegrendszer szenvedelmeiben, nevezetes görcsök és szélhűdésekben.
6. A' kór áttételes lerakódásokban.
7. Az ízületek hideg daganataiban.

9. A' magyarádi ég vényes kénes langyos vizek.

Hont vármegyében kebelezett Magyarád helység nyugoti vagy felső végén van egy réteges mészkőből álló domb, mellyből több ereken buzog ki az égvényes kénes langyos gyógyviz. Említésre méltó különösen három forrás; ezek egyike az út mellett létezik 's nagyobb fürdőnek neveztetik, minthogy vizét egy tágas *mésztafa mederbe önti*. A' másik forrás a' domb tetején van, de vize kevés; a' harmadik forrás pedig a' domb patakfelöli oldalán buzog ki, 's kisebb fürdőnek neveztetik.

Ezen gyógyvizek tiszták, szintelenek, édesded savanyus izűek, élénk künkéneg szagúak, 's Tognio tanár szerint az égvényes és sós alkatrészekén kívül iblant is tartalmaznak. A' szomszéd falvak lakosai a' rühös, csúzos és köszvényes bántalmakban jó sikerrel használják. Minden esetre nagyobb méltánylást érdemelnének.

10. A' lajta-pordányi földes sós kénes langyos vizek.

Sopron vármegyének Lajta-Pordány (Prödersdorf) nevű helységében fakadnak ezen kénes hévvizek és a' helybeli lakosok által már régi időktől fogva használtatnak, mind a' mellett egy minden kényelmekkel ellátott fürdőintézet csak 1840-ben hozatott itt létre, 's azóta e' gyógyviz is terjedelmesebb használatot nyert.

A' lajta-pordányi kénes vizek természetes sajátságai.

'S ezen langyos kénes víz tökéletesen tiszta, könkénegszagu, lágy ízű. Hőmérséklete + 20 R. Aránysulya határozatlan.

A' lajta-pordányi kénes vizek vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyvizet Joss bécsi tanár vetette mennyileges vegy-
bontás alá, 's egy alsó ausztriai messzelyben talált:

Kénsavas szikélegből . . .	2,212.
„ keserélegből . . .	3,000.
„ mészélegből . . .	4,452.
Szikkhalvagból . . .	0,422.
Keserhalvagból . . .	0,420.
Timhalvagból . . .	0,115.
Mészhalvagból . . .	0,515.
Szénsavas szikélegből . . .	0,017.
„ keserélegből . . .	0,237.
„ mészélegből . . .	3,835.
„ vasélecsből . . .	0,020.
Cselélecsből . . .	0,002.
Kovaföldből . . .	0,347.
Forrássavból (Quellsaeure) . . .	0,545.
Összesen . . .	16,139. szemert.

Szénsavból 100 köb hüvelyk vízben 6,682.

Könkénegszeszből . . . 1,952.

Ezen vegybontás után a' szóbani gyógyvizek mind vegytani
alkatrészeit, mind hőmérsékletöket tekintve, leginkább meg-
közelitik a' híres bécs-bádeni kénes vizeket.

A' lajta-pordányi kénes langyos vizek gyógyjavalatai.

Kitűnő sikerrel használtatnak a' szóbani gyógyvizek:

1. Az idült kütegek,
2. A' csúzos bántalmak,
3. A' köszvény,
4. Az aranyér,
5. A' sápkór és
6. Szélhűdések ellen.

11. A' gyógyi égvényes iblanytartalmú kénes langyos vizek.

Hont vármegyének Gyógy és Mére nevezetű helységei között a Selmecz folyó balpartján elterülő síkon számos (14 ásványos) források fakadnak, mellyek közönségesen *gyógyiforrásoknak* nevezetnek; noha ezek némelyike már Mére helységének határán buzog föl. Ezen források, a' belőlök lerakodó ásványos részekből — főleg szénsavas mészélegből — több ölnyi magosságu szikladombot alkotnak, 's az ezen dombok tetején, vagy oldalain létező nyílásokon buzognak ki. Természeti 's vegytani sajátásaikat tekintve igen hasonlítanak egymáshoz, 's legszembeütőbb a' különbség hőmérsékleteikben, úgy hogy némelyek közülök a' hideg, mások pedig a' langyos gyógyvizek közé tartoznak. Itten csak a' magas hőmérsékletű 's már ennél fogva is nagyobb jelentőségű forrásokat tárgyalandjuk, mellyek mind a' gyógyi határban fakadnak; magas hőmérsékletű forrás pedig 3 van, u. m. az úgy nevezett *Büdösforrás*, az ennek szomszédságában létező 's a' domb más oldalán fakadó forrás, és a' *Hosztecsna* (köszvényforrás) nevezetű forrás. Különösen figyelemre méltó még a' hatályos alkatrészek nagy mennyiségénél fogva az úgy nevezett *főforrás*, de a' melly már a' hideg (+ 13° 6 R.) gyógyvizek rovatába tartozik.

A' gyógyi langyos források természettani sajátosságai.

Ezen források vizei tiszták, kissé kékellők, izék kissé sós, savanyú, szaga pedig olyan mint a' záptojásé. A' *büdösforrás* hőmérséklete + 19, 2° R. A' *büdösforrás* szomszédságában létező + 18° R. A' *Hosztecsna* nevű forrása szinte + 18° R.

A' gyógyi langyos források vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyvizek vegybontását is Tognio tanárnak köszönhetjük, ki is következő alkatrészeket talált; u. m. szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, szénsavas mészéleget, szikhalvagot, kénsavas szikéleget, kénsavas mészéleget, vilsavas tíméleget, kovaföldet, lavanyt és iblanyt, szabad szénsavat, és könkénegszeszt. — Minélfogva a' szóban vizeket sós égvényes kénes és iblanytartalmú savanyú vizeknek kell tekintenünk.

A' gyógyi langyos források gyógyjavalatai.

Ezen jeles sajtóságokkal fölruházott gyógyvizek eddigelé minden egyszerű használat nélkül heverték mind a' mellett, hogy a' szomszédfalvak pórnépe bajaitól megszabadulandó, emlékezetet áthaladó időktől fogva zarándokoskodik ezen forrásokhoz, főleg az utolsó holdnegyed előtti pénteken, mikor is ezen forrásoknak babonából nagyobb gyógyerőt tulajdonítanak. A' diszlett gyógyulás jeléül, vagy sokszor csak jó reménység fejében is aztán különféle ruhadarabokat, rongyokat, kendőket, szalagokat sat. aggatnak a' forrás szomszédságában létező fára és bokrokra. Így használtatnak nálunk több első rangú gyógyvizeink is. Bizony, bizony még soká fogjuk Karlsbadot, Marienbadot, sat. utólélni!

Leginkább használtatnak pedig a' szóban gyógyvizek csúzos, köszvényes szagztatásokban és szemgyulladásokban, 's használatuk a' szenvedő tagok áztatásában, mosogatásában korlátozódik.

c) Vasas langyos és hév vizek.

1. A' Szliácsi vasas, langyos vizek.

Magányrajzok.

Wipacher (David), de Thermis Ribariensibus in Hungaria, Liber singularis, Lipsiae 1768.

Zipser (Christian Andreas), Der Badegast zu Sliatsch in Niederrugarn. Ofen 1827.

Wagner (Dan.), Die Heilquellen von Szliats in Ungarn, in physikalisch-chemischer Beziehung untersucht. Pesth 1834.

Czilchert Robert, Szliáts. Irta orvosok 's betegek számára. Pesten 1338.

A. Schöpf, Die Heilquellen von Szliáts in Ungarn, in ihren eigenthümlich ausgezeichneten Wirkungen. Pest 1841.

Suchy Samuel, De aquis Szliacsiensibus. Diss Inaug. 1843.

A' szliácsi fürdő, melly hajdan a' szomszéd Ribár helységétől ribári fürdőnek is neveztetett, a' regényes szépségű 's ásványos vizekkel bővelkődő Zólyom megyében fekszik, Besztercze-Bányától 2, Zólyom városától pedig egy órai távolságra, 1194 lábnyira a' tenger színe felett. Orvosi használatra az itt fakadó vizek már több mint egy századtól fogva használtatnak, mert már Marsigli

Gróf „Danubius pannonico mysicus“ czimű hires 1726-ban megjelent munkájában emlékezik egy forrásról, mint gyógyvízről. — Wipacher főorvos pedig 1768-ban irt monographiájában már elő is sorolja azon betegségeket, mellyek a' szliácsi vizek által meggyógyítatnak. — Az újabb időkben ezen fürdő hire mindinkább emelkedett 's legkeresettebb fürdőink egyikévé lett, mit jeles, 's mondhatni páratlan sajátságainál fogva méltán megérdemlett. Sokat kell pedig e' tekintetben Mojsisovich főorvosnak a' bécsi cs. kir. kórházban tulajdonítani, ki nem csak hírét emelé e' fürdőintézetnek, hanem itten czélszerű intézkedéseket, zuhany készületet, gőzfürdőt sat. javallott és hozott létre. — Van pedig a' szliácsi fürdőintézetben három tükörfürdő u. m. az úrifürdő, vagy meleg tükör, a' polgárfürdő és a' parasztfürdő, vagy hidegfürdő; 's ezeken kívül 4 forrás, mellyek vize italúl használtatik u. m. a' *Józsefforrás*, *Dorottyaforrás*, *Ádámforrás*, *Lenkeyforrás*.

A' szliácsi vizek természettani sajátságai.

A' *melegtükör* vagy *úrifürdő* vize nagy mennyiséggel és sebességgel törtet ki, 's vele együtt roppant mennyiségű szénsavszesz, melly a' vízben nagy buborékokat 's örökös zajongást idéz elő, 's a' víz színén annyira összegyülekezik, hogy a' vigyázatlanul belemenők könnyen tetszholt állapotba esnek, minélfogva szükséges azt egész nap folytában zászlócskával ellegyezni, 's elszéleszteni a' fürdő színéről. Vize ezen fürdőnek, ha valamely edényben húzamosb ideig tartatik, annak fennekére barna üledéket rak le; egyébiránt, tiszta és átlátszó, szaga alig van, különben az egész tükör már a' szomszédságban is elárulja a' szénsavszesz szagát; ize savanyús és csipős, lenyeletvén pedig keserűen sós, 's végre tenta izű. Hévmérséklete $+ 25^{\circ}$ R. — A' *Polgárfürdő vizének* természeti sajátságai ugyanazok, mellyeket az úrifürdőre nézve elsoroltunk, kivévén hogy hévmérséklete valamivel kisebb t. i. $+ 23^{\circ}$ R. — A' *parasztfürdő* kevesebb szénsavszeszt fejt ki, mint a' két előbbi, vize sárgás színű, ize, szaga mint az előbbieké; hévmérséklete pedig $+ 22^{\circ}$ R. — A' *Józsefforrás* óránként mintegy akónyi vizet ad, melly tiszta átlátszó, kellemes savanyú, csipős izű, az orrba füstölgő, hévmérséklete $+ 9^{\circ}$ R. Aránysulya 1,0009. — A' *Dorottyaforrás* bővebben adja a' vizet, 's nagyobb mennyiségű szénsavszeszt fejt ki, mint a' Józsefforrás; szine kissé sárgás, nem tökéletesen átlátszó, szaga szénsavszeszt árúl el, ize savanyús,

utóbb sós-érvényes 's különösen tintás. Hőmérséklete $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1,0029.—Az *Ádámforrás* szinte nagy mennyiségű szén-savszeszt fejt ki; vize egészen tiszta, átlátszó, savanyús csipős ízű, 's nem oly sós és tentás mint az előbbiek. Hőmérséklete $- 19^{\circ}$ R. Aránysulya 1,0032. — A' *Lenkeyforrás* vize szinte tiszta átlátszó, íze kellemesen savanyú, nem igen sós, nem keserűs de összehúzó tentás. Hőmérséklete $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1,0030. Medrében vereses barna üledéket lehet látni. —

A' szliácsi vizek vegytani alkatrészei.

Ezen vizek vegybontásával számosan foglalkoztak (Wipacher, Höring, Specz, Kitaibel sat.) de a' vegytan jelen állásának megfelelő legtökéletesebb Wagner Dániel vegybontása, ki következő alkatrészekre talált egy polgári fontban :

	Az urifürdő.	Polgárfürdő.	Parasztfürdő.
Kénsavas szikélegből Lithion	0,508.	1,782.	1,966.
„ lavélegből „	0,126.	0,111.	0,119.
„ keserélegből .	2,099.	2,427.	2,588.
„ mészélegből .	11,350.	10,560.	8,582.
Szikhalvagból . . .	2,216.	1,862.	1,713.
Keserhalvagból . . .	0,641.	0,561.	0,622.
Szénsavas keserélegből .	1,336.	1,542.	1,544.
„ mészélegből . . .	3,141.	3,195.	3,333.
„ vasélecsből . . .	0,508.	0,457.	0,476.
Kovaföldből	0,222.	0,207.	0,215.
Gyantásanyagból	0,177.	0,161.	0,150.
	Összesen 22,924.	22,847.	21,308

szemert.

Szénsavból	18,35.	20,28.	22,03.
			hüvelyk.

	Az Ádámforrás	Dorotya,	Lenkey,	Józsefforrás.
Kénsavas szikélegből	2,012,	1028.	2,020.	0,192.
„ lavélegből	0,108.	0,104.	0,127.	—
„ keserélegből	2,734.	2,626.	2,650.	—
„ mészélegből	5,537.	5,959.	5,883.	0,307.
Szikhalvagból	1,582.	1,578.	1,705.	—

Keserhalvagból	0,503.	0,445.	0,526.	—
Szénsavas keserélegből	1,567.	1,471.	1,474.	0,288.
„ mészélegből	3,264.	2,811.	2,699.	0,883.
„ vasélecsből	0,357.	0,334.	0,641.	0,806.
Kovaföldből	0,184.	0,146.	0,134.	0,096.
Gyantásanyagból	0,130.	0,104.	0,119.	—
Összesen	17,678.	17,506.	17,978.	2,572.

Szénsavból	24,48.	26,01.	26,01.	szemer- 33,73.
				k. hüvelyk.

Ezen vegybontás után itélve, a' szliácsi vizeket, kivévén a' Józsefforrást, mely egyéb alkatrészekbeni szegénysége 's szénsav és vasélecsbeni gazdagsága miatt pusztán vasas savanyú víz gyanánt tekintendő, -- vastartalmú keserforrásoknak kell tartanunk, melyekben tehát a' kénsavas sók, a' szfk és keseréleg oldozó 's mérséklő hatása a' vas tartalom által módosítatik. A' roppant mennyiségű szénsavszesz egyébiránt páratlanná teszi a' szliácsi fürdőket, 's e' tekintetben egyedül a' Canstatti fürdőket hasonlíthatjuk a' szliácsiakhoz. *)

A' szliácsi vizek gyógyjavalatai.

A' szliácsi vizek először is olly betegségekben javallvák, melyek ellen a' gyógytudomány a' vaskészítményeket találta üdvös hatásúaknak, de a' vastartalomnak tulajdonítható főhatáson kívül bírnak a' szliácsi vizek oldozó 's az ideges elhanyagultságot helyre állító hatással is. Amaz t a' kén- és sósavos sók, emezt pedig a' nagy mennyiségű szénsav jelenlétéből magyarázhatni ki. Azon betegségek immár, melyek gyógyításában a' szliácsi vizek egy század lefolyta alatt nagy hirre névre tettek szert, következők, ilyenek :

1. A' sápkór (Chlorosis), melynek nemcsak csekélyebb, hanem legmagasb fokozatai is, nevezetesen hol már a' bőr — vagy hasvízkór jelenetei is beköszöntenek, biztos gyógyszerre találnak a' szliácsi vizekben.

2. A' vízkórnak azon fajai, melyek a' savós vérvegy által

*) Lásd dr. Tritschler: Canstatts Mineralquellen und Baeder. Stuttgart 1823 című munkáját.

föltéteztetnek, ha szinte ezen kórállapottal, hasüregi dugulásai 's keményedései szövetkezők is; úgy hogy ennél fogva a' változólag következtében létrejött 's a' vörhenyt gyakran követő vízkórok is megorvosoltatnak ezen vizek használata által; sőt ha már a' hasvízkór ellen csapolást kellett is alkalmazni, a' műtétel utáni használata ezen fürdőnek számtalanszor megakadályozza a' víznek isméti összegyülemlését.

3. A' női nemzőrészek némely bántalmaiban, millyenek a' rendetlen havadzás, terméketlenség, fehérfolyás, edényrendszer petyhüdéséből eredő méhvérzés, rendkívül nagy hirre kaptak a' szliácsi fürdők; mert nem telik el egy fürdői évszak sem, mellyben az elősorolt bajok legkitünőbb példányai a' legfényesebb sikerrel nem orvosoltatnának, úgy, hogy e' tekintetben minden honi fürdőintézeteink elől elragadják szliácsi fürdőink a' pálmát.

4. A' férfiúi tehetetlenség ellen is bebizonyult évek során át a' szliácsi vizek üdvös hatása; mert számos elcsigázott arszlán nyerte már itt vissza erejét 's tagjainak érméczességét; úgy hogy e' szerint a' nemi munkásságot ébresztő hatása ezen gyógyvizeinknek minden kétségen kivüli.

5. A' csekélyebb fokozatú és tompa jellemű *görvélykórban* is igen jótékony hatással bírnak a' szliácsi vizek; miként

6. Az angolkórban is (Rhachitis), ha a' csontok elgörbülései még nem hágtak magas fokozatra 's nem rögzöttek meg. És e' tekintetben valóban figyelemre méltó dr. *Czilchert Robertnek* főnebb idézett munkájában azon észrevétele, hogy Szliács a' természettől orthopaedi intézet helyévé teremtett.

7. A' fejledező köszvény 's aranyér ellen biztos óvoszer gyanánt ajánlatnak a' szliácsi vizek. E' két rokon betegség t. i. az emésztési életművek, gyomorlép, máj, verőczerrendszer zavart működésében találja okfejtét, úgy hogy ezen életművek működési zavarát bizvást e' két baj kezdetének, első korszakának lehet tekinteni; ezen első korszakban, mellynek jelei: az elteltség, a' két lágycék 's gyomortáj puffadsága, nyomás érzete a' gyomorban, tulságos savképződés, gyakori felbőfögés, étvágyhiány, rendetlen székelek sat., épen olly jótékony hatásuak a' szliácsi vizek, mint a' millyen sikeretlenek, sőt ártalmasok lehetnek a' két betegség előbbre haladt korszakaiban, mellyekben más gyógyvizeink 's fürdőink sokkal jobb sikerrel használtathatnak.

8. Jótékony hatásuk a' szliácsi vizek olly egyének *csúzos* bántalmai ellen is, kik gyöngéd 's könnyen izzadó bőrrel bírnak, főleg ha egyszersmind az emésztési életművek is kórosan megtámadvák. A' kemény, merevény 's nehezen izzadó bőru egyének pedig, 's kikhél a' csúz a' csonthártyában 's szalagos készülékben ütötte föl sátorát, nagyobb hévmérsékletű 's főleg kénes fürdőkben Trencsin-, Mehadia sat. találandnak biztosabb gyógyszert.

9. Az idült bőrkütegek 's fekélyek különféle sömörös, rühes, reczetes sat. nemei orvoslásában, mellyek a' szliácsi vizek által gyógyítható betvegyeknek köszönik eredetüket, szinte nagy hirt nevet vívtak ki magoknak a' szóban gyógyvizek, úgy hogy e' tekintetben már *Wipacher* is, a' mult század közepe táján következőleg nyilatkozik fölebb idézett magányirata 94-ik lapján. — „In exanthematicis affectionibus nullis symptomatibus periculosis, aut febribus stipatis, ut scabie, impetigine, hepreate, intertrigine, pruriginibus, patrimmate, psora, lepra, putrescentibus articulorum ulceribus atque gangraenis, veteribus üsdem atque annosis, nomisque, lichenibus infantum, aliisque cutis exulcerationibus inveteratis atque rebellibus eteximi prosunt.“

10. A' hügykészítő életművek némelly bántalmaiban bámulandó gyógyerőt nyilvánítanak a' szliácsi vizek, névszerint pedig a' fővénykórban naponként nagy mennyiségű fővényet üritenek ki, 's e' tekintetben leghatályosabbnak tapasztaltatott eddigelé a' melegfürdő és Ádámforrás vize, továbbá a' nehéz és fájdalmas vizelésben, a' hügytarthatlanságban, kivált öregeknél, kikhél az érdeklett életművek szélhüdeses bántalmát lehet föltenni.

11. Számos *idegkórokban* a' szliácsi fürdő kiáltatott ki a' legüdvesebb hatásúnak minden gyógyvizeink között, nevezetesen pedig a' görcsös bántalmakban, a' tisztán ideges gyomorgörcsben, a' méhkórban, méhgörcsökben, főleg ha ezek nagy méhvérzés, sok vérvesztéssel járó nehézsülések, tartós fehérfolyás, nagy huzamos szoptatás után támadtak; úgy szinte rász- és búkórban is.

12. A' szélhüdesékből, kivált a' mellyek ondóparlás vagy fémmérgezés következtében keletkeztek, évenként számos egyének szabadulnak meg a' szliácsi fürdő használata által.

13. A' nehézkórtól (*Epilepsia*) is szabadultak már meg néhányan ezen vizek által. De e' tekintetben még tapasztalatokra van szükség.

14. Az aggaszály (marasmus senilis) és gerinczsorvadásban (Tabes dorsalis) sinlődők számtalanszor fölüdülnek ezen najádok mellett.

15. Némelly ideges szembajokban is jótékony hatásu Szliács, millyen az ideges látgyöngeség, a' kezdődő mór (amaurosis), miként azon szembajokban is, mellyek a' főlebb elősorolt e' vizek használata által gyógyítható betvegyeknek köszönik eredetöket.

16. Végre megemlitendő ezen viz üdvös erősítő hatása a' súlyos betegségből lábadozásban, a' testi és szellemi munkásság által elcsigázott egyének felüditésében; mert ezek számára valódi élet forrásul szolgál.

Nem hallgathatjuk el ez alkalommal abbeli forró óhajtásunkat, vajha a' földes uraság gondoskodnék itten egy rendezett főorvosi állomás megalapításáról; mert fürdőorvos nélkül lenni egy illy híres és méltán híres fürdő intézetnek, valóban botrányos 's elmondhatni, hogy „Difficile est satyram non scribere.“

2. A' vichnyei földes vasas hévvizek.

Magányrajzok.

Kurze Beschreibung der Eisenbacher Mineralquelle. Schemnitz. 1830.

Vichnye helysége Bars megyében fekszik, egy regényes a' Garánvölgygyel közlekedésben lévő völgyben, Selmecztől $2\frac{1}{2}$, Körmőcztől pedig 5 órányira. Régi időktől fogva hirre emelkedett, és jól rendezett, de szükkörű fürdőintézetét egy forrás táplálja, melly magától a' fürdőtől mintegy 75 ölnyire fakad.

A' vichnyei hévviz természettani sajátságai.

A' vichnyei hévviz tökéletesen tiszta, átlátszó és szintelen, sem szaggal, sem különös izzel nem bir. Hévmérséklete $+ 32^{\circ}$ R. a' forrásban, a' fürdőben pedig $+ 29^{\circ}$ R. Aránysulya 1,0025.

A' vichnyei hévviz vegytani alkatrészei.

Ezen hévvizet Hőring selmeczi tanár és bányásztanácsnok vetette mennyileges vegybontás alá 's rajta kívül még egy névtelen; 's ez utolsó vegybontásának eredményét dr. Wagner Mihál tette közre 1820-ban az osztrák Orvosi Évkönyvekben (1820. régi folyam V-ik kötet 4-ik darab, 132 lap). Hőring tanácsnok egy polgári fontban talált:

Kénsavas szikélegből . . .	0,65.
„ mészélegből . . .	3,45.
Szikkhalvagból . . .	0,60.
Szénsavas keserélegből . . .	0,40.
„ mészélegből . . .	1,75.
„ vasélecsből . . .	0,95.
Kovasavból . . .	0,20 szemert.

Összesen 8,00 szemert.

Szénsavból 6,12 k. hüvelyk.

Ezen vegybontás után szóban hévvizünket a' földes, vasas hévvizek rovatába kell sorolnunk.

A' vichneyi hévvizek gyógyjavalatai.

A' vichneyi hévviz gyógyereje tisztán erősítő és élesztő, a' nevezetes mennyiségű vastartalomnál fogva, 's csakugyan a' tapasztalat is leginkább e' tekintetbeni gyógyhatását igazolta. Nevezetesen pedig rendkívüli nagy hirt nevet szerzett magának ezen hévviz :

1. A' női nemző részek petyhüdségén alapuló bántalmakban, a' fehérfolyás, terméketlenség, hiányzó, vagy igen is bőséges és gyöngítő havadásban.

2. A' női nemző részek hiányos működésével szoros kapcsolatban lévő sápkórban (Chlorosis).

3. A' légzési életművek takhártyájának petyhüdségén alapuló nyálfolyás, nyálos tüdővészben.

4. A' súlyos betegségek után visszamaradó, mint szinte az aggkori gyöngeségekben.

5. Végre a' csúzos és köszvényes bántalmakban is, jó sikerrel használtatik.

3. A' topuszkói égvényes vasas hévvizek.

(Alkalische Pikrothermae.)

A' topuszkói hévvizek a' horvát végvidékben Károlyvártól 7 mértföldnyire, Glina mezővárosától pedig, melly főtisztikarhely, egy órányira a' hasonnemű regényes szépségű 's szelid éghajlatú völgyben fakadnak. Ezen hévvizek valószínűleg már a' romaiak által is használtattak, mert a' fürdő szomszédságában 's környékén sok régi emlékek ásattak ki. A' szomszéd lakosok által ezen hév-

vizforrások emlékezetet túlhaladó időktől fogva használhatatlanak, czél-szerű fürdőintézet azonban csak az újabb időkben keletkezett az ezred buzgalma által, melly mindent elkövet a' fürdők fölvirágoztatása kedvéért; a' fürdői évszakban nevezetesen a' rendőrségre felügyelő tisztet 's fürdőorvost rendel a' hévvizek mellé, 's az újonnan épülő fürdoházaktól, vagy vendéglőktől 10 évig semmi adót nem követel. Mi a' fürdő intézetet illeti, áll az a' főforrásnál két közönséges és két különös fürdőszobából; van itt egy hadi kórház is. A' források száma összesen 8, de ásások által valószínűleg többre is lehetne akadni.

A' topuszkói hévvizek természeti sajátosságai.

A' főforrás fölötté gazdagon adja a' vizet, melly jegecz tiszta, átlátszó, *Cranz* szerint könkénegszagú, mások szerint pedig egészen szagtalan és lágy, kissé égvényes, kesernyés izű. Hévmérséklete $+ 45 - 49^{\circ}$ R. Aránysúlya pedig 1,003, mikor pedig a' szénsav már elszállott 1,005.

A' topuszkói hévvizek vegytani alkatrészei.

Vegytani vizsgálat alá vetették ezen hévvizet *Cranz* (1772) *Lalanque*, *Nabiach* (1816), *Zimmermann* (1818), de vizsgálataik eredménye, az elsőét kivéve, nem jutott tudtommal a' közönség kezei közé, később *Gürth*, de legtökéletesebben vegybontotta azt 1837-ben *Müller* gyógyszerész, 's következő alkatrészekre talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélégből	. . .	7,07.
Szikhalvagból	. . .	0,53.
Szénsavas szikélégből	. . .	5,08.
„ keserélegből	. . .	4,12.
„ mészélegből	. . .	6,48.
„ vasélecsből	. . .	1,03.
„ cselélecsnek	. . .	nyomdokait.
Timföldből	. . .	0,27 .
Kovaföldből	. . .	1,02 .
Vonatanyag) . . .	1,69.
Veszteség) . . .	

Összesen 27,29 szemer.

Szénsavból 49,52 k. hüvelyk.

A' topuszkói hévvizek gyógyjavalatai.

A' topuszkói hévvizeket, imént előadott természetani saját-ságaik 's vegyrészeik után itélve, leghatályosabb gyógyvizeink közé számíthatjuk, 's a' szliácsi hévviz mellé sorolhatjuk. Különösen jótékony hatásúaknak tapasztaltattak pedig e' következő betegségekben u. m.

1. A' csúzos.

2. A' köszvényes szenvedelmekben, 's ezek által előidézett izmeredségek- zsgordásokban.

3. Gyomor gyöngeség, szokványos székrekedség ellen.

4. A' hasüregi zsigerek dugulásai, keményedéseiben, verőcz-rendszeri pangásokban, 's ez által föltételezett rásztkór és arany-érben.

5. Az idült kütegek különféle nemei 's fajai ellen.

6. A' bújasenyves másod 's harmadrendű bántalmakban.

7. A' méhrendszer különféle bajaiban.

8. Némelly idegkórok, nevezetesen szélhüdések, alkotmányos gyöngeség, reszketegség ellen. —

A' szigorú orvosi figyelemmel teendő tapasztalatok azonban kétség kívül még számosabb kórcsaládok és fajták ellen is üdvös-nek bizonyítandják idővel ezen hévvizet.

4. A' lucskyi konyhasós vasas langyos vizek.

Liptó vármegyében a' likawai kincstári urodalomhoz tartozó Lucsky helység határán egy vadregényes 's a' Kárpátok szomszéd-sága és a' tenger szine fölötti magas helyzetnél fogva kissé zordon tájékon fakadnak ezen, hazánkban páratlan jeles gyógyvizek. Az itteni fürdőintézet mindaddig nyomorú állapotban volt, 's a' vendégek elfogadására csak fából készült kunyhók szolgáltak, míg Lucsky helység a' likawai uradalomba be nem kebeleztetett; azóta pedig kényelmes épületek hoztattak létre, úgy hogy már most a' fürdővendégek semmi tekintetben sem látnak rövidséget.

A' lucskyi langyos konyhasós vasas víz természetani saját-ságai.

A' lucskyi víz tiszta, átlátszó, kissé tejedző, szagtalan, savanyús, később tentás ízű. Hévmérséklete + 25° R. Aránysúlya nincs meghatározva. — A' légnek kitétetve rozsdanemű csapadékot képez, 's a' fürdés alkalmával a' fehér ruhát barnára festi.

A' lucskyi langyos viz vegytani alkatrészei.

Ezen langyos vizet *Victoris* és *Tognio* tanár vetették vegytani vizsgálat alá, 's az első következő alkatrészeket fedezett fel:

Nagy mennyiségű szabad szénsavat;

Szénsavas vasélecszet szinte nagymennyiségűt.

„ keseréleget,

„ mészéleget,

Kénsavas keseréleget és

Szikkhalvagot szinte nagy mennyiségűt. —

A' lucskyi langyos viz gyógyjavalatai.

Ezen viz főhatása a' vas és konyhasó tartalomnál fogva zson-
gító, erősítő 's a' takhártyákat különösen érdeklő. Rengkívül jóté-
kony hatásának tapasztaltatott pedig a' következő bajokban:

1. A' vérhiányos állapotokban, különösen a' sápkórban.

2. A' takhártyák bántalmaiban, névszerint a' belék zsongta-
lanságon alapuló nyálkásságában, 's nemző részek idült takáraiban.

3. Különféle idült kütegekben, névszerint recsetes és sömörös
bántalmakban.

4. Minden erőtlenségen, petyhüdségen alapuló bajokban.

5. A' rajeczi vasas langyos vizek.

Magányrajzok.

A. *Kelin*, Analysis aquae thermorum vivarum Rajeciensium et brevi
earundem descriptione topographica et tabula aerea. Vien-
nae 1793.

A. *Kelin*, Über die neuentdeckten warmen Bäder zu Rajecz. Wien
1793.

A' rajeczi vasas langyos vizek Trencsinmegyében Rajecz
várostól egy órányi távolságra vannak a' Rajcsanka nevű folyó
mellett. Miként az idézett magányrajzból kiviláglik, a' múlt század
vége felé fedeztetek fel, 's azóta leginkább a' szomszéd vidék la-
kosai által használtatnak. Az egy fedél alatt létező fürdőházban 4
rendbeli fürdő van, t. i. *úri, tiszti, polgári és pórfürdő*. Ezen für-
dőkben a' viz csekély melegségű, úgy hogy a' fürödni akarók
csak félig ülve, vagy fekvé használhatják. A' viz hévmértéklete a'
forrásban + 28° R. a' fürdőben pedig + 26 — 27° R. Némel-

lyek azt állítják, miként ezen viztől a' fürdő egyén eleinte nagy hasmenést kap, melly semmi szerrel el nem állítható, de melly 3 — 4 nap múlva magától megszűnik. Ez aligha valószínű. Egyébiránt következő betegségek ellen magasztaltatik :

1. A' köszvényes és csúzos szenvedelmek ellen.
2. A takhártyák petyhüdsége 's ez által föltétezett folyások ellen.
3. Szélhűdések, görcsök 's egyéb idegkórok ellen.
4. Különféle idült kütegek ellen.

6. Az al-gyógyi égvényes és vasas hévvizek.

Az al-gyógyi égvényes hévvizek Hunyadvármegyében Algyógy mezővárosa határán egy domb alján buzognak föl, 's már régi időktől fogva fürdőképen használtatnak 's legkeresettebbek; min legkevésbé sem csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy a' különben ásványos vizekkel bővelkődő Erdélyben a' hévvizek száma igen csekély 's hogy ezek között a' szóbianiak a' legmagasabb hőmérsékletűek egész Erdélyországban. Van pedig a' szóbiani helység határán 4 rendbeli hévviz 's ugyanannyi fürdőintézet, mellyek között legrégebb 's legnagyobb hirnek örvend az Apafy-fürdője. Ezen fürdő hévvize is égvényes ugyan, mint a' többieké, de azoktól mégis eltér annyiban, a' mennyiben vasat is tartalmaz, 's így az égvényesvasas hévvizek rovatába sorolandó.

Az al-gyógyi hévvizek természettani sajátosságai.

Ezen hévvizek tökéletesen tiszták, átlátszók, szín és szag nélküliek, kissé savanyus ízűek. Hőmérsékletök $+ 23 - 25^{\circ}$ $+ 26 - 28$ R. foknyi. Aránysúlyok 1,00177.

Az al-gyógyi hévvizek vegytani alkatrészei.

Az al-gyógyi hévvizeket Erdély két híres hydrologusa t. i. *Bélteky Zsigmond* Torda megye egykori főorvosa és *Pataky Sámuel* Erdélyország egykori főorvosa vetették mennyileges vegybontás alá, 's a' két vegybontás eredménye nem sokat különbözik egymástól. Elég legyen itt a' *Patakyét* fölidézni, ki is az Apafy-fürdője forrásának egy polgári fontnyi vizében talált :

Szikkhalvagból	.	.	0,80.
Szénsavas szikélegből	.	.	7,05.
„ keserélegből	.	.	3,20.
„ mészélegből	.	.	2,80.
Kovasavból	.	.	0,60.
Összesen			.
Szénsavból	.	.	14,45. szemert.
			14,40. k.hüvelyk.

Az al-gyógyi hév vizek gyógyjavalatai.

Ezen hév vizek gyógyereje már századokon át igazoltatott, 's valószínűleg a' mezőváros nevezete is onnan keletkezett, hogy ezen hév vizek gyógyhelyül szolgáltak a' súlyos betegségekben sinylődőknek. Jótékony hatásuaknak tapasztaltattak pedig:

1. A' köztakarók némelly idült bántalmaiban, nevezetesen a' régi recsetes (impetigo), sömörös és rühes kütegekben.

2. A' csúzos és köszvényes szenvedelmekben, akár az izmok, akár a' szalagos rostos készülékben, akár pedig a' csontrendszerben ütötte légyen fel a' baj sátorát, még akkor is, ha már zsurorodásokat idézett elő.

3. A' hasüregi zsigerek, máj, lép, fodormirigyek dugulásai 's keménykedéseiben, az aranyeres bajokban.

4. A' húdületművek némelly bántalmaiban, húdkő- és fővénycórában.

5. Az idegkórok némelly fajaiban, nevezetesen pedig görcsök, idegfájdalmak és szélhűdésekből.

6. A' takáros bántalmakban, akár a' légzési akár az emésztési, akár pedig a' nemi rendszer életműveiben mutatkozzanak.

Ezen hév vizeket *Pataky* Nassau herczegségben lévő hires emsi fürdőkhoz hasonlította.

7. A' monyászai vasas kénes hév vizek.

A' monyászai vasas kénes hév vizek Aradmegyében Monyásza helysége mellett egy igen kellemes völgyben fakadnak. Sajnálható, hogy minden jeles sajtságaik mellett is nagyobb hirnek 's czélszerűbb fürdő intézetnek nem örvendeznek.

A' monyászai vasas kénes hévviz természettani sajátságai.

Ezen hévviz tökéletesen tiszta, átlátszó, könkénegszagú, hévmérséklete $+ 25^{\circ}$ R. Aránysúlya pedig 1,004. —

A' monyászai hévviz vegytani alkatrészei.

Ezen hévvizet *Rózsa* megyei főorvos vetette mindleges vegybontás alá, 's kénkönegszeszt, szénsavas mészeleget és vasélecszet fedezett föl benne. Kimerítőbb, 's mennyileges vegybontás még nincs birtokunkban.

A' monyászai hévviz gyógyjavalatai.

A' szomszéd lakosok jótékony sikerűnek tapasztalák ezen hévvizeket.

1-ször. Szemgyuladásokban.

2-szor. Ideges gyöngeségben.

3-szor. Helybeli bujasenyves bántalmakban.

d.) Égvényes hévvizek.

1. A' lippiki égvényes iblanyos hévvizek.

(Natrothermae.)

Lippik helysége, mellyben ezen nevezetes hévvizek fakadnak, Pozsega vármegyében fekszik Pakracz mezővárosától egy negyed órányira, a' már említett Daruvártól pedig másfél mértföldnyire a' Pakra nevezetű folyó mellett, az éjszaki szélesség $45^{\circ} 24'$, a' keleti hosszúságnak pedig (Ferro szigetétől számítva) $34^{\circ} 55'$ foka alatt. Az itt fakadó hévvizek a' legújabb időkig meglehetősen el valának hanyagolva, miután azonban 1839-ben *Wagner* Dániel által vegybontattak, 's a' fürdők tulajdonosai *Jankovich Izidor* cs. kir. kamarás és *Straxeman* urak e' hévvizek hatályos alkatrészeire figyelmeztettek, azóta a' tisztelt urak sokat áldoznak ez intézet fölvirágoztatására, 's így nem sokára jelesebb fürdőintézeteink sorában fog helyet foglalni.

Van pedig itten 4 forrás, ugyan annyi fürdőmedenczébe foglalva, mellyek következőleg neveztetnek: u. m. a) *Püspökfürdő*, mellynek hossza 9 láb, szélessége 6 láb, mélysége pedig 4 láb; b) *Csárdafürdő* (*Csardakerbad*), mellynek hossza 's szélessége 7 láb, mélysége pedig 4 láb; c) *Kisfürdő*, melly az előbbihez hasonló ter-

jedelmű és d) a' *Közönséges fürdő*, melynek hossza $10\frac{1}{2}$ láb, szélessége $9\frac{1}{2}$ láb, mélysége pedig 4 láb.

A' lippiki hévvizek természetani sajátosságai.

Ezen források elég gazdagon adják a' hévvizet, úgy hogy az egy nap alatt fakadó víz mennyisége szinte 900 akóra rug. A' hevenyen merített víz tiszta, átlátszó és szintelen, de ha a' levegőn huzamosb ideig áll, vagy ha főzetik, kissé megzavarodik. Íze lúgnemű sós, kissé csipős, szaga pedig alig érezhető, fullasztó, de ha a' fürdőben már sokat fürödtek, vagy a' víz huzamos ideig állott parafával bedugaszolt üvegekben, könkénegszag fejlődik ki benne. Hévmérséklete a' sulymérő $28'' 9'''$ állásánál, 's midőn a' lég-hévmérséklete $+ 22^\circ$ R. foknyi volt, a' püspökfürdőnek $+ 35^\circ$ R., a' püspökfürdő forrásának pedig $+ 37^\circ$ R., a' csárdafürdőé $+ 32^\circ$ R., a' forrásé $+ 35^\circ$ R., a' kislefürdőé $+ 32^\circ$ R.; ennek forrásáé pedig $+ 35^\circ$ R., a' közfürdő hévmérséklete $+ 35^\circ$, a' forrásáé pedig $+ 36^\circ$ R. Aránysulya 1,0026. —

A' lippiki hévvizek vegytani alkatrészei.

Ezen hévvizeket már Hinterholzer vizsgálhatta 1818-ban, legújabbán pedig 's legtökéletesebben Wagner Dániel vetette vegybontás alá 1839-ben a' püspökfürdő és kislefürdő hévvizét, 's talált egy polgári fontban :

	A' Püspökforrásban.	A' Kislefürdőforrásban.
Kénsavas szikelélegből	4,790.	5,276. szem.
Szikkhalvagból	4,687.	4,814. „
Mészhalvagból	0,788.	0,760. „
Mésziblagból	0,311.	0,206. „
Szénsavas szikelélegből	10,285.	9,584. „
„ keserélegből	0,745.	0,699. „
„ mészélegből	1,125.	1,362. „
Alvilsavas vastartalmú agyagföldből	0,027.	0,027. „
Kovasavból	0,834.	0,883. „

Életműves anyagokból határtalan mennyiséget.

összesen 19,944. 20,183. szem.

Szénsavból 9,33. 9,63.k.hüv.

Légenből határtalan mennyiséget. —

Ezen vegybontás után a' lippiki hévvizeket iblanytartalmú szikéleges hévvizeknek kell tekintenünk, jelentélyes mennyiségű

konyhasóval. Az összehasonlítási vizketegnél fogva ezen hévvizeket is többen, nevezetesen a' vegybontó Wagner Dániel a' carlsbadi Sprudelhez 's az emsi hévvizekhez hasonlították; ezen gyógyvizek azonban csak úgy hasonlítanak egymáshez, mint a' tyúk a' lúdhoz, mindegyiknek két szeme, két lába és két szárnya van. Annyi igaz, hogy lippiki hévvizeinkben legtúlnyomóbb alkatrész a' szénsavas szikéleg, miként az emsiben is, de már a' carlsbadiban a' glaubersó, vagy kénsavas szikéleg játsza a' főszerepet, melly az emsiben épen nem található, lippiki hévvizeinkben pedig a' carlsbadi glaubersónak csak mintegy negyedrésze foglaltatik. A' konyhasó tartalmát tekintve, mind az emsi, mind a' carlsbadiban jóval nagyobb az, nevezetesen két annyi mind a' lippikiben; az iblanytartalomnak pedig, melly az emsiben egészen hiányzik, a' carlsbadiban épen csak nyomdokai vannak, míg a' lippikiben az is kitűnőleg szerepel. Jobb tehát őszinte megvallani, hogy ezen hévvizünk is páratlan, 's semmi más külföldinek pótszerűül nem szolgálhat, miként az ennek is a' külföldön semmi pótszerűre nem akadunk, mint áltanokat terjeszteni 's a' közönséget mystificálni.

A' lippiki hévvizek gyógyjavalatai.

A' lippiki hévvizek hatályos gyógyerejét, a' magas hévmérséklet, a' nagy mennyiségű szénsavas szikéleg, glauber és konyhasóból, 's végre a' nevezetes mennyiségű iblanyból, egyelőre is lehet gyanítani. Az eddigelé szűkkörű tapasztalat jótékony hatásnak bizonyította azokat :

1. A' csúzos.

2. A' köszvényes szenvedelmekben.

3. Gyógyerejének fénypontja azonban a' nyirkmirigyek bántalmaiban, a' görvélykórban, 's az ezen baj által előidézett vagy fentartott betegségekben tündöklik, és

4. A' takhártyák rendszerének bántalmaiban, nevezetesen a' fehérfolyás, havadzási rendetlenségekben 's a' t.

5. Kitűnő hatása van még ezen hévvizeknek az altesti zsigerek szenvedőleges sorvadásai, dugulásai, keményedései ellen, 's az ezen rendetlenségek által föltétezett sárgakór, rásztkór, aranyérben.

6. Végre a' húdkészítő és kivezető életművek bajaiban.

2. A' budai égvényes hévvezek.

Magányrajzok.

- Dr. Stoker Laurentius**, Thermographia Budensis s. scrutinium physico-medicum aquarum mineralium Budae scaturientium. Augustae Vindelicorum et Grecii. Editio altera. Budae 1729.
- Dr. Oesterreicher Jos. Man.** Analyses aquarum Budensium. Budae 1781.
- De aqua soteria thermarum Budensium, quae Caesareae dicuntur. Dissert. commis. med. per Excels. Cons. R. L. Hung. delegatae. Budae 1804.
- Dr. Bernhoffer Vinc. Jos.**, Succincta notitia virtutum et usus medicinae aquae soteriae Budae ad thermas caesareas recens inventae, Budae 1804.
- Dr. Linzbauer Fr. Xav.** Conspectus thermarum Budensium (Dissertatio, inauguralis) Budae 1832.
- Sch—r.** Der nützliche Rathgeber für Kurgäste im Kaiserbade. Pest 1835.
- Dr. Linzbauer Fr. Xav.** Die warmen Heilquellen der Hauptstadt Ofen, in Königreiche Ungarn. Pest 1837.
- Dr. Edvi Illés L. A'** budai hévvezek, különösen a' császárfürdő, 's gyógyintézetei. Pesten 1843.

A' budai hévvezek némellyike, nevezetesen a' császárfürdő, már a' rómaiak által használtatott, 's *Aquincum* néven neveztetett; ezeket a' világhódi tó Attila vezérlete alatt a' hunnuszok váltották fel, kik szinte élvezék ezen hévvezeket. A' magyar királyok közül, miként történetiróinkból olvashatjuk, *Mályás király* volt az, ki mint mindenre, úgy a' budai fürdőkre is költséget nem kimélve áldozott, 's legtöbb gondot fordított az akkor *királyi*, most pedig Ráczfürdőre, és a' *felhévvezekre*. A' törökök másfél századig bitortlott uralkodásuk alatt, szinte pazarfényt árasztottak a' budai fürdőkre, mellyek az időben első rangú és híresek voltak Európában, 's közülök legpompásabb volt a' Vélibég fürdője, a' mostani császárfürdő helyén. A' történeti adatok nyomán tehát úgy látszik, hogy legrégebb használatú a' Császár és Ráczfürdő, legújabb pedig a' Királyfürdő.

A' budai hévvezeket mind régebb mind újabb íróink helyzetöknél fogva *al-* és *felhévvezekre* osztják, az előbbiekhöz számítván a' *Sáros- Rudas-* és *Ráczfürdőt*, az utóbbiakhoz pedig a' *Ki-*

rály és Császárfürdőt. A' *Sáros* fürdő áll egy nagy közönséges, három kisebb fürdőből, és 8 kádfürdőből. A' *Rudas* fürdőben van két márványmedenczéjü, egy góth modorú, kilencz köfürdő, 's egy közönséges fürdő, ezenkül mintegy 30 kádfürdő. A' *Ráczfürdő* áll egy köz, 8 köfürdőből, 's 4 különös szobácskából. A' *Kirdlyfürdőben* van 4 közönséges, 4 török köfürdő, 5 rézkádas, és 8 fakádas fürdőszoba, 's ezekenkül két csinosan bútorozott köfürdő, Nádor-, és Ferdinándfürdő nevezettel. A' Császárfürdőben van az úgy nevezett gyógyudvarban, vagy nagy udvarban, mellyben a' gyógy, vagy ivókút is létezik, földszint 26 tükör-, vagy köfürdő veres márvány medenczével, és 3 törökfürdő, az emeletben pedig 13 kétkádas fürdőszoba. A' kisebb udvarban 4 kétkádas, és 6 tükörfürdő, 's ezekenkül még a' török korszakból bántatlanul megmaradt nagy közfürdő.

Ezen fürdőket részint a' Gellért — részint pedig a' József hegyből fakadó források látják el elég bőven meleg vízzel; melly utolsóból magából 21 különböző hőmérsékletű forrás fakad.

A' budai hévvizek természettani sajátosságai.

A' budai hévvizek mind természettani sajátóságukat, mind pedig vegytani alkatrészeit tekintve, igen csekély eltéréseket mutatnak egymástól. Az ivókút vize, mellyhez legkönnyebben juthatni következő természettani sajátóságokkal bir: pohárba meritve t. i. egészen tiszta szintelen és átlátszó, némellyek szerint kissé kőnkényszagu, mit azonban jelenleg méltán kétségbe lehet vonni, íze mint a' langyos vízé, 's megszokva nem kellemetlen. Hőmérséklete $+ 48^{\circ}$ R., a' mosókúté $+ 51^{\circ}$ R. A' császárfürdői közönséges fürdő forrásának hőmérséklete $+ 51^{\circ}$ R., melly magas hőmérséklet lehangelésére a' langyos $+ 20^{\circ}$ — 24° R. fokú források vize, nem pedig Dunaviz használtatik. A' Királyfürdőé $+ 48^{\circ}$ R., a' Ráczfürdőé $+ 37$ — 38° R., a' Rudasfürdőé $+ 35$ — 37° R., a' Sárosfürdőé $+ 38$ — 39° R. —

A' budai hévvizek vegytani alkatrészei.

A' budai hévvizek vegybontásával *Stoker* idejétől fogva, ki a' múlt század elején legelőször irta le tudományosan ezen gyógyvizeket, többen foglalkoztak, nevezetesen pedig *Kranz*, *Mayer**)

*) *Merkwürdigkeiten vom Gerhardi, oder Blocksberge. Ofen 1796.*

Kütaibel, Oesterreicher; legújabbán pedig Dr. *Sigmund* vetette vegy-
bontás alá a' császárfürdőbeli *ivó* és *mosókút* vizét, 's talált egy
polgári fontban :

	Az ivókutban.	Az mosókutban.
Kénsavas szikélegből . . .	2,95.	2,07t
Szikkhalvagból . . .	0,82.	0,53.
Szénsavas szikélegből . . .	2,02.	1,80.
„ keserélegből . . .	0,46.	0,42.
„ mészélegből . . .	3,12.	3,31.
Kovasavból . . .	0,69.	0,72.
Timélegből . . .	0,18.	0,17.
Veszteség . . .	0,27.	0,19.
	<u>összesen</u> 10,51.	<u>9,11 szem.</u>
Szénsavból . . .	5,72	3,13.k. hüv.

A' kőnkénegszesznek pedig mint állítja csak az első forrás-
ban talált némi nyomaira, úgyszinte a' légenynek is.

Ezen vegybontás után itélve, nem sorolhatjuk a' budai hév-
vizeket a' kénes, hanem az égvényes glaubersós vizek rovatába,
miután Sigmund az ivókútban is, mellyet pedig eddigelé legin-
kább szerepeltettek a' kénes vizek között, csak némi nyomait fö-
dőzte fel a' kőnkénegszesznek; a' viz természettani sajátágai pe-
dig azt épen nem árulják el. A' kőnkénegszesz hiánya azonban
éppen semmit sem von le ezen hévvizek becséből és azon gyógy-
erőből, mellyet századok lefolyta alatt tanusítottak; 's valóban
megfoghatatlan, hogy miért törekedtek ezen hévvizekről szakértők
is hiedelmet terjeszteni, még a' legújabb időkben is, hogy azok ké-
nesek, miután az illy ámitások és mystificatiok csak kárára le-
hetnek a' gyógyvizeknek, olly beteget is varázsolván Hygiea ezen
csarnokaiba, kik itten üdvet és egészséget egyáltalában nem
nyerhetnek, vagy legalább másutt biztosabban nyerhetnének. —

A' budai hévvizek gyógyjavalatai.

A' budai hévvizek gyógyerejét már a' Mátyás király idejéből
li írók kürtölék és magasztalák, főleg kútegek és sorvasztó be-
tegségben. Mint főlebb említők, a' törökök korszakában is első hi-
rű fürdők voltak ezek Európában, mellyek gyógyerejéről az akko-
ri írók közül számosan emlékeznek. És valóban, ha ezen hévvizek
természettani sajátágait (magasfokú hévmérsékletét) vegytani al-
katrészeit (mellyek között a' szén 's kénsavas szikéleg, vagy glau-

berső birnak túlnyomósággal) 's a századokon át tett tapasztal-
tokból nyert adatokat fontolóra vesszük, e' hévvizek csodagyógy-
erejéről legkevésbé sem kételkedhetünk. Úgy látszik azonban, hogy
legnagyobb hirt nevet vívtak ki magoknak a' budai hévvizek a'
takhártyák rendszerének tompajellemű bántalmaiban, nevezetesen
pedig:

1-ször. A' gög, légcső és tüdők takhártyájának üdült bajai-
ban, a' fejledező gümőkórban, melly czélből nemcsak a' lehangolt
hőmérsékletű fürdők, 's a' viz itala, hanem a' fürdő gőze is al-
kalmazandó.

2-szor. A' gyomor, belek, vesék, húdvezédek és húdhó-
lyag takhártyái irányában is különszerű gyógyhatást küölnek ezen
hévvizek, a' mennyiben a' gyomor és belek, sőt húdületművekbeni
savképződést is égvényes alkatrészeiknél fogva közönyösítik, 's elvá-
lasztásaikat hatályosan előmozditják 's általában ezen életművek
szabálytalan munkásságát rendre igazítják, úgy hogy nem ritkák
azon kóresetek, mellyekben a' húdsavas fővény 's apróbb kövec-
kék is kiküszöböltetnek a' hudutakból.

3-szor. A' magas hőmérséklet 's égvényes alkatrészeknél
fogva bámulandó a' budai hévvizek gyógyereje a' köszvény ellen,
még akkor is, mikor már nevezetes lerakodások, izületi mered-
ségek 's zsugorodások jöttek létre, 's e' tekintetben legnagyobb
hirnek örvend, 's legtöbb távol messziségből ide zarándokoskodó
beteget számít az úgy nevezett Sáros fürdő, mellynek iszapja is
sikerrel alkalmaztatik a' bántalmas részekre.

4-szer. A' budai hévvizek által szép sikerrel orvosolt kórok
rovatába sorolandó a' csúz is, mint a' köszvénynek annyiban ro-
kona, hogy ez is a' rostos képletekben fészkel; - annyiban pedig
ellentéte, hogy ez a' belső, az emésztést, végrehajtó, és kor-
mányzó életművek szabálytalan működésében gyökerezik, a' csúz
pedig külső oknak 's behatásnak, nevezetesen meghülésnek köszö-
ni eredetét.

5-ször. A' rostos képletek és izületek azon bajaiban is fé-
nyes sikert tanusítanak a' budai hévvizek, mellyek erőművi beha-
tások, menyülések, ficzamodások, csonttörések és sebesítések
következtében jöttek létre.

6-szor. Nemkülönbén az izületi bántalmak, meredségek,
zsugorodások és bénultságokban is fényes sikerét tapasztalván

néhány esetben ezen hévvizeknek, melyek takáros (blennorrhoeicus) izlobok után szoktak visszamaradni.

7-szer. Az idült bőrbetegségek és rögzött fekélyek elleni üdvös hatását gyógyvizeinknek, mint főlebb említők, már a' Mátyás idejéből irók is kiemelék, 's jelenleg is minden fürdői évszakban számos illetén sinlődő menekül meg alkalmatlan bajától.

8-szor. A' görvély- és angolkórban szinte ajánlják szerzőink a' budai fürdőket.

9-szer. Oldozó hatásuknál fogva minden nap ajkain hordja ezen hévvizek gyógyerejét a' közönség, a' hasüregi zsigerek, máj, lép, 'stb. dugulásaiban, keményedéseiben, 's ezeken alapuló sárgaság, aranyér, rásztkór 's makacs váltólázakban, úgy hogy ezen hatásuknál fogva gyógyvizeinket a' közönség Carlsbad mellé helyezi, bár a' különbség e' két gyógyviz között kimondhatlan nagy.

10-szer. Nem hallgathatjuk el végre ezen hévvizek hatását a' méhrendszer némelly bajaiban, nevezetesen a' fehérfolyás- és sápkórban.

Az itt kiemelt bajokon kívül ügyes orvosi belátás kétségkívül még számos esetekben találand gyógyjávalatokra.

3. A' kiskaláni égvényes kénes hévvizek.

A' kiskaláni hévvizek Hunyad vármegyében Kiskalán helysége szomszédságában fakadnak egy kösziklának felső kiváltott fölületén, 's már a' rómaiak által is fürdő gyanánt használtattak.

A' kiskaláni hév viz természettanisajátságai.

A' kiskaláni hév viz tökéletesen tiszta, átlátszó, szintelen, és szagtalan, kissé sós, kellemetlen ízű. Hévmérséklete $+ 24^{\circ}$ R. Aránysulya pedig 1,00125.

A' kiskaláni hév viz vegytani alkatrészei.

Ezen hév vizet is Erdély két nagynevű hydrologusa, Pataky és Bélteky vetették mennyileges vegybontás alá. Talált pedig Pataky egy polgári fontban:

Kénsavas szikéleghől	1,80.
Szikkhalvagból	1,00.
Szénszavas szikéleghől	2,40.

Szénsavas keserélegből	2,40.
„ mészélegből	2,00.
Összesen	9,60. szemert.

Szénsavból 9,60. k. hüvelyk.

Miből látni való, hogy ezen vizet a' gyöngye égvényes keserű hévvizek rovatába kell sorolni.

A' kiskaláni hév viz gyógyjavalatai.

Ezen hév vizek leginkább idült kütegek, csúzos és köszvényes bántalmak ellen használatnak; egyébiránt a' szemölcsök ellen is magasztaltatnak.

g.) Kénsavas sókat tartalmazó hév vizek.

1. A' háj-stubnai hév vizek.

Magányrajzok.

Johann Lissovinyi, *Scrutinium physico medicum aquarum stubnensium. Tyrnaviae 1748.*

Knaibel, *Thermarum stubnensium examen. Neusolii 1808. —*

A' háj-stubnai hév vizek régi időktől fogva*) méltányos elismerésben részesülnek, 's legalább a' hon határain belül jó hírnévnek örvendnek. És e' jó hírnév nem szintári fogások, hirlapi kürtölések és harangozások, nem kimerítő monographiak, hanem tapasztalati tények és adatok 's fényesen sikerült gyógyítások eredménye. Mellözve ugyan is azt, hogy geographusaink, 's a' külföldi hydrographok úgyszólván csak pusztá említést tesznek ezen hév vizekről, tulajdonképi monographia, és a' sem kimerítő, csak a' főnebb idézett kétrendbeli van birtokunkban.

Hely viszonyok.

A' háj-stubnai hév vizek a' széles völgyet képező 's mindenfelől hegyektől környezett kellemes Turóczmegye délszaki részében fakadnak a' Stubna folyó két partján, a' háji réten Alsó Stubna faluja mellett, Mosócztól egy órányira, 's 6 rendbeli fürdőt táplálnak, melyek közül 3 úgymint 1. a' zöld, 2. kék és 3. vörös a' folyó jobb, a' többiek pedig úgymint 4. a' cigány, és 5. két közönséges. fürdő a' folyó balpartján helyezvék. Van ezeken kívül

*) Itt irta 1664-ben Gyöngyösi a' korszakos költő Murányi Vénusát.

még egy forrás, mellynek vize kizárólag italul használtatván, 5. *ivóforrásnak* neveztetik. —

A' háj-stubnai hévvizek természetisajátságai.

A' fürdőket tápláló erek mind igen gazdag vizűek, jóval szégyenebb az ivó forrás ere. A' viz mindegyikből számos légbuborékokkal törtet ki, 's azon csatornáokban, mellyeken a' fürdőből foly ki, nem egészen fehér, hanem barnás mésztufát rak le, nyitott edényekben tartatva pedig húzamosb idő mulva az edény falaira és fenekére fehérülő üledéket rak. Minden forrás vize *szintelen*, 's annyira tiszta és átlátszó, hogy a' viztartók fenekén, mikor egészen tele vannak is, a' legkisebb tárgyakat meg lehet különböztetni; továbbá szagtalan és iztelen még akkor is, ha bedugaszolt edényekben kihűlni engedtetik. A' források hévmérséklete — 35° R., melly a' fürdőkben + 29°—32° R. fokra süllyed, az ivó forrás hévmérséklete 32° R.

A' háj-stubnai hévvizek vegytani alkatrészei.

Mennyileges vegybontás alá ezen vizeket csak Kitaibel vetette, 's a' főlebb számokkal megjelölt fürdőkben 's forrásokban talált egy polgári fontban:

	1.	2.	3.	4.	5.
Kénsavas szikélegből	4,291.	7,265.	5,238.	0,968,	2,675.
Kénsavas keserélegből	3,149.	3,379.	3,448.	5,860.	4,105.
Kénsavas mészélegből	2,293.	2,358.	2,974.	2,227.	2,834.
Szénsavas keserélegből	0,384.	0,402.	0,346.	0,376.	0,371.
„ mészélegből	3,271.	3,179.	3,735.	3,379.	3,128.
Kovasavból	0,169.	0,150.	0,194.	0,173.	0,179.
Összesen	13,552.	16,733.	15,935.	17,983.	13,292. szem.

Szabad szénsavból 3,736. 3,257. 2,640. 3,204. 3,133. k. hüv.

Ezen alkatrészekon kívül talált még Kitaibel csekély mennyiségű vasat, timsót, vonatanyagot és légenyeszst (azotum). Ezen vegybontásból, bár az a' jelenkor igényeit már tökéletesen ki nem elégíti, annyi világos, hogy az álló alkatrészek legnagyobb részét, mintegy kétharmadát kénsavas sók képezik, millynemű ásványos vizek hazánkban nem nagy számmal találattván, a' stubnai ritkább ásványos vizeink egyike gyanánt tekintendő. —

A' háj-stubnai hévvizek gyógyjavalatai.

Nem bocsátkozva azon elméletekbe és észképi fejtegetésekbe, melyek ezen hévvizek gyógyerejét illetőleg imént előadott természeti sajátságaik 's vegytani alkatrészeiknél fogva jogosítva érezhetnök magunkat, egyszerűen csak azon gyógyjavalatokat sorolandjuk elő, melyeket a' háromszázados tapasztalat igazolt és szentesített meg, 's melly tapasztalat adatai és tényei részint a' Lisschovinyi főlebb idézett magányiratában, részint pedig Kőr-möczvárosa (mellynek törvényhatósága alá a' háj-stubnai hévvizek tartoznak) levéltárában lerakvák. Ezen tapasztalati adatok szerint üdvösek és javallvák a' szóban hévvizek következő betegségekben:

1-szor. A' makacs *csúzos* bántalmakban.

2-szor. A' köszvényes szenvedelmekben.

3-szor. A' *csúz-* 's köszvény okozta izületi daganatokban, izmeredésekben, zsugorodásokban, izgyöngeségben, a' köszvényes lerakodás által okozott bénultságban, szélhűdésben.

4-szer. Az idült kütegek.

5-szor. Az idült fekélyek különféle nemeiben.

6-szor. A' hasüregi zsigerek, máj, lép 'stb. dugulásáiban, keményedéseiben.

7-szer. Az aranyérben, melly bántalom ellen a' viz belső használata 's csőrékbeni (Klister) alkalmazása legtöbbit tehetne, ha kivált az utolsó egészen el nem hanyagoltatnék. Az illy nemű hévvizek csőrékbeni alkalmazása a' végbélnek minden visszeres pangásokon, vérbőrségen, zsongtalanságon, szárazságon alapuló bántalmi, görcsnemű makacs szűkülései 's edénycsomói 'stb. ellen különösen ajánlható, 's csak sajnálni lehet, hogy az alkalmazás ezen módja az illynemű fürdőkben még eddig nálunk nem jött divatba.

8-szor. A' váltólázban is magasztaltatnak ezen hévvizek, de kétségkívül csak akkor üdvösek, ha a' váltóláz, a' hasüregi zsigerek, máj, lép 'stb. dugulásain, keményedésein alapszik.

9-szer. A' húdfővény 's kő ellen.

10-szer. A' méhrendszer gyöngesége, petyhüdsége, 's ezen alapuló fehér folyás ellen.

11-szer. A' lágyrészek szárazsága, meredsége által föltételezett aggastyányi gyöngeségben.

12szer. A' flezamadások és sebzések után visszamaradó ismeredségben 's izületi pelyhüdtsegekben.

2. A' bajmóczi hévvizek.

A' bajmóczi hévvizek a' Nyitra folyó partján egy igen regényes tájékon fakadnak, azon hegy aljában, mellynek csúcsán a' bajmóczi vár omladékai büszkélkednek. Ezen hévvizek jeles saját-ságaiknál 's bámulandó gyógyerejőknél fogva már századok óta ismeretesek, úgy hogy már a' 16dik században jeles fürdőházat építettett itt az akkori tulajdonos Thurzó Sándor. Jelenleg van itt 4, kövekkel kirakott tükörfürdő 's több rendbeli kádakkal ellátott fürdőszoba, 's a' gyógyvendégek mind a' fürdőházban, mind pedig a' bajmóczi lakosoknál kényelmesen szállásolhatnak. Minden jeles saját-ságaik mellett is azonban az újabb időkben úgy látszik háttér-be szorítottak a' szomszéd pöstényi hévvizek által.

b) Meszes hévvizek (Calicothermae).

1. A' szklenói meszes hévvizek.

Magányrajz.

A. C. *Voita*, Examen Physico medicum Thermarum Sklenensium cum icone Pagi. Viennae 1753.

Szklenó (németül Glashütten) helysége Barsvármegyében fekszik egy, a' kies Garanvölgyével közlekedő tágas, regényes szépségü völgyben, Körmöcz városától 13, Selmecztől pedig 2 órányi távolságra 's a' kir. kamara urodalmához tartozik. Hévvizeiről 's fürdőintézetéről csak gyéren találhatánk föl történeti adatokat, annyi azonban bizonyos hogy századoktól fogva használtatik; mert már *Tollius* is emlékezik róla azon utjában, mellyet Magyarország a' 17dik század közepe táján teve. — Van pedig Szklenóban 8 forrás, u. m: 1ső a' paplaki, 2ik keresztalatti, 3ik sebészkeri, 4ik országut melletti, 5ik tanítókeri, 6ik szepesi, 7ik séta- és 8ik patak melletti forrás, mellyek következő jó karban tartott és diszes fürdőket táplálnak, u' m, a) az uri, b) herczeg, c) császár, d) szepesi, e) izzasztó és f) közönséges fürdőket.

A' szklenói hévvizek természetani saját-ságai.

Az elősorolt források mind bőven öntik vizeiket, 's azon csatornákra, mellyeken a' fürdőkbe vezetnek, mind szintén a' mendenczék falaira 's fenekére is sárgás barna, idővel kökeménységüvé

váló csapadékot raknak le. Minden forrás vize tiszta és átlátszó, tökéletesen színtelen és szagtalan, s csak hőmérsékletükre nézve különböznek egymástól, úgy hogy ennél fogva közös eredetüknek látszanak lenni. Mi már a hőmérsékletet illeti, az következő: 1szor a paplaki vagy főforrásé $+ 44^{\circ}$ 6 R., 2szor a keresztlattit $+ 41^{\circ}$ 5 R., 3szor a sebészkerthié $+ 42^{\circ}$ R., 4szer az országmellettie $+ 35^{\circ}$ R., 5ör a tanítókerthié $+ 35^{\circ}$ R., 6szor a szepesi forrásé $+ 37^{\circ}$ R. 7szer a sétamellettie 19° R., 8szor a patkamelleti forrásé pedig $+ 38^{\circ}$ R. Miből látni való, hogy a szklenői hévvizek honunk legforróbb hévizei közé tartoznak. Aránysulya ezen hévvizeknek nem sokat különbözik a közönséges forrásvíz aránysúlyától. Az 1ső forrásé t. i. 1,023, a 2iké 1,022, a 3iké 1,022, a 4iké 1,022, az 5iké 1,022, a 6iké 1,021, a 7iké 1,009.

A szklenői hévvizek vegytani alkatrészei.

A szklenői hévvizeket vegyhontás alá vetette először *Höring* bányásztanácsnok, későbbben *Wehrle* Alajos selmeczi tanár, s egy polgári fontban következő alkatrészekre talált:

	Az 1ső	2ik	3ik	4ik forrásban
Kénsavas keserélegből	4,642.	5,024.	4,377.	5,212 szemert
„ mészélegből	14,374.	20,288.	15,566.	12,087. „
Keserhalvagból	0,081.	0,089.	0,075.	0,090. „
Szénsavas mészélegből	0,570.	0,805.	0,461.	0,478. „
Kovaföldből	0,091.	0,125.	0,106.	0,075. „
Vonatanyagból	0,042.	0,046.	0,040.	0,048. „
összesen	19,800.	26,377.	20,625.	18,000. szemert.
Szénsavból	100.	100.	100.	100. k.hüvelyk.
	Az 5ik	6ik	7ik	8ik forrásban.
Kénsavas keserélegből	4,976.	5,592.	3,910.	5,242 szemert.
„ mészélegből	14,193.	1,342.	7,405.	13,794 „
„ Keserhalvagból	0,082.	0,090.	0,070.	0,090 „
Szénsavas mészélegből	0,411.	0,510.	0,150.	0,560 „
Kovaföldből	0,091.	0,140.	0,025.	0,088 „
Vonatanyagból	0,051.	0,050.	0,040.	0,048 „
összesen	19,804.	7,724.	11,600.	19,819 szemert.
Szénsavból	100.	100.	100.	100 k.hüvelyk.

Ezen vegybontásból látni való, hogy az álló létrészek között a' kénsavas mészéleg, vagy femész (Gyps) tulsúlylyal bír minden többi alkatrészek között, 's így ezen hévvizeket a' meszes hévvi- zek (Chalicothermae) közé kell sorolnunk, de a' mellyek a' kén- savas keserélegnek szinte jelentélyes mennyiségénél fogva köze- litenek a' keserhévvizekhez (Pikrothermae), hasonlók ezeknél fogva a' szóbani hévvizek a' híres pisai 's luccai hévvizekhez.

A' szklenói hévvizek gyógyjavalatai.

A' szklenói hévvizek az eddigi tapasztalati adatok, úgyszinte Laszlavik Ödön főorvos és Dr. Lazsánszky kamarai sebész becses közléseik szerint kitünő jó hatásúak a' következő betegségekben:

1ször. A' csúzos bántalmak minden bajaiban.

2ször. A' köszvény különféle alakjaiban, mit a' magas hév- mérsékletnél fogva is lehet gyanítani, ha oldozó hatását nem veszszük is ezen hévvizeknek gondolóra.

3ször. Az idült bőrbetegségekben, főleg a' recset (inpetigo) és sömör fajaiban.

4szer. A' takhártyák különféle idült bántalmaiban, különösen pedig a' női fehérfolyásban.

5ször. A' hasüregi zsigerek, máj, lép, 's a' t. dugólásaiban, keményedéseiben, 's ezek által előidézett verőczérrendszeri pan- gásokban, rástzkór 's aranyérben.

6ször. Végre némelly idegkórokban, főleg ha csúzos, kösz- vényes, sömörös 's a' t., kóranyag által idéztettek elő 's tartat- nak fen.

2. A' felső ruszbachi meszes langyos vizek.

Magányrajz.

S. *Hambach*, Notitia indolis et usus medici scaturiginum Rusbach- ensium. Posonii. 1778.

A' felső-ruszbachi meszes langyos vizek Szepes vármegyé- ben Ó-Lublótól két, Podolintól egy, Kézsmárktól pedig 4 órányi távolságra egy meredek hérczek közé rejtett völgyben buzognak föl, 's emlékezetet túlhaladó időtől fogva használatnak; sőt bizo- nyos, miként hajdan már a' 17ik században nagyobb hirben és di- vatban voltak, mint jelenleg, mert már 1735ben leirá azokat Pe- tryci latin és lengyel nyelven, minthogy Lengyelhonból is éven-

ként igen számos gyógyvendégek zarándokoskodtak ide. A' hajdan itt létezett nagyszerű fürdőépületeknek romai még ma is láthatók. Vannak pedig itt többrendbeli kisebb nagyobb források, melyek közül különösen kettő érdemel figyelmet, mind bővize, mind a' vízből lerakódó mésztufa által képezett, terjedelmes medrénél fogva. Ezen források nagy zörejjel buzognak ki, minélfogva mintegy forrani látszanak 's füstforma gőzt terjesztenek el magok körül, melly a' rajtok keresztül röppenő madarkákat vagy a' hozzájuk közeledő ebeket, nyulakat, kecskéket, juhokat, sőt az embert is képes lefojtani.

A' f. ruszbachi meszes langyos vizek természet-tani sajátosságai.

Ezen vizek medreikben tiszták, átlátszók és szintelenek, pohárba merítve pedig tejedzők, továbbá szénsav-szagúak 's kissé sós csipős ízűek. Hévmérsékletök $+ 17^{\circ}$ R. 's ennélfogva a' legkeményebb téiben sem fagnak be, hanem malmokat hajtának. Jól bedugaszolt edényekben ezen víz egy pár hétig változhatlanul marad, nyitva tartott edényekben ellenben csakhamar elveszti szagát, ízét, fölületén szivárványsó hártya képződik, az edény fenekére és falaira pedig poros, pelyhes csapadékot rak le, 's mind azon testeket, mellyekkel folyás közben érintkezésbe jő, mésztufával behéjazza.

A' f. ruszbachi meszes langyos vizek vegytani alkatrészei.

A' szóvani langyos vizeket tudtomra csak *Dr. Engel Szepes* megye egykori nagynevű főorvosa és *Kitaibel* tanár vizsgálák meg vegytanilag. Engel következő alkatrészeket fedezett föl, u. m.

Nagy mennyiségű szabad szénsavas,
 Szénsavas mészéleget szinte nagy mennyiségűt,
 „ szikéleget,
 „ vasélecszet,
 Kénsavas mészéleget.

Minélfogva ezen langyos vizeket bizvást a' meszes vizek rovatába, 's épen a' Szklenióiak mellé sorolhatjuk

A' f. ruszbachi meszes langyos vizek gyógyjaválatai.

Ezen vizek gyógyhatásának a' jeles *Engel* volt hűséges megvigyázója, szerinte jótékony hatásúak a' következő bajokban:

1. A' csúzos, és

2. A' köszvényes szenvedelmekben, 's ezek által létre hozott izületi daganatok, meredségek 's zsugorodásokban, részint bőséges kiizzadások, részint viszkető kütég előidézése által meglepő eredményeket szülnek.

3. Az idült makacs kütégek, és

4. Régi megrögzött fekélyek, mellyek minden képzelhető gyógymódnak ellenszegülének, számtalanszor váratlanul eltűnnek ezen vizek használatára.

5. A' görvélyes betvegy szülte mirigy daganatokat 's golyvát, sőt még az emlők kőkemes daganatit is akárhányszor elszéleszték a' ruszbachi langyos vizek.

6. Nagy hirt nevet vítak ki magoknak a' szóbani vizek némelly idegkórokban is, millyenek a' szélhűdés, tagreszketés, féloldali fejfájás 's különféle idegzsábák.

7. Végre a' hudútak némelly bántalmaiban, idült hólyaghurut, hüdтарthatlanság, nehéz huddásban, stb. is magasztaltatnak.

II. A két Magyarhaza első rangú hideg gyógyvizei.

a) Kénes hideg gyógyvizek.

Hideg kénes gyógyvizeink között legnevezetesebbek:

1. A' büdöskői kénes vizek.

Magányrajz.

Jos. Cal. Nagy, Dissertatio inaug. sistens Descriptionem Thermarum Büdösköensium. Vindobonae, 1840.

Büdöskő helysége, tótúl Smrdák, Nyitra vármegyének szakolczai járásában létezik Szenitz mezővárosától $\frac{1}{2}$ órányi távolságra egy mély völgyben, mellynek felső részét Büdöskő helysége, alsó részét pedig a' büdöskői fürdőépületek foglalják el. A' gyógyvizek környéke, 's a' mostani diszes fürdőépületek helye a' legujabb időkig mocsárok és posványok kiapadhatlan fészke volt, mig végre a' helység birtokosa T. vaszkai és kiskovalóczi *Victorisz József ur* a' szóbani gyógyvizek használata által sikerült számos gyógyulások tudomásához jutván, 1832ben roppant költséggel és fáradsággal kiapasztá a' mocsárok és posványok undok tömkelegét 's egy kényelmes és pompás fürdőintézetet hozta létre, melly a' nagy számmal ide tolongó fürdő vendégeket nem sokára be nem fogadhatván kebelébe, 1838ban egy új pompás épülettel szaporitatott. Van pedig itten két rendbeli forrás; az első a' fürdő alapítója nevével *József forrásnak*, a' felső pedig az alapító úr leánya nevével *Vilma forrásnak* nevezetett. Mind kettőben hasonló sajátságokkal bíró vizek fakadnak, de az első kevesebb vizet szolgáltat, mint az utolsó.

A' büdöskői kénes vizek természettani sajátságai.

A' viz a' forrásokban barnás-szürke, pohárba merítve pedig világos sárga színű, átlátszó, felette élénk könkénegszagú, melly szag a' melegítés, vagy az edény rázása által megnövekszik; ize

kezdetben édesded, későbbben égvényes, végre keserű fanyar. Jól bedugaszolt edényekben ezen sajátságait huzamos ideig megtartja, a' szabad légnak kitétetve pedig, hamar megzavarodik, tejedzövé lessz, 's szaga is csökken, melly végre fekete üledék képzödése után egészen elenyészik. Hévmérséklete + 13° R.

A' bűdöskői kénes vizek vegytani alkatrészei.

Lang A. F. nyitrai gyógyszerész vetette a' szóbani gyógyvizeket vegybondás alá 's talált egy itczényi vízben :

Hamkénegből (sulfuretum kali)	10,	05
Kénsavas mészelegből	5,	20
„ vasélecsből . . .	2,	50
Szénsavas hamélegből . . .	6,	46
„ mészelegből . . .	4,	34
Kénből „ . . .	4,	80
Agyagföldből „ . . .	3,	25
Kevéssé elégtült kénből . . .	1,	20
Szikhalvagnból „ . . .	0,	60 szemert.
összesen	38,	40 „

Tiszta könkénegszeszből . . . 176, 60 köbhüvelyk.

Noha ezen vegybondás egy átaljában nem kielégítő, 's szerzőjének bizonyára nem válik becsületére, annyi mindazáltal kiviláglik belőle, hogy a' szóbani gyógyvíz a' legszorosabb értelemben kénes, 's a' legerősebb kénes vizeink egyike.

A' bűdöskői kénes vizek gyógyjavalatai.

Jótékony hatásúaknak tapasztaltattak eddigelé a' bűdöskői vizek következő betegségekben :

1ször Különféle idült kútegekben, millyenek a' rüh, somör recset, zuzmó 'stb.

2ször A' legmakacsabb, söt már életműves változásokat, lerazkodásokat, daganatokat előidézett csúzos és köszvényes szenvedelmekben.

3ször A' hasüregi zsigerek dugulásai, keményedéseiben 's ezek által föltételezett számtalan bajokban, millyenek az aranyér, rásztkór, méhkór, bükór, hős számrekedés, sárgaság, makacs váltólázak, idült fekélyek (ulcera abdominalia).

4er A' takhártyák bántalmaiban, névszerint idült hurut, fehérfolyás, takárban.

5ör A' görvély 's angolkórban.

6szor A' fővénykór, húd és epecsövek által föltézetett szenvedelmekben.

7szer A' vérhiányos állapotokban, akár nagy vérveszteségek, akár hibás táplálás által idéztessenek elő, sápkórban.

8szor. Némelly ideg kórokkan, mellyek részint a' hasüregi zsigerek rendetlen állapota, részint más bántalmak, lerakodások, fémmérgezések által idéztettek elő.

Egy szóval mind azon bajokban, mellyekben a' kénes vizek gyógyerőt tanusítanak, biztosan használhatók a' бүdöskői gyógyvizek.

2. A' balfi v. farkasdi (Wolfs) kénes gyógyvizek.

Magányrajzok.

Jerem. Scholtz, Descriptio Thermarum Wolfensium ad Sempornium, quae ignis beneficio calefiunt. Csepreg 1631.

And. Conradi, Kurtzer Unterricht von den Wirkungen und nützlichen Gebrauche des Wolfer Bades. Oedenburg 1772.

Balf, vagy Farkasd helysége a' Fertő tava mellett, egy igen kellemes vidéken fekszik Sopron városához egy órányira, 's két kénes forrással 's derék fürdőintézettel bir, melly Sopron lakosainak kedves mulató helyül szolgál. Miként a' főnebb idézett magányrajzok tanusítják már egy pár századtól fogva divatban vannak ezen gyógyvizek. Ujabban is leirattak a' *Hesperus* czimű folyóiratban (1816an), továbbá *Csaplovics* (Gemälde von Ungarn, 1829) és a' híres hydrolog Osánn által (1832).

A' balfi gyógyvizek természettani sajátosságai.

Mind a' két forrás, mellyek egyike a' falun kívül, másika a' fürdőház mellett van kőnégszeszt tartalmaz; az első hévmérséklete + 11° R., midőn a' levegő + 15° R. volt, aránysulya pedig 1,002. A' másik forrás bévmérséklete pedig + 13° R., midőn a' légé + 22° R. volt. Amaz italúl, ez pedig fürdőképen használtatik:

A' balfi gyógyvizek vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyvizeket Würtzler Vilmos jeles gyógyszerészünk vetette vegybontás alá, 's talált egy polgári fontban:

	Az 1-ső	A' 2-dik forrásban.
Szikkhalvagból	1,5600	0,8640.

Kénsavas szikélegből	0,7000	0,4899.
Kénsavas timföldből	0,0667	—
Mészhalvagból	0,2560	—
Keserhalvagból	0,2240	0,0959
Szénsavas szikélegből	—	3,5496
„ keserélegből	1,0800	1,1840
„ mészélegből	2,0688	4,2560
Kovaföldből	0,0800	0,3200
Veszteség	0,4845	0,4406
Összesen	6,5200	11,2000 szemert
Szénsavból	—	3,6757 k. hüvelyk
Könkéngszeszből	0,5088	0,0536 —

A' balfi kénes vizek gyógyjavalatai.

A' kétszázados tapasztalat hasznosoknak tanúsította a' szó-
bani gyógyvizeket, következő betegségekben :

1ször. Idült, rühös és sömörös kütegekben.

2ször. A' csúzos és

3ször. A' köszvényes szenvedelmekben, melly czélből az
iszapja is borogatmányképen kitünő sikerrel használtatik.

4szer. A' takhártyák petyhüdtségei, 's ez által föltétezt
nyálkaságban.

5ör. A' hüdéletművek idült bántalmaiban, fővény 's húgy-
kőkorban.

3. A' málnási Bugyogó nevű kénes forrás.

A' Bugyogó nevezetű kénes forrás Erdélyben a' Székelyföl-
dön buzog föl egy óranyi távolságra Malnás falujától, az Aluta
folyó balpartján.

A' málnási kénes viz természettani sajátosságai.

Ezen nevezetes, messzire hallatszó zörejjel fakadó forrás
vize zavaros, sárgálló színű, élénk könkéngszeszszagú, fanyar,
savanyusdad, majd kellemetlen édes ízű. Hévmérséklete $+ 15^{\circ}$
R. Aránysulya 1,0013.

A' málnási Bugyogó vegytani alkatrészei.

Patakyl mennyileges vegybontás alá vetvén ezen gyógyvizet,
talált egy polgári fontban :

Kénsavas szikélegből	0,80.
„ mészélegből	3,00.
„ vasélecből	0,60.
Szikkhalvagból	1,20.
Szénsavas keserélegből	1,20.
Timföldből	1,00.
Vonatanyagból	0,80.

Összesen 8,60 szemert.

Könkénegszeszből 35,60 k.hüvelyk.

A' málnási Bugyogó gyógyjavalatai.

Kitünő sikerrel használják a' szóban gyógyvizet:

1ször. A' csúszban és köszvényben, 's ezek által feltétezett zsgorodásokban.

2ször. Az idült kütegek, nevezetesen rüh, sömör és recsetben.

3ször. A' görcsökben 's egyéb ideges kórokban.

4. A' sombori kénes viz.

A' sombori kénes viz Erdélyben a' Székelyföldön a' híres *Büdöss* nevezetű hegy tövéből fakad nagy zörejjel és sok könkénegszesz fejlődésével.

A' sombori kénes viz természettani sajátosságai.

Ezen viz zavaros, piszkos, sárga színű, élénk könkénegszeszagú, savanyus, émelyítő ízű. Hőmérséklete + 9° R. Arányszálya 1,00135.

A' sombori kénes viz vegytani alkatrészei.

Patakymennyiség vegybontás alá vetvén ezen gyógyvizet, talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	2,00.
„ keserélegből	1,20.
„ mészélegből	3,40.
Szikkhalvagból	0,80.
mészhalvagból	0,90.
Kénsavas vasélecből	0,40.
Vonatanyagból	1,00.

Összesen 9,70 szemert.

könkénegszeszből roppant nagy mennyiséget, de a' mellyet szám-
tanilag meg nem határozott.

A' sombori kén es viz gyógyjavalatai.

Tapasztalati adatok birtokába ezen viz gyógyhasználatára nézve nem juthatván, gyógyjavalatait csak észképileg határozhatjuk meg, mellyek leginkább a' könkénegszesztől függenek.

5. A' szobranci konyhasós kén es vizek.

A' sobranci gyógyhely Ungmegyében Ungvárhoz 2, Kassához 8 mértföldnyire esik egy regényes szépségű völgyben, a' Kárpátok aljában. Több rendbeli egymáshoz hasonló minőségű források fakadnak itten, elmállott biborla-talajból, 's a' főforrás, melly leginkább használtatik mind italul, mind fürdő gyanánt, egy nagy mederbe van foglalva 's naponként 120 fürdőre elégséges vizet ad. A' fürdő intézet a' tulajdonos gróf Sztáray gondja 's bőkezűségéből a' legjobb karban van számos, tiszta és kényelmes mind a' főbbranguak, mind a' szegényebb sorsúak számára rendezett fürdő szobákkal ellátva.

A' szobranci kén es viz természettani sajátosságai.

A' főforrás vize magában a' forrásban zavaros, tejedző, de pohárban tiszta, és átlátszó, hatalmasan gyöngyözik, erős kén-
sós, kesernyés ízű. A' légnak huzamosb ideig kitétetve sárgás-
fehér csapadékot rak le. Hévmérséklete + 13 — 14° R., midőn a'
levegőé + 17° R.

A' szobranci kén es viz vegytani alkatrészei.

A' szobranci vizben következő alkatrészek találtattak egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	.	.	1,00.
„ keserélegből	.	.	5,00.
„ mészélegből	.	.	6,00.
Szikkhalvagból	.	.	20,00.
Mészhalvagból	.	.	12,00.
Szénsavas keserélegből	.	.	2,00.
„ mészélegből	.	.	4,00.

Összesen 50,00. szemert.

Könkénegszeszből . . . 10,47 k. hüvelyk.

A' minapában Bednarcsik szobranci gyógyszerész által tett vegybontás következtében iblany is fedeztetett föl ezen gyógyvizben.

Ezen vegybontásból látni való, hogy a' szobranci viz a' kénkéngeszsz, a' nevezetes mennyiségű konyhasó — és iblany-tartalmat tekintve igen közel áll a' mehádiaihoz, 's attól leginkább csak hőmérsékletére nézve különbözik.

A' szobranci kénes viz gyógyjavaiatai.

Dr. Csermák, Tourner 's mások tapasztalatai szerint üdvös hatásúnak találtatott ezen gyógyviz:

1-szor. Az idült rühös, sömörös és kosznemű kútegekben.

2-szor. A' csúzos,

3-szor. A' köszvényes szagatások, daganatok és tagzsugorodásokban.

4-szer. A' görvélyes daganatok 's rögzött fekélyekben.

5-szor. Az angolkóros hajlamban.

6-szor. A' hasüregi zsigerekben mutatkozó pangások, dugulások, keményedések, daganatokban, 's ezeken alapuló aranyér, rásztkórban.

7-szer. Az említett daganatokkal okszerű összeköttetésben lévő hószám rekedésekben.

8-szor. Némelly idegkórokban, névszerint görcsök, szélhűdés, méh-kór, бүкór 'stb. ellen.

9-szer. A' higanykór 's végre, mi igen nevezetes,

10-szer. A' belférgék, különösen pedig a' sokszor minden specificus gyógyszereknek ellenszegülő *szalaggiliszta* ellen. —

6. A' jóodi kénsavas sókat és konyhasót tartalmazó kénes gyógyviz.

Az ásványos vizekkel bővölködő Máramaros vármegye felső-jrásában kebelezett Jóod helysége mellett, a' falutól $\frac{1}{4}$ órányira létező völgyben fakad ezen mind bő vizénél mind alkatrészeinél fogva nagy jelentőségű forrás, melyet az oláh lakosok *Válya Mócsié* névvel neveznek, 's gyógyczélokra is használnak.

A' jóodi kénes viz természetani sajátágai.

Ezen viz tökéletesen tiszta és szintelen, kénkéngeszagú és hasonló undorító ízű. Hőmérséklete $+ 10^0$ R., — kifolyása

közben sok ként rak le, 's fürdés közben a' ruhát szürkére festi, 's a' forrás feneke is mocskos, setétes szürke színűnek látszik.

A' jóodi kénes víz vegytani alkatrészei.

Tognio tanár a' szóbbani gyógyvizben következő tulnyomó és jellemző alkatrészeket talált, u. m.

Kénsavas szikéleget,
 „ keseréleget,
 Szikhalvapot és
 Könkénegszeszt.

A' jóodi kénes víz gyógyjavalatai.

Az imént elősorolt alkatrészek után a' szóbbani gyógyvizek oldozó, 's nagyobb adagban pedig hashajtó és kéntől függő hatását kétségbe vonni nem lehet.

A' lakosok jó sikerrel használják azt:

1-ször. Kütegek, névszerint rüh és sömör ellen.

2-szor. A' csúzos, és

3-szor. A' köszvényes szagatások, lerakodások, izmeredések ellen.

5-ször. Bujasenyves bántalmakban, és

6-szor. Szélhűdéseken.

Sajnálandó, hogy ezen hatályos gyógyvizek mellett egy célszerű fürdőintézet nem hozatott még létre.

7-szer. A' sibói konyhasós kénes gyógyvizek.

Közép-Szolnok vármegyében kebelezett Sibó helységétől nem messzire fakad ezen nagy mennyiségű könkénegszeszt, konyhasót, 's e' mellett még gläubersót is tartalmazó ásványviz, de valóban egyetlen a' maga nemében. Sajnálom, hogy gyógyhasználatát 's fürdőintézetét tárgyazó részletes és körülményes tudósításnak eddigelé nem juthattam birtokába.

A' sibói konyhasós kénes víz természettani sajátosságai.

Ezen gyógyviz tiszta, szintelen, erősen könkénegszagú és élénk sós, undorító ízű. Hévmérséklete $+ 11,5^{\circ}$ R., aránysulya 1,0125.

A' sibói konyhasós kénes víz vegytani alkatrészei.

Erdély hydrologusai Bélteky és Pataky vetették e' nevezetes gyógyvizet mennyileges vegybontás alá, 's mindkettő működésének eredménye meglehetősen összevág. Pataky egy polgári fontban következő alkatrészekre talált:

Kénsavas szikélegből	78,40.
Szikkhalvagból	82,80.
Szénsavas keserélegből	2,90.
„ mészélegből	1,00.
Könkénegszeszből föloldott vasélecsből	0,10.
Összesen	165,20. szem.
<hr/>	
Szénsavból	3,20. k.hüv.
Könkénegszeszből	22,40. „

A' sibói konyhasós kénes víz gyógyjavalatai.

Az imént előadott vegybontás következtében ki kételkednék a' szóbani gyógyvizek átható, oldozó, izgató és erősítő gyógyerejéről 's bár tapasztalati adatok birtokába nem juthatánk, azt mindazáltal biztosan állíthatjuk, hogy azok a' megrögzött csúz 's köszvényben, a' görvélykórban, a' hasüregi zsigerek dugulásaiban, a' rüh, sömör, recset, 's másnemű kútegekben csalhatlan sikerrel használtatnak.

8. A' szombatfalvi konyhasós kénes víz.

Erdélyben a' székelyek földén, Udvarhelyszéknek Szombatfalva nevezetű falujától félóránnyira szakad két ásványos forrás, melyek egyike savanyú, másika pedig kénes víz. Ez utolsó gyógycélókra is használtatik.

A' szombatfalvi konyhasós kénes víz természettani sajátosságai.

Ezen gyógyviz jegecztiszta, átlátszó és szintelen, kellemetlen, záptojás szagú, 's nyilván sós ízű. Hévmérséklete + 9° R., Aránysulya nincs meghatározva.

A' szombatfalvi konyhasós kénes viz vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyvizet is Erdély két nagy nevű hydrologusa Bélteky és Pataky vetették mennyileges vegybontás alá, az utolsó talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	.	.	2,80.
Szikkhalvagból	.	.	10,00.
Szénszavas keserélegből	.	.	0,80.
„ mészélegből	.	.	2,00.
„ vasélecsből	.	.	0,08.
Kovaföldből	.	.	0,40.

Összesen 16,08. szemert.

Szénsavból . . . 25,60. k.hüvelyket.

Kénkönegyszeszből határozatlan mennyiséget.

A' szombatfalvi konyhasós kénes viz gyógyjavalatai.

Kitűnő sikerrel használatnak a' szóbani gyógyvizek:

1-ször. Idült kütegekben;

2-ször. Csúzos és közvényes bántalmakban, még akkor is, ha már lerakódások, zsugorodások jöttek létre.

9. A' disznópataki konyhasós égvényes vasas kénes viz.

Mármaros vármegye kászói járásában, Szigettől 1 $\frac{1}{2}$ órányi távolságra egy völgyben fakad a' disznópataki kénes viz 's fürdőképen használatik.

A' disznópataki kénes viz természettani sajátosságai.

A' nem éppen bőforrás vize feketéllő, 's fekete üledéket képező*) élénk, kőnkénegszagu, kellemetlen ízű, a' fürdőben használt fehér ruhát szürkére festi. Hévmérséklete + 10° R., midőn a' légé + 20° R. Aránysulya nincs meghatározva.

A' disznópataki kénes viz vegytani alkatrészei.

Tognio tanár a' szóbani gyógyvizben következő alkatrészeket talált: u. m.

*) A' kőnkéneggel egyesülő vastól, vaskénegtől.

Kénsavas szikéleget , keveset ,
 Szikhalvagot , igen sokat ,
 Szénsavas szikéleget
 „ keseréleget
 „ mészéleget
 Vasélcset , keveset.
 Könkénegszeszt. —

A' disznópataki kénes víz gyógyjavalatai.

Jó sikerrel használják fürdőképpen a' szóbani gyógyvizet:

- 1-ször. Idült kútegek és fekélyek ;
- 2-szor. Kőszvényes és csúzos bántalmak, és lerakódások ;
- 3-szor. A' nyirk és mirigyrendszer bajai, görvély és an-golkór ellen.

Belső használata alig ha ajánlandó.

10. A' hosszúmezői konyhasós égvényes vasas kénes víz.

Hosszúmező helysége, mellynek határán a' szóbani gyógy-viz fakad, Mármaros vármegye szigeti járásában létezik. Ezen víz megismertetését is Tognio tanárnak köszönhetjük, ki azt vegy-bontás alá vetvén következő alkatrészeket talált: *kénsavas szikéleget igen keveset, szikhalvagot, szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, szénsavas mészéleget, szénsavas vaséleget, nagy mennyiségűt; kovásvat és könkénegszeszt.* Ezen alkatrészekből a' szóbani gyógyvizeknek zsongítva oldozó hatást kell tulajdonítanunk.

11. A' parádi égvényes kénes savanyú vizek.

Magányrajz.

Medizinisch-topographische Abhandlung des Curortes Parád, von Mich. Em. Prányi. Pesth, 1833.

Parád helysége Heves megyében fekszik, a' Mátra hegytövében, egy varázs szépségű völgyben, Gyöngyöstől 3, Egertől 4 órányi távolságra. E' gyógyhely mind kedvező éghajlati és helyrajzi viszonyait, mind kényelmes és czélszerű fürdőintézetét, mind pedig 3 különböző nemű és ritka sajátságokkal bíró gyógyvizeit tekintve, legnevezetesebb gyógyhelyeink közé számítandó. Mind e' mellett azonban úgyszólván egészen ismeretlenek voltak 's csak

a' vidék szomszéd lakosai által használtattak az itteni gyógyvizek, mindaddig, míg *Kitáibél Pál* jeles fűvészünk és hydrologusunk 1798ban megvizsgálván és részletesen 's tudományosan leírván azokat, mind az orvosok, mind a' laikusok figyelmét fölserkentette; mire mindinkább szaporodván e' gyógyvizeket látogatók száma, 1826an Ullman Móricz úr diszes, kényelmes 's minden igényeknek megfelelő épületeket 's fürdőintézetet hozott létre; 1827ben *Meiszner* bécsi tanár által a' gyógyvizek ujlag a' vegytan jelen állásának megfelelőleg vegybontattak; 1828ban pedig az intézetbe fürdőorvos is állíttatott. Ez intézkedések következtében Parád legkitünőbb fürdőintézeteink sorába lépett, 's évenként számos fürdővendégeknek örvend, 's valószínűleg még számosabbaknak örvendene, ha a' gyakori botrányos kihágások, betyárkodások 's arslánkodások, mellyek itt fájdalom! szinte napi renden vannak, 's mellyek honi fürdőintézeteink nagy részének hírét elhomályosítják 's kipótolhatlan kárt okoznak, a' gyöngédebb idegzetűeket vissza nem rettentenek.

Parád helysége szomszédságában, mint már főnebb említők, 3 különemű gyógyviz fakad, t. i. kénes, vasas és timsós-vasgáliczos viz; melly körülmény Parádnak igen sok előnyt ad; mert lehet olly beteg, kinek tökéletes helyreállítására 2, vagy 3, rendbeli különemű gyógyvizek kívántatnak egymásután, 's azok itt egy helyen föllelhetők; lehet olly család, mellynek különböző tagjai különböző betegségekben szenvednek, 's így külön gyógyvizekre van szükségök, mellyek egy helyen feltaláltván, nem kénytelenek az érdeklettek külön fürdőintézetekbe zarándokoskodni, hanem egy helyen a' családi együttlét gyönyöreit is élvezhetik, 's e' mellett tömérédek költséget megkimélhetnek. E' tekintetben Parád valóban ha nem egyetlenegy is, de minden esetre ritkaság a' maga nemében.

E' rovatban a' kénes gyógyvizekről lévén szó, itt csak ezeket tárgyalandjuk, a' többi gyógyvizeket pedig saját rovatukban adandjuk elő. Lássuk tehát a' kénes savanyú vizeket.

A' parádi kénes savanyú vizek természettani sajátságai.

A' kénes savanyú vizek a' helységtől félórányira nyugot felé fakadnak, két egymástól mintegy 20 lépésnyire eső forrásból, számos buborékokkal; vizök tökéletesen tiszta és átlátszó, úgy hogy a' vitzartók fenekén minden tárgyat meg lehet különböztetni; a' ilván a' könkénegszeszt árúlja el, melly erősen érez-

hető, ize kellemes savanyú, a' viztartókban 's nagyobb edényekben is, huzamosb tartás után szürkés fehér üledéket rak le. Nyílt edényekben tartatva, lassanként elveszti említett szagát és ízét; jól bedugaszolt edényekben ellenben nem szenved észrevehető változást. Hőmérséklete *Kitaibel* szerint $+ 10^{\circ}$ R. Aránysulya 1,087.

A' parádi kénes savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Meiszner bécsi tanár a' két forrás vizében következő alkatrészeket talált egy polgári fontban :

	Iső	Ilik forrásban.
Kénsavas szikélegből . . .	3,80.	2,50.
Szikkhalmagból . . .	1,80.	1,30.
Szénsavas szikélegből . . .	5,20.	3,70.
„ keserélegből . . .	2,30.	0,80.
„ mészélegből . . .	4,50.	4,30.
Kovaföldből . . .	0,80.	0,70.
Összesen . . .	18,40.	13,30. szemert.
Szénsavból . . .	31,50.	34, 0.
Könkéngeszszéből . . .	2,10.	10, 8. k.hüvelyk.

Ezen alkatrészekeken kívül semmi kétséget nem szenved, hogy még földolaj (Naphtha) is van a' szóbani gyógyvizekben, melyet részint szaga után, részint az ivásra következő felbőfögések által fölismerhetni; ugyanis ha e' fölbőfögésekre ügyelünk, kezdetben a' könkéngeszszet, azután pedig a' földolajat nyilván érezhetendjük.

Mi már a' parádi kénes vizek más kénes gyógyvizekkel összehasonlítását illeti, *Kitaibel* ezeket az aacheni gyógyvizhez hasonlította; igaz ugyan, hogy az ezekben találtató alkatrészek jobbadán meg vannak az aacheni gyógyvizben is, de ez magas hőmérsékletű, 's így nem annyira kellemes italú, kevesebb szénsavat foglal magában, földolajat pedig épen nem; hanem legközelebb áll a' szóbani gyógyvizhez a' nenndorfi, mind a' hőmérsékletet, mind egyéb alkatrészeit, mind pedig a' földolaj tartalmát tekintve, minél fogva ez utolsó pótszere gyanánt bizvást használható.

A' parádi kénes savanyúvizek gyógyjavalatai.

Ezen gyógyvizeket *Bene Ferencz* kir. tanácsos ő nagysága

Dr. Prinyi és Erdélyi az előbbi és mostani fürdő orvosok, 's mások többen üdvös hatásúaknak tapasztalák:

1ör. A' hasüregi vérbőrségben 's pangásban 's ez által föltétezett kórosan fölmagasztalt érzékenység, rászikór, méhkór és aranyérben.

2szor. A' hasüregi zsigerek máj, lép, fodormirigyek dugulásai, 's keményedéseiben, 's ezek által föltétezett sárgakór 's makacs váltólázban.

3szor. Az idült csúz és köszvény mindennemű fajaiban, még akkor is, ha már életműves változásokat, izületi daganatokat, zsgorodásokat hoztak létre.

4szer. A' légzési életművek idült bántalmaiban, a' régi hurut, rekedtség, köhögés, mellszorulás, sőt kezdődő fekélyes tüdővészben is, főleg ha ezen bajok köszvényes és aranyeres bántalmakkal vannak csatlakozva, 's némileg azok által tartatnak fen.

5ör. A' hűdéletművek idült bajai, t. i. idült gyuladásai, hurutjaiban, 's fővény és húdkőkórban.

6szor. A' görvélyes és angolkóros bántalmakban.

7szer. Az idült bőrkütegekben, főleg a' sömörös és rühneműekben szinte különyszer gyanánt hatnak.

8szor. A' fémmérgezésekben 's ezek által előidézett fájdalmak, tagreszketések, szélhűdések, zsgorodások 'stb. ellen.

9er. A' bujasenyves bántalmak maradványai 's következményei ellen, akár a' bőr-, akár a' csont-, akár a' mirigyrendszerben, vagy a' látéletműben nyilatkozzanak.

10er. A' giliszta-kórban, névszerint a' szalaggiliszta ellen is, nem egyszer üdvös hatást külöltek a' szóbani gyógyvizek.

12. A' királyfalvai égvényes kénes savanyúvizek.

Hont vármegye Királyfalu nevű helységének határán buzognak föl ezen nevezetes gyógyvizek, Ipoly-Ságh mezővárosától másfél mérföldnyire. — Több rendbeli források léteznek itt, melyek mind a' vízből lerakódó földes részekből alkotott dombok töbör alakú (crater) nyílásain buzognak ki. — Ezen források, minthogy könnyéne szaguknál fogva nem olly izletesek, mint az innen csak $\frac{1}{4}$ órányira eső szalatnyaiak, még ital gyanánt sem igen használhatnak, annyival kevésbé gyógyczélokra, noha alkatrészeik nagy mennyiségénél fogva megbecsülhetlen kincs gyanánt tekintendők, 's az ismeretes világ legnevezetesb gyógyvizei közé számíthatók.

A' királyfalvai égvényes savanyú vizek természetani sajátosságai.

Ezen folytonos pezsgés közben fakadó vizek tökéletesen tiszták, szintelenek, könkénegszagúak és savanyú égvényes ízűek. Hőmérsékletök $+ 15^{\circ}$ R., midőn a' lége $+ 19^{\circ}$ R. volt. Arányszulok 1,0042.

A' királyfalvai kénes savanyú viz vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyvizet *Wehrle* selmeczi bányász-tanácsnok's vegytan tanára vetette mennyileges vegybontás alá, 's talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	6,420.
„ mészélegből	0,307.
Szikhalvagból	5,072.
Keserhalvagból	0,328.
Szénsavas könlelegből	0,067.
„ szikélegből	0,460.
„ keserélegből	5,045.
„ mészélegből	12,317.
Vilsavas timélegből, és Cseléletsből	0,028.
Vilsavas mészélegből	0,001.
Eczetsavas szikélegből	1,109.
Kovaföldből	0,136.

összesen 34,290. szemert

Szénsavból 20,785. k. hüvelyk.

Légenyszeszből 1,528. „

könkénegszeszből határtalan mennyiséget.

Ezen vegybontásból kiviláglik a' szóbani gyógyviz ritka hatályossága 's csak fájlalni lehet, hogy az eddigelé egészen használatlanul hevert.

A' királyfalvai égvényes kénes savanyú viz gyógyjavalatai.

A' szóbani vizek gyógyjavalatait tapasztalati adatok hiányában csak a' hasonlat útján határozhatjuk meg; 's miután ezek a' parádi égvényes kényes savanyu vizekhez szembeszökőleg hasonlítanak, kétség kívül mind azon bajokban üdvös hatásúak leendnek, melyeket a' parádinál elősorolánk.

13. A' színye-lipóczi égvényes kénes vasas savanyú gyógyvizek.

Magányrajz.

Steph. Jósa, Scrutinium aquarum mineralium in possessionibus Sindler et Lipócz I. Comitatus Sárosiensis ingremiatis existentium. Cassoviae 1799.

Színye-lipócz helysége Sáros vármegye sírokai járásában létezik, Eperjestől 3, Kassától 7, Kézsmárktól 4 mértföldnyi távolságra. A' helységtől félóránnyira egy terjedelmes 's igen kellemes rétségen fakadnak a' híres gyógyvizek, olly számos és bővizű forrásokban, hogy a' belőlök eredő patak már 180 lépésnyire malmot hajt. Ezen gyógyvizek mind fürdő, mind ital gyanánt használtatnak, 's az itteni fürdőintézet legcélszerűbb 's látogatottabb fürdőink közé tartozik. A' forrásokat mi illeti, ezek egyike kikövezett kútba foglalva, mindjárt a' fürdőépület mellett van; a' második fakerítéssel körülvéve, a' réten a' legizletesebb 's leghatályosabb vizet szolgáltatja; a' harmadik egy kösziklából omlik ki messzire hallatszó zörejje 's legélénkebb könkénegszaggal. Ezen források környékén még több más hasonneműek is fakadnak, 's olly nagy mennyiségű könkénegszeszt fejtenek ki a' föld hasadékaikain, hogy az nemcsak az itt repkedő madarakat, hanem az embert is képes lefojtani, ha vigyázatlanul közelit hozzájuk, 's huzamosb ideig ott tartózkodik

A' színye-lipóczi gyógyvizek természettani sajátságai.

Ezen vizek tökéletesen tiszták, átlátszók 's szintelenek, pohárba merítve erősen gyöngyöznek, szaguk nyilván a' könkénegszeszt árulja el, izök pedig kellemes savanyú, csipős 's kissé fanyar. Hévmérsékletök 's aránysúlyok nincs meghatározva. A' vizektartókra 's kövekre rozsdás színű üledéket raknak le.

A' színye-lipóczi gyógyvizek vegytani alkatrészei.

E' nevezetes gyógyvizeket már a' mult században vegybon-tás alá vetette a' híres szabolcsi főorvos *Józsa*, ujabb időkben pedig *Tognio* tanár, 's találtak következő alkatrészeket u. m.

Szabad szénsavat,
 Könkénegszeszt,
 Szénsavas szikéleget,
 „ mészéleget,
 „ vaséleccset,

A' színye-lipóczi gyógyvizek gyógyjavalatai.

A' szóban gyógyvizek zsongitva oldozó, miként a' könkénegszestől függő különyszerű hatása is ezek szerint kétséget nem szenved. Kitűnő sikerrel használják pedig következő bajokban :

1ször. A' gyomor 's általában az első utak több rendbeli bajaiban, millyek az étvágyhiány, rosz emésztés, rendetlen székelés, gyomorégés, bőfögések, szélkórosság, gyomor- 's belgörcsök.

2szor. A' hasüregi zsigerek máj, lép, fodormirigyek dugulásaiban, daganataiban 's ezek által előidézett rásztkór, aranyér, sárgaság, makacs váltólázak 's vízkórban.

3szor. A' havadzás rendetlenségeiben 's aranyér megrekedésében.

4szer. A' húdútak gyuladása, huruta 's fővény, húdkőkór által létrejött bajai, nehéz húddás, vizelletrekedésben.

5ször. Számos idegkórokban, millyenek a' görcsök, rángások, szélhüdések.

6szor. A' kezdődő gümőkórban is tejjel, vagy savóval vegyítve, sokszor meglepő eredménnyel használtatik.

A' színye-lipóczi gyógyvizekhez, hasonló forrás van még ezen megyében *Savnikon*, nem messze Zemplén vármegye határához. Ezen víz is t. i. könkénegszeszt, szabad szénsavat, szénsavas szikéleget, mészéleget, és vaséleccset tartalmaz, 's *Tognio* tanár szerint iblany nyomdokait is. Használtatik ezen víz fürdőképen csúz, köszvény és idült kütegek ellen. A' vendégek elfogadására vár itt néhány lakház is.

14. A' gyügyi mérei és szántói égvényes iblanyos hideg kénés vizek.

A' gyügyi langyos égvényes kénés forrásokról értekezvén, elöadók, miként a' gyügyi és mérei határban számos, összesen 14 ásványos forrás fakad, 's ugyanott elősoroltuk természettani saját-ságaikat 's vegytani alkatrészeit is; itt tehát ismétlések elkerü-lése tekintetéből elégnék tartjuk csak megemlítésöket. Szükséges

azonban, hogy a' szántói égvényes iblanyos kénes savanyú vizről tegyünk néhány szót.

Hont vármegyének *Szántó* nevezetű helysége hátárán több rendbeli ásványos vizek buzognak föl, mellyek közül könkénegszeszt csak a' falu keleti végén létező forrás tartalmaz. A' többi (4) forrás, mellyek a' falutól mintegy $\frac{1}{2}$ órányi távolságra fakadnak, a' magok által képezett mészdombok tetejéből, a' Bori helysége felé vezető út mellett jobb és baloldaltól, az égvényes vasas savanyú vizek rovatába tartoznak. A' könkénegszeszt tartalmazó forrás vize tökéletesen tiszta, szintelen, könkénegszagú, kellemes, savanyú ízű. Hévmérséklete $+ 10^0$ R. Tognio tanár ezen forrásban is fedezett föl csekély mennyiségű iblanyt.

Gyógycélokra ezen forrás vize nem használtatik, hanem a' helység lakosai mindennapi italul élnek vele.

15. A' brusznói glaubersós és kénes gyógyvizek.

Brusznó helysége Zólyom megyében fekszik, Besztercze- és Breznóbánya között a' Garan balpartján, egy magas hegyekből környezett keskeny völgyben. A' falutól $\frac{1}{4}$ órányira fakad két egymástól mintegy 20 lépésnyire létező, gazdag forrás, mellynek czélszerű használata végett 1839ben egy kis helyes fürdőintézet építetett itten, melly azóta számos vendégeknek örvend.

A' brusznói gyógyvizek természettani sajátosságai.

A' felső forrás vize erős kénes szagú, kellemetlen ízű, minélfogva inkább csak fürdőképen használtatik; hévmérséklete $+ 16^0$ R. Az alsó forrás vizének, melly italul használtatik, hévmérséklete $+ 14^0$ R. Aránysulya 1,0068.

A' brusznói gyógyviz vegyrészei.

Wagner Dániel Jeles vegyészük az első forrás vizét 1839ben vegybontás alá vetette 's talált egy polgári fontban:

Kénsavas haméleghől	0,18.
„ szikéleghől (glaubersó)	10,12.
„ mészéleghől	2,09.
Keserhalvagból	1,89.
Szénsavas keseréleghől	0,43.
„ mészéleghől	7,28.

Vilsavas szikélegből	0,91.
Kovaföldből	0,10.
A' vasélecsnek csak némi nyomdokait fedezé föl.	

Összesen 23,00. szemert.

A' brusznói ásványvizek gyógyjavalatait a' könkénegszesz és kénsavas szikéleg jelentélyes mennyisége tünteti elénkbe.

16. Az ajnácskői vagy hajnácskői földes vasas kénes savanyú viz.

Ajnácskő vagy Hajnácskő helysége határán, melly Gömör vármegyében Rimaszombattól délre $2\frac{1}{2}$ mértföldnyire esik, az Ajnácskő és Almágy helységek közötti réten buzog föl egy nagy, mély kútban ezen kénes vasas savanyú viz, 's fürdőképen és italúl is gyógyczélokra fordítatik.

Az ajnácskői kénes viz természetani sajátosságai.

Ezen forrás vize zavaros, gyöngyözö, élénk könkénegszagú és savanyú csipös 's fanyar összehúzó izü. Aránysulya 1,004. Fekete üledéket képez.

Az ajnácskői kénes viz vegytani alkatrészei.

Ezen vizet *Marikovszky*, Gömörmegye több más ásványos vizeivel együtt vizsgálá meg vegytanilag 's talált egy polgári fontban.

Kénsavas mészélegből	1,222.
Szénsavas mészélegből	4,666.
„ vasélecsből	1,777.
Kovasavból	0,111.
Vonatanyagból	0,111.

Összesen 8,887. szemert.

Szénsavból	14, 66. k. hüvelyk.
Könkénegszeszből	2, 00. —

Az ajnácskői kénes viz gyógyjavalatai.

Kitünö sikerrel használják ezen kénes vizet a' szomszédfalvak lakosai következő betegségekben :

1ször. Az idült kútegekben. 2szor. A' csúzban. 3szor. A' köszvényben. 4szer. Fövény- 's húdkőkórbán. 5ör. Gyomorégés ellen.

e.) Konyhasós hideg gyógyvizek.

A' konyhasós vizek meghatározása.

Konyhasós vizeknek azon gyógyvizek nevezetnek, mellyeknek alkatrészeik között a'konyhasó, vagy vegyészeti nyelven szólva, a' szikhalvag (Chlornatria) túlnyomó mennyiségű. Ezen gyógyvizek a' szikhalvagon kívül rendszeren más halványvegyületeket is, nevezetesen keser- és mészhalvagot, továbbá iblany és büzeny-sókat 's kénsavas vegyeket, névszerint pedig kénsavas'szik- keser- és mészéleget, mellyek azonban mindig alárendelt mennyiségűek és hatásúak, foglalnak magokban. Természeti sajátásaikat tekintve, tiszta átlátszók, vagy opalizálók, szagtalanok, sós, kesernyész összehúzó, vagy csipős lúgizűek, ha pedig egyszersmind nagymennyiségű szénsavszeszt is tartalmaznak, heveny állapotban néha igen kellemes izzel bírnak. A' szénsavon kívül más szeszne-eket is, nevezetesen pedig könkéneg- könszéneg- és légenyszeszt is foglalnak néha magokban.

A' konyhasós vizek gyógyhatása.

A' konyhasós vizek túlnyomó alkatrészei u. m. a' szikhalvag, keserhalvag és mészhalvag tartós, izgatós hatást gyakorolnak a' gyomor és belek takhártyájára, 's ennél fogva valódi digestív-sók. Az illetén sókat tartalmazó konyhasós vizek tebát kitűnő jóhatásúak, főleg a' fiatalabb kor 's női nem gyöngült és sajátágosan megváltozott táplálására. Minél több földes havany-sókat foglalnak pedig ezen vizek magokban, annál inkább másítólag hatnak, 's minél gazdagabbak szénszavas égvények és földekben, annál inkább alkalmazhatók olly egyéneknél, kiknél az elválasztási folyamatokat, kivált a' vesékben, nyálmirigyekben 'stb. föl kell magasztalni, minthogy gyöngék 's kórosan elhangoltak. A' keserhalvag és mészhalvag azonban az alkalmazás helyén közvetlen túlságosan izgatós hatással van, melly a' kénsavas keser- és szikélegétől annyiban különbözik, hogy a' belek gilisztaképi mozgását 's a' nyálka elválasztását nem mozdítja elő miként ezek, hanem ellenkezőleg, kivált huzamos használat mellett, a' bélkiürüléseket visszatartoztatja és szorulásokat, dugulásokat okoz. És ezen hatását a' szóvani vizeknek vagy hasznunkra fordítjuk, vagy szükség esetében oszromoljuk; de a' melly minden esetre a' takhártyák tompa jellemű

's szaporodott nyálkaelválasztással csatlakozott petyhüdségénél, föllázulásánál rendkívüli jó foganatú.

Konyhasós vizeink földrajzi elterjedése.

Konyhasós vizekkel hazánk nagy mértékben bővelkedik, 's e' nagy bőséggel orvosi szűkkörű használatuk szembeszökő ellentétben van. Konyhasós vizeink középpontja gyanánt, a' kimerithetlen gazdagságú sóbányák honát Mármarost lehet tekinteni, honnan részint éjszaknyugotra Beregh, Ung, Zemplén, Sáros, Liptó 's Árva megyéken át ágaznak el egész a' Bábahegyig (Babia — Gorz), részint délnyugot felé a' Tisza mellékén egész Torontálig 's a' bán-sági német-illyr ezredbe, hol egy nagy kiterjedésű iblant és büzenyt is tartalmazó, konyhasóstó találtatik *Boranda* és *Opava* helységek között; részint pedig Erdélybe, hol a' konyhasós források szinte megszámlálhatlanok. *Tognio* tanár 125-öt számított föl. A' legnevezetesebbek ezen konyhasós források közül, nem tárgyalván többé azokat, mellyeket már főnebb emlékeztünk 's más rovatra soroltunk, (Mehádia, Szobráncz 'stb.) a' következők:

1. A' felső bajomi konyhasós vizek.

Az erdélyi szász Medgyes-székbén kebelezett 's Medgyes mezővárosától $\frac{1}{2}$ órányira eső Felső-Bajom határán kétrendbeli konyhasós forrás fakad egy kellemes völgyben, mellyek egyike *Kirchenbad*, másika *Bettlerbad* nevezet alatt ismeretes. Ezen források már századoktól fogva használatnak, 's kitűnő gyógyerejök-nél fogva nagy hirben vannak, mit meg is érdemlenek, miután konyhasós vizeink között csakugyan első helyen szerepelnek.

A' felső-bajomi konyhasós vizek természettani sajátságai.

Az egyik forrás vize tiszta, szagtalan, élénk csipős, sós, kissé kesernyés ízű. Hévmérséklete $+ 15^{\circ}$ R., foknyinak találtott. Az egyik forrás egy érczekben gazdag hegy tövében fakad, meglehetősen gazdag érrel 's azon sajátsággal bir, hogy száraz és meleg időben a' belőle nagy mértékben kifejlődő könkénegszesz körülötte összevegyülekeztvén, égő testek által meggyujtatik. Vize tiszta, szagtalan és sós ízű. A' másik forrás ettől mintegy 40 lépésnyire fakad egy kősziklából 's ez könkénegszagot áraszt el, csi-

pős, sós 's kissé kesernyés ízű. Hévmérséklete $+ 15^{\circ}$ R. Aránysúlya pedig 1,04.

A' felső-bajomi konyhasós víz vegytani alkatrészei.

Ezen utolsó forrás vizét Erdély nagy nevű hydrologusai Bélteky és Pataky vetették vegybontás alá; talált pedig Pataky egy polgári fontban:

Szikhalvagból	.	.	388,	800.
Keserhalvagból	.	.	17,	200.
Mészhalvagból	.	.	14,	400.
Agyagföldből	.	.	0,	536.
Vonatanyagból	.	.	0,	800.

Összesen 421, 736. szemert.

Bélteky az itt elősorolt alkatrészeket valamivel még nagyobb mennyiségűeknek találta; minélfogva ezen hatályos konyhasós vizet az ischli, kreuznachi, doberani, pyrmonti (sósforrás) 'stb. gyógyvizek természetes pótszere gyanánt tekinthetjük.

A' felső-bajomi konyhasós vizek gyógyjavalatai.

Rendkívül magasztaltatnak ezen gyógyvizek:

1-szor. A' görvélyes bántalmakban; a' mirigyrendszerre szinte különyszerűleg hatván.

2-szor. A' makacs idült kütegekben.

3-szor. Az idült köszvényben 's a' görvély 's köszvény-okozta tagzsugorodásokban.

4-szer. Az ideggyöngeségben, szélhüdésekben, főleg ha ez behegedt fekélyek következtében jött létre.

5-szor. A' takhartyák petyhüdségében 's ez által föltételezett nyálkfolyásokban.

2. Az alsó-sebesi konyhasós vizek.

Magányrajzok.

L. V. Pantocsek, *Aquae minerales Alsó Sebesiensis. Pestini 1843.*

A' Sáros vármegyében kebelezett 's Eperjes városától $\frac{1}{4}$ mértföldnyire eső Alsó-Sebes mezőváros határán fakadnak ezen nevezetes gyógyvizek, mellyek szikhalvagbani gazdaságukat tekintve az eddigelé ismeretes e' nemű vizeink között, mindjárt a' felső

bajomiak mellé sorolandók. Az eredeti forrás, mely a többiek fölfödésére is alkalmat szolgáltatott, már régtől fogva ismeretes volt e' vidék köznépe előtt, mely azt némelly bőrbántalmakban sikerrel használá, minek tudomására jutván n. méltóságú hallerkői gr. Haller Ferencz a' helység birtokosa, az említett forrás helyén egy 6 ölnyi mélységű kútát ásott, mely csakhamar a' legtisztább konyhasós vízzel telt meg, 's azzal jutalmazá a' nemes gróf emberszerető működéseit, hogy betegeskedő neje gyógyúlt meg először is e' víz használatától, minek következtében ezen kút Amália forrásnak, a' fürdőintézet pedig *Magyar Ischl*-nek neveztetett. Minthogy pedig a' nagyszámmal ide tolongó betegek szükségei kielégítésére egy kútnak vize nem vala elégséges, a' gróf csak hamar egy második, sőt 3-dik és 4-dik kútát is ásott, — mellyek *Ferencz, Lélesz és Ferdinand* forrása névvel neveztetének — 's egy minden kívánatoknak megfelelő fürdőintézetet, költség kimélése nélkül építetett, melly 1838-ban elkészülvén, 's csinos sétákkal és angol kerttel ékesítetvén, legkeresettebb 's legjelesebb fürdőintézeink sorába lépett.

Az alsó sebesi gyógyvizek vegytani alkatrészei.

Az alsó sebesi gyógyvizeket Tognio tanár, Wagner Dániel és dr. Pantocsek L. V. vizsgálták meg vegytanilag. Wagner Dániel 1838-ban a' Ferdinand forrás vizét vetette vegybontás alá 's talált egy polgári fontban :

Kénsavból	. . .	0,2803.
Szénsavas mészélegből	. . .	1,9968.
„ keserélegből	. . .	0,8102.
Kénsavas mészélegből	. . .	4,9920.
„ timélegből	. . .	0,6528.
„ keserélegből	. . .	1,1750.
„ szikélegből	. . .	7,8106.
Sósavas vasélecsből	. . .	0,1766.
„ cselélecsből	. . .	0,0537.
Mészhalvagból	. . .	0,4531.
Keserhalvagból	. . .	1,4438.
Hamhalvagból	. . .	3,3754.
Szikkhalvagból (konyhasó)	. . .	90,4351.
Vilsavas szikélegből	. . .	0,0937.

Összesen 113,7491.

Tognio tanár vegytanilag vizsgálván 3-szor a' szóbbani gyógyvizet, egyszer iblany nyomaira is talált.

Pantocsek pedig 183⁹/₄₀-ben mind a' négy forrás vizét vegybontotta 's talált egy polgári fontban.

	<i>Az Amália,</i>	<i>Ferencz,</i>	<i>Léless,</i>	<i>Ferdinand forr.</i>
Kénsavas szikéleighből	12,00.	34,56.	79,70.	24,00
Szikkhalvagból	16,00.	34,56.	24,00,	79,20.
Szénsavas keseréleighből	2,24.	6,24.	4,32.	4,16.
„ mészéleighből	2,12.	0,88.	1,66.	1,14.
„ vasélecsből	0,80.	0,09.	0,04.	0,02.
A' kénnek „ nyomait.	nyomait.	nyomait.	nyomait.	0,03.
Az iblanynak szinte nyomait.				

	összesen	33,16.	76,33.	109,72.	108,55. sz.
Szénsavból	2,4.	—	—	—	k. hüv.
Könkéngeszszéből	—	0,05.	0,11.	0,40.	„

Ezen vegybontásokból látni való, hogy a' szóbbani gyógyhely valóban megérdemli a' „*Magyar Ischl*“ nevezetet, annyival is inkább, minthogy az mind a' természet, mind a' mesterség által bőkezűleg ellátott egy gyógy- 's furdöntézet kellekeivel.

Az alsó-sebesi konyhasós vizek gyógyjavalatai.

Az alsó-sebesi gyógyvizeket kitűnő jó sikerrel használják:

1-ször. A' görvélykórban, még akkor is, ha már magasb fokozatra fejlődött az ki.

2-szor. A' takhártyák tompa jellemű bántalmaiban, idült tüdőhurut, húdhólyaghurut, méhvérzés, méh- és hüvelyktakárban.

3-szor. A' húdkökörban 's a' dülmirigy idült gyuladásaiban, 's daganataiban.

4-szer. A' gilisztakórban.

5-ször. Az idült és láztalan, sömörös és recsetes (inpetigo) kütegekben.

6-szor. A' csúzra való hajlam kiirtása tekintetéből.

7-szer. Számos idegkórokban, mellyek gyöngeségen 's föl-magasztalt vigékonyaságon alapulnak.

8-szor. A' vízkóros daganatokban.

3. A' polhorai konyhasós viz.

Árvavármegyének námostói járásában, közel a' gácsországi határhoz fekszik a' *Babia Gora* nevezetű havas aljában egy vad re-

gényes tájékon Polhora helysége. Itt egy sóbányából áradoz ki a' szóbani igen nevezetes gyógyviz, melyet a' nép mind belsőleg, mind külsőleg jó sikerrel használ az e' vidéken nagyon gyakori golyva ellen. Ezen konyhasós vizet tudunkra eddigelé csak Tognio tanár vizsgálá meg vegytanilag, minélfogva ezen gyógykincsünk tudományos megismertetését is neki köszönhetjük. Ő ezen konyhasós vízben következő alkatrészeket talált, u. m.

Szabad szénsavat, keveset,
 Szénszavas mészéleget,
 „ keseréleget,
 „ vasélecset,
 Kénsavas szikéleget,
 „ mészéleget,
 Szikhalvagot nagyon sokat,
 Mészhalvagot,
 Keserhalvagot,
 Iblany, büzeny és kovany vegyületeket.

Noha ezen konyhasós víz tudomásunk szerint eddigelé csak a' golyva ellen használtatott, azt mindazáltal bizvást állíthatjuk, hogy illy hatályos alkatrészeket tartalmazó gyógyviz igen széles alkalmazási kört nyerhetne, 's mind azon bajokban, melyeket a' felső-bajomi és alsó-sebesi vizeknél elősorolánk, üdvös sikerrel használtathatnék, méltó vetélytársa lehetne a' világhírű ischli 's kreuznachi konyhasós vizeknek.

4. A' szlatinai konyhasós viz.

Máramaros vármegyének szigeti járásában kebelezett *Szlatina* nevű helység határán kétrendbeli konyhasós forrás létezik, melyek vize egyszerű vízzel föleresztve használtatik és számos betegségekben magasztaltatik. Tognio tanár megvizsgálván ezen források vizeit, a' konyhasón kívül nevezetes mennyiségű kénsavas sókat fedezett fel bennök, mi miként Máramarosban, úgy általában honunk többi ásványvizeiben is ritkaság 's épen ennélfogva a' konyhasós víznek kénsavas sók által módosított árnyéklatú hatása bizonyára nagy jelentőségű 's figyelmünket a' legnagyobb mértékben megérdemlik. — Sajnálandó, hogy a' máramarosi orvosoktól ezen viz gyógyerejét kimutató 's tanúsító tapasztalati adatokat eddigelé nem nyerheténk.

5. *A' királymezői konyhasós vasas iblanyos viz.*

Ezen gyógyviz, mellyről Tognio tanár az Orvosi Társban Máramaros vármegye ásványvizeiről értekezvén (IX. 20dik l.) azt állítja, hogy *hozzá kevés van hasonló az egész világon, szinte Máramaros vármegye szigeti járásában fakad, Királymező (Königsfeld) helység határában.* Ezen vízben az említett tanár úr következő alkatrészeket fedezett fel, u. m.

Szikhhalvagt, roppant mennyiségűt (minélfogva a' viz igen élénk sós izű).

Mészhalvagt,

Keserhalvagt,

Szénsavas vasélecsset, szinte nagy mennyiségűt.

Iblanyt és büzenyt. —

Ezen alkatrészek után a' szóban gyógyviz zsongitva oldozó hatása, a' görvélyes, sömörös betveg, bujasenyvmaradványai 's takhártyák bántalmi elleni gyógyereje semmi kétséget nem szenved. Kreuznach és Ischl háttérbe szoríthatatnának ezen gyógyviz által, ha helyben czélszerű intézkedések történnének, 's a' közlekedés e' távol helyezett megyével megkönnyíttetnék.

6. *A' felső nyéresházi konyhasós vasas vizek.*

Felső-Nyéresháza, vagy a' vidék pórlakói szerint Felső-Neresznicze helység ugyancsak Máramaros vármegye szigeti járásában fekszik. Ezen helység határán van egy Szolnes nevű völgyben két konyhasós vasas forrás, mintegy 100 lépésnyire egymástól, melyek szinte legnevezetesebb gyógyvizeink közé sorolandók. Ezen forrásnak vize tiszta, szintelen, szagtalan, élénk sós 's kissé tentás izű. Jellemző alkatrészei, Tognio tanár szerint a' nagy mennyiségű szikhhalvag, a' nevezetes mennyiségű szénsavas vasélecs és számos kénsavas sók.

Gyógyjavalatai ugyan azok, mellyeket többi konyhasós vizeinknél elősorolánk.

7. *A' sóvári tömény konyhasós viz (Soole).*

Első rangú konyhasós vizeink rovatából ki nem hagyhatjuk a' sóvári tömény konyhasós vizet (Soole), melly Sáros vármegyében a' sóvári hegylánczban ásott bányáüregekben gyülekezik össze, 's mellyből évenként mintegy 100,000 mázsa konyhasó fűzetik. Ezen

konyhasós viz olly tömény, hogy úgy, a' mint van, belső használatra nem alkalmazható, hanem fürdő gyanánt számos, főleg görvélyes bajokban a' legkitűnőbb eredménnyel. — Sajnáljuk, hogy ezen gyógyviz használásáról biztos adatok birtokába nem juthatánk.

8. A' barandai konyhasós tó.

Végezetre megemlítendő még konyhasós vizeink között, a' bánsági német-illyr végezred kerületében Branda és Opoval helységek között létező konyhasós só, melly iblany 's büzeny vegyületeket is tartalmaz 's kétség kívül a' legjobb sikerrel fordíthatnák gyógyczélokra 's legalább gyenge pótszeréül szolgálhatna a' legjobb időkben annyira divatba jött tengerfürdőknek.

* * *

A' konyhasós savanyú vizeket alább tárgyalandjuk.

III. IV. Első rangú savanyú és vasas gyógyvizeink.

Savanyú- vagy borvizeknek azon hideg ásványvizek nevezetnek, mellyek olly nagy mennyiségű szénsavat tartalmaznak, hogy mind savanyú izöket, mind pedig gyógyerejököt annak köszönhetik. Vasas vizeknek pedig azokat nevezük, mellyek szénsavas vaséleccset tartalmaznak, noha ezek csak akkor érdemlik meg a' valódi vasas nevezetet, ha egy polgári fontban legalább 0,5 szemerre rug a' vasélecs mennyisége 's e' mellett más hatályos alkatrészeket kitünő adagban nem foglalnak magokban. Némelylek mint például a' nagy hydrolog Vetter is, a' szénsavas vaséleccset tartalmazó vizeket *aczelvizeknek* (chalibokrenae) nevezik, a' vasas nevezetet pedig azon ásványvizekre ruházzák, mellyekben a' vas más savakhoz, leginkább kénsavhoz van kötve 's mellyek rendesen timsót is foglalnak magokban. Minthogy ezeket honi nyelvünkön czélszerűen nevezhetjük *timsós és vasgliczos* vizeknek, amazok számára megtartók a' vasas nevezetet. — A' savanyú vizek a' vasas vizekkel igen közel rokonok, mert ez utólsókban is nagy mennyiségű szénsavnak kell jelen lenni, minthogy a' vasélecs a' szénsav által tartatik feloldva 's a' szénsav elszálltával a' vasélecs lecsapódik. Söt hazánkban igen kevés nevezetesb savanyú viz van, melly egyszersmind savat is ne foglalna magában. És ez szolgáljon mentségül, hogy ezen kétrendbeli ásványvizeket egy rovat alatt tárgyaljuk. —

A' savanyú vizek száma olly nagy a' két magyar hazában, hogy azokkal egész Európa lakosait képesek volnánk ellátni 's eltartani még azon esetben is, ha más vizet vagy italt nem kívánánk is használni. Ezt valóban nagyítás nélkül állithatjuk. Itt a' jegjelesebb 's első rangú nevezetet megérdemlők közül 50 's egy-néhányat tárgyalánk, noha megvagyunk gyöződve, hogy még számos eddigelé vizsgálatlan 's használatlanul heverő savanyú vizeink fognak időjártával az első rangúak méltóságára vergődni.

Valamint roppant számúak pedig savanyú vizeink, úgy jellemeikre nézve is nagyon különbözök. Vannak nevezetesen a) *egyszerű* azaz szilárd alkatrészekben nagyon szegény *savanyú vizeink* elég nagy számmal a' Kárpát 's ennek ágazatai közelében, millyenek például a' tátrafüredi (*Schmeksz*), matejóczi 'stb., de mellyek gyógyhatása szűk korlátok közé levén szorítva, első rangú gyógyvizeink között nem igen foglalhatnak helyet 's inkább étrendi tekintetben bírnak jelentőséggel. Vannak b) *kénes savanyú vizeink*, mellyeket már főlebb tárgyalánk; c) *vasas savanyú vizeink*, mellyek sem vízben feloldható, azaz sós, sem vízben feloldhatlan, azaz földes részeket nem foglalnak magokban kitűnő mennyiségben, d) *kénsavas sókat* e) *konyhasót*, f) *szikéleget* (égyvényes savanyú vizek) g) *földes vizeket* jelentélyes mennyiségben tartalmazó savanyú vizeink; melly utólsók, mivel az emésztést nagyon terhelik, szinte nem számíthatók nézetem szerint az első rangú gyógyvizek rovatába 's ennélfogva mellőztettek itten el.

A' savanyú és vasas vizek gyógyhatása.

Ezen vizek gyógyhatása természetesen a' többi kitűnő alkatrészek által módosítatik. Az *egyszerű savanyú vizek* élesztő behatást gyakorolnak a' bőrrendszerre és bélcsatornára, 's ezen hatás az edényrendszerre is elterjed. A' *vasas savanyú vizekben* a' szénsavas vasélecs csak segítő és javító szerepet játszik, a' mennyiben a' gyengítő befolyásoknak elejét veszi azon savanyú vizeknél, mellyek sós, égyvényes alkatrészeiknél fogva oldozólag 's gyöngítőleg hatnak. A' *kénes savanyú vizeknél* félre ismeretlen a' kőnéneszesznek különyszerű hatása a' bőrnek azon munkásságára, melly a' rostos rendszerről kölcsönös viszonyban áll. A' *kénsavas sókat* tartalmazó savanyúvizek, a' vér képződékenységének csökkentése által sajátságos hatást kölölnek az alhasi edényekben létrejött pangások ellen. A' *konyhasós savanyú vizek* a' bélcsatorna, a' légzési életművek, a' nemző részek és a' húd el- kiválasztó eszközeire vannak különyszerű hatással. Az *égyvényes savanyú vizek* izgatva oldozó, savakat közönyösítő 's egészség elleni hatásuknál fogva igen széles alkalmazási kört nyernek a' táplálás számos betegségeiben, úgy szinte a' külbőr, takhártyák, vesék, tüdők 's a' nyirk- és mirigyrendszer bántalmaiban. A' *földes savanyú vizek* izgatólag hatnak a' bélcsatorna takhártyájára és a' vesékre.

De lássuk már most különösen legnevezetesebb savanyú és gyógyvizeinket. —

I) Első rangú kevés sós és földes létrészeket tartalmazó vasas savanyú vizeink.

1. A' buziási vasas savanyú vizek.

Magányrajzok.

Dr. Deutsch Ferencz József, Buziás. A' magyarorvosok és természetvizsgálók 4-dik nagygyűlésének emlékeül. Temesvárott, 1842.

A' Temes vármegyében kebelezett Buziás helység határán buzognak fel ezen nevezetes gyógyvizek, a' falutól mintegy 160 öl távolságra, egy domboktól környezett 150 öl széles és 550 öl hosszú kies völgyben. Jóllehet némellyek gyanítása szerint ezen gyógyvizek már a' rómaiak idejében is ismeretesek voltak „Centum putei“ nevezett alatt, mindazáltal a' jelen század elejéig csak a' szomszéd vidék lakosai ismerék és élvezék azokat. A' jelen század elejével azonban ezen gyógyvizekre is szebb korszak derült, miután az illető földes uraság (kir. kincstar) értelmes orvosok által figyelmessé tétetve, azokat *Kitaibel* által megvizsgáltatta 's kedvező véleménye következtében e' gyógyforrások körül czélszerű intézkedéseket tétete, mellyek eredménye lön, hogy Buziás az utolsó évtized alatt leghiresebb és legkeresettebb fürdőintézeteink 's gyógyhelyeink sorába lépett.

Van pedig az említett völgyben 5 forrás, mellynek ketteje (1. és 2. számú) italul, a' többi pedig (3. 4. 5. számú) fürdőkép használtatik, 's ezen kül egy gödör, mellyből tömérdek mennyiségű szénasavszesz tolul ki, 's mellynek vize eddigelé csak lábviz gyanánt használtatott.

A' buziási vasas savanyú vizek természettani sajátosságai.

Ezen források vizei természettani 's egyéb sajátásaikat tekintve nagyon hasonlítanak egymáshoz. Mindegyik forrásban számos buborékokkal csörtet ki a' viz, melly tökéletesen tiszta, szintelen 's átlátszó, kőolajszagú, savanyú csípős, később ténta ízű. Hévmérséklete mindenkor $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya az 1-ső forrásnak

1,0058; a' 2-iknek 1,0038; a' 3-iknek 1,0077; a' 4-iknek 1,0027; az 5-diknek 1,0030. — A' vztartók oldalaira és azon csatornákra, melyeken foly, sárgás barna üledéket rak le, 's a' vázson ruhákat is illy színűekre festi. Jól bedugaszolt edényekben ellenben hamar megzavarodik, rozsdaszínű üledéket képez 's mind savanyú mind tentás ízét elveszti, sőt melegben kőolajszaga is elillan.

A' buziási vasas savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyvizek vegytani vizsgálatával már a' múlt század végén foglalkoztak *Fischer József* temesi főorvos és *Cichini* gyógyszerész, a' jelen század elején pedig *Pecz* főorvos és *Klapka* gyógyszerész, majd *Kitaibel*; a' legújabb időkben pedig *Tognio Lajos* és *Sadler József* egyetemi tanárok. Ez utolsó talált egy polgári fontban:

	Az I.	II.	III.	IV.	V. forrásban.
Hamhalvagból	0,043.	0,040.	0,023.	0,033.	0,223.
Szikkhalvagból	1,193.	0,046.	0,380.	0,713.	3,046.
Szénszavas szikéleghől	0,206.	0,553.	0,166.	0,083.	0,196.
„ keseréleghől	0,436.	0,216.	0,323.	0,563.	0,150.
„ mészéleghől	2,453.	1,333.	1,830.	2,866.	5,063.
„ vasélecsből	0,900.	0,913.	0,150.	0,220.	1,210.
Kovásavból	0,360.	0,590.	0,543.	0,533.	0,660.
Veszteség	0,113.	0,033.	0,103.	0,150.	0,113.
összesen	5,704.	3,724.	3,518.	5,181.	10,651.szem.
Szénsavból	1,710.	1,436.	0,919.	1,072.	1,245.
Légényszeszből	0,018.	0,009.	0,018.	0,018.	0,014.

Ezen vegybontásból látni való, hogy a' buziási gyógyvizeket a' többi alkatrészek szegénysége mellett csak a' vas és szénsavas túlnyomó mennyisége jellemzi 's így azokat tisztán vasas savanyúvizeknek lehet nevezni 's egyszersmind az is világos, hogy ezen gyógyvizek a' külföldiek közül meglepőleg hasonlítanak a' világhírű spaai vasas vizekhez.

A' buziási savanyú vizek gyógyjavalatai.

A' buziási vasas savanyú vizeket *Csokolyán György* buziási fürdőorvos, Dr. *Deutsch Ferencz* 's több más temesvári orvosok bámulandó üdvös hatásuaknak találták:

1-szor. A' hudekésztő életművek majd helyheli, majd általános kórhajlamon alapuló petyhüdségében 's ez által föltételezett nyálkfolyásokban, takárban t. i. és fehérfolyásban, ha ezen bajok lobbal nem párosulvák; mint szinte a' hibás elválasztásoknál fogva létre jött fővény kórban, 's ez által okozott huderötetés, nehéz vizezés és hudfölakadásban.

2-szor. A' női nemzö részek különféle bajaiban, névszerint: petyhüdségből eredő rendetlen havadásban, kora szülésre való hajlam, tompa gyengeségen alapuló magtalanság, hiányos vérkészítés által föltételezett sápkórban. Ezen itt elősorolt bajok sikeres gyógyulása által évről évre nagyobb hirre emelkednek a' buziási vizek.

3-szor. A' súlyos betegségek, vérfolyások, ondóveszteség 'stb. által kifejtett gyenségekben.

4-szer. Különféle idegkórokban, millyenek a' rásztbúkór, görcsök, nyavalyatörés, mikor ez utolsó rendetlen havadás következtében fejlődik ki.

5-szor. Az emésztő életművek mind izgékony, mind tompa gyengeségből eredő bajaiban, midőn amazok gyomorégés, émelygés 'stb., ezek pedig rosz emésztés, székrekedés 'stb. által nyilatkoznak.

6-szor. A' tökéletlen áthasonlítás és táplálásból eredő senyvekben 's betegségekben, millyenek a' *görvély* és *angolkór*.

7-szer. Ugyancsak a' tengélet rendetlenségeiből sarjadzó idült bőrkütegekben és fekélyekben.

8-szor. A' csúzban, köszvényben és aranyérben.

2. A' parádi vasas savanyú vizek.

Ezek három forrásban fakadnak a' helységtől délre, ketteje egy óriási hegygyé emelkedő dombtövében, a' harmadik, a' még inkább délre helyezett Helena völgyben.

A' parádi égvényes vasas savanyú vizek természetani sajátságai.

A' szóbiani források vize jegesztiszta, kivéven az utolsóét, melly nyugodt állapotban is kissé zavarosnak látszik; edényben fölrázva erősen pezseg, mint szinte akkor is, ha bort vagy czitromlevet töltünk hozzá; szaga olyan, mint közönségesen a' savanyú vizeké szokott lenni, melly t. i. a' szénsavtól eredő ize igen kel-

lemes savanyú, kissé csipős, utoljára téntanemű. Jól bedugaszolt edényekben sokáig megtartja elősorolt sajátságait változatlanul, nyitva lévő edényekben ellenben lassanként megzavarodik, 's elveszti mind savanyús mind téntás ízét 's rozsdás üledéket rak le. Hévmérséklete $+ 10^{\circ}$ R.

A' parádi égvényes vasas savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Ezen égvényes vasas savanyú vizeket is *Meiszner* tanár vegybontotta a' vegytan jelen állásának megfelelőleg, 's talált egy polgári fontban a'

	III *)	IV.	V. forrásban.
Kénsavas szikélegből	0,80.	nyoma	6,30.
Szikkhalvagból	0,50.	0,50.	0,80.
Szénsavas szikélegből	3,50.	—	1,40.
„ keserélegből	0,50.	1,80.	1,70.
„ mészélegből	4,00.	4,50.	5,40.
„ vasélecsből	nyoma.	4,80.	5,30.
Kovaföldből	0,50.	0,80.	0,70.

Összesen 9,80. 12,40. 21,60.

Szénsavból 0. 36, 3. 38, 7. k.hüvelyket.

Melly vegyontásból világos, hogy a' IVik és V. forrásvize nagyobb mennyiségű szénsavas vasélecszet tartalmaz, mint a' leg-erősebb pyrmonti, spaai, 's más külföldi vasas savanyú vizek.

A' parádi égvényes vasas savanyú vizek gyógyjavalatai.

Ezen gyógyvizeket koránsem méltatták sem az orvosok, sem a' laicusok annyira figyelemre, mint az ugyan itt fakadó kénes és timsós vizeket, 's mint a' mennyire megérdemlenék; de mind a' mellett is számos olly tanulságos kórtörténetek és adatok birtokában vagyunk, mellyekre a' gyógyjavalatok meghatározásában támaszkodhatunk, és építhetünk, nem tévesztve el szemeink elől a' gyógyvizek természet- 's vegytani sajátságait sem. Üdvös hatásúknak tapasztaltattak pedig ezen égvényes vasas savanyú vizek:

1. Azon ideggyöngeségben, melly petyhüdt lomha testalkot-

*) A' főnebb leirt kénes savanyú vizeket jelölte *Meiszner* az I. és II.számmal.

mány halvány kinézés, a' szilárd részek zsongtalansága által 'stb. fölismerhető, 's melly az életerő kimerítése, súlyos idült betegségek, a' szellemi és testi erők mértékletlen megfeszítése, szerelmi kicsapongások, önfertőzés, nagy vérvesztések 'stb. által idéztett elő.

2. A' vérhiányos állapotokban, akár hibás táplálás (sápkór) akár nagy vérvesztés által idéztettek elő, mint tudva levő dolog fő 's ugyszólván egyedüli és különszerűnk a' vas, melly az illetén ásványvizekben legcozélyszerűbben bevezettetik az életműségbe.

3. A' méhrendszer betegsegeiben számtalanszor nyilvánították a' szóbani gyógyvizek kítűnő hatásukat, 's úgy látszik sajátságos viszonyban vannak ezen életműhöz. Ezen bajokhoz tartoznak a' nehéz és fájdalmas havadzás, a' makacs fehérfolyás, a' kellemetlen jelenségektől hányás, görcsök, lázas mozgalmak, fejfájások, 'stb. kísért terhesség, terméketlenség 'stb.

5. Az olly rász- és méhkórban, melly ideges gyengeségen alapul, 's kicsapongások, szellemi megerőtetések, kedélyháborgások, vérvesztés 's hashajtók túlságos használata által idéztett elő.

6. A' húdkészítő életművek petyhüdséggel szövetkezett bajjaiban.

7. A' férfiúi tehetlenségben.

8. A' csúzos és köszvényes, úgy szinte a' váltólázakra való hajlam elpusztítására nem eléggé ajánlhatók a' parádi vasas savanyú vizek, mellyekből látni való, hogy ezek a' főnebb tárgyalt kénes savanyú vizeknél nem sokkal kisebb jelentőségűek, 's méltatlanul hanyagoltattak el, noha más oldalról azt is figyelembe kell venni, hogy a' vasélecs szinte túlságos mennyiségénél fogva a' IVik és Vik forrás vizét nem minden egyéniség türendi el, 's így azokat némi óvatossággal kell alkalmazai.

3. Az újlublói vasas savanyú vizek.

Magányrajz.

Kroczkiewicz, Physische Beschreibung des Neulublauer salinisch eisenhaltigen Mineral-Sauerbrunnens, 1802.

Az újlublói vasas savanyú vizek Szepes vármegyében Lubló várától egy órányira, Kézsmárktól és Lőcsétől pedig három mért-földnyire fakadnak, egy szük, de fölötte kellemes völgyben, mely-

lyet óriási sűrű erdőkkel koszorúzott hegyek környeznek. A' százados erdők árnyékában elrejtve sokáig használatlanul heverték, még a' múlt század vége felé felfüdtetvén, hamarjában olly nagy hirre névre vergődtek fel, hogy a' mind inkább szaporodó kényelmes épületek sem fogadhaták be a' nagy számmal ide tolongó vendégeket; a' viz pedig nagy mennyiségben hordatik el nemcsak honunk, hanem a' szomszéd Lengyelhon 's Osztrákország városaiba is. Van pedig itten 3 rendbeli forrás, mellyek egyike a' völgy 'ellenkező oldalában 's a' völgyön keresztül csörgedező patak tulsó partján bukik ki, 's mivel fanyarabb 's kellemetlenebb ízű, leginkább csak fürdő gyanánt használtatik.

Az újlublói vasas savanyú vizek természettani sajátságai.

Ezen vizek tökéletesen tiszták, átlátszók, szintelenek, szaguk kétrendbeli t. i. a' nagy mennyiségű szénsavtól és a' kőolajtól eredő, izők igen kellemes savanyú csipős. Hévmérsékletök + 7, 5° R. A' források mind igen bőven 's pezsgéssel és morajjal öntik vizeiket, mellyek jól bedugaszolt edényekben sokáig megtartják jeles sajátságaikat, nyitva lévő edényekben tartva rozsdás üledéket képeznek.

Az újlublói vasas savanyú vizek vegytani alkatrészei.

A' szóbani savanyú vizek vegytani vizsgálatával *Engel* Szepes megyei főorvos és *Kitaibel* tanár foglalkoztak. Az utolsó nagy mennyiségű szabad szénsavat, kőolajat, szénsavas vaséleccset, és szénsavas sókat fedezett föl bennök; 's ezen vizsgálat következtében a' spaai és pyrmonti világhírű vasas vizekhez hasonlítá.

Az újlublói vasas savanyú vizek gyógyjavalatai.

Ezen vizek gyógyerejének hűséges megvívózkodói voltak *Engel* Szepes megyei főorvos, és *Kroczkiewicz* újlublói gyakorló orvos. Kitűnő sikerűnek tapasztalák pedig a' következő betegségek ellen.

1. Az alkotmányos gyöngeségekben, melly súlyos betegségek, nemes nedvek vesztesége, különösen vérvesztés, szerelmi kicsapongások, önfertőzés, szoptatás, kimerítő 's föloszlási izzadások által jönnek létre.

2. A' gyomor és bélcső rendetlen működése, étvágyhiány, gyomorégés, bélgörcs ellen.

3. Az epés, csorvás, gilisztás, sőt ideges jellemű lázak ellen is, ha lobbal nem voltak párosulva, a' legszebb eredménnyel alkalmazá Engel a' szegény Szepes megyei pórnépnél egy nagy járvány alkalmával.

4. A' lassú lefolyású súly ellen még akkor is üdvös hatást tanusítottak a' szóban gyógyvizek, midőn már a' nagy kiterjedésű szederjes foltok veszélylyel fenyegetének.

5. Idült idegkórok, szédülés, rást-, méhkór, görcsök, szélhűdés ellen.

6. A' hasüregei ingerekben mutatkozó pangások, dugulások, keményedések, 's ezek által föltételezett aranyér, sárgaság, vízkór 'stb. ellen.

7. Szenvedőleges folyások ellen, millyenek a' fehérfolyás, méhvézés, magfolyás, makacs mellhurut, 's kezdődő tüdővész, idült takár.

8. Némelly női bajokban, millyenek a' sápkór, rendetlen havadás, terméketlenség.

9. A' görvélykórban, ha az más betvegygyel nincs összeházasodva, kitűnő hatásuak.

10. A' köszvény és csúz ellen is fürdőképen használva jótékony hatásuak.

11. Nemkülönben a' fővény- és húdkőkórban, 's végre

12. A' szalag-giliszta ellen számtalanszor szerencsés eredménnyel alkalmaztatnak.

4. *A' kabolapolyánai vasas savanyú vizek.*

Máramaros vármegye szigeti járásában Kabolapolyána helységtől egy negyed órányira fakadnak ezen savanyú vizek a' Szapurka folyó balpartján, *Zsrebecz* nevezetű hegy aljában, egy igen kellemes csinos kertben, mellyben jó karban levő fürdő épületek is léteznek. Összesen négy forrás van itt, ezek közül egyik, az alsó egészen elhanyagolva hever; a' hegy lejtőjén létező 2 forrás leginkább használtatik, kömederbe van foglalva, 's a' víz belőlök csatornán által a' fürdőházba vezetetik; a' negyedik forrás ezektől mintegy 200 lépésnyi távolságra 's magasabban esik szinte kivájt kővel körülvéve.

A' kabolapolyánai vasas savanyú vizek természetani sajátságai.

A' hegy lejtőjén létező két forrás igen bőven ömleszti vizét 's izromonként nagy buborékokat ereget, mindkettő vize pohárba merítve szintelen tiszta 's oly szagú, mint az erősebb savanyú vizek szoktak lenni, vagy mint a' vas-sók fölereresztett oldata; ize csipős savanyú, később ténta nemű. Hévmérséklete az ivóforrás vizének $+ 8, 8^{\circ}$ R. midőn a' légé $+ 19^{\circ}$ R. volt, a' 3ik forrás vizének pedig $+ 9, 3^{\circ}$ R. A' 4ik legmagasb helyzetű forrás vize kevesbé fanyar mint a' másik kettő; hévmérséklete pedig $+ 10, 5^{\circ}$ R.

A' kabolapolyánai vasas savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Ezen savanyú vizeket *Kitaibel* (1796. és 1815ben) *Adler* és *Vozáry* gyógyszerészek, 's végre *Tognio* tanár vetette vegybontás alá, 's ez utolsó következő alkatrészeket talált, u. m :

Nagy mennyiségű szabad szénsavat,
 Szénsavas mészéleget,
 „ keseréleget,
 „ vaséleccset, nagy mennyiségűt,
 „ cseléleccset,
 „ szikéleget keveset,
 Szikhalvagot szinte keveset,
 Kénsavas szikélegnek csak nyomdokait,
 Kénsavas 's életműves anyagokat.

Ezen vegybontás szerint kevés lévén a' szóbani savanyú vizekben a' föloldható létrészek mennyisége, nem tulajdoníthatunk azoknak más, mint erősítő és izgató hatást.

II. Kénsavas sókat tartalmazó vasas savanyú vizek.

Kénsavas sókat tartalmazó vasas savanyú vizeink között első helyen szerepelnek.

1. A' balaton-füredi gyógyvizek.

Magányrajzok.

N. S., Kurzer Unterricht von dem Füreder Sauerling. Wien, 1780.

Al. Arátschy, Anmerkungen über den Füreder Sauerbrunnen.

Pesth, 1787.

Alex. Arátschy, Beschreibung des Füreder Sauerbrunnens. Pesth, 1788.

Dr. Joh. Wurm's, Anleitung zum Gebrauch der Mineralwasser und Bäder mit besonderer Hinsicht auf das Füreder Mineralwasser. Ofen, 1807.

Dr. Math. v. Petrovich, Eigenschaften des Füreder Mineralwassers in Ungarn. Ofen, 1814.

Dr. Carl Ludw. Sigmund, Füreder's Mineralquellen und der Plattensee. Pest, 1837.

A' balaton-füredi gyógyvizek Füred helységtől $\frac{1}{4}$ órányira délre a' Balaton partján fakadnak, Tihanytól 1 órányi, Veszprém várostól pedig 2 mértföldnyi távolságban. Ezen gyógyhely bájos szépségü környéke, szelid éghajlata, csinos és kényelmes épületei 's jeles sajátosságokkal biró, Magyarhonban ritka, ásványos vizeinél fogva méltán legkeresettebb fürdőintézeteink közé tartozik. Bár ezen gyógyforrásokról *Zeiller* (1632), *Krekwitz* (1683), *Lower* (1695), *Bombardi* (1750), *Bél Mátyás* (1753) emlékeznek is, mindazáltal csak a' mult század vége felé jöttek itt létre a' fürdőépületek, gyógyszertár, sétatér, miután *Crantz* ezen gyógyvizeket is megvizsgálá 's ismeretes munkájában (Gesundbrunnen der Oest. Monarchie 1777.) leirá. Ez időtől fogva rendes fürdő orvossal is el lévén látva ez intézet mindinkább gyarapodott; 1822ben *Dr. Oesterreicher* által a' Balatonban hideg fürdők állitattak; a' mostani jeles fürdőorvos *Dr. Adler* vezérlete alatt pedig olly czélszerű intézkedések történtek e' gyógyvizek körül, melyeknél fogva Füred számos honi fürdőintézeteinket fölülhaladá annyira, hogy most évenkint 1000 fürdővendégnél többet számlál.

Van pedig itt három forrás, ezek egyike a' sétatér közepén az *ivókút* vagy *főforrás*, mellynek vize italul használtatik, 's *Adler* indítványára 1831ben csinos körtartóba, vagy mederbe foglaltott, 's 12 oszlopon nyugvó kúpfedéllel láttatott el; a' második vagy középső, és a' harmadik leginkább délkeletre eső források vizei, fürdő gyanánt használtatnak.

A' füredi gyógyvizek természettani sajátosságai.

Mind a' három forrás vize szinte egyenlő természet- 's vegytani sajátosságokkal bir, t. i. tökéletesen tiszta, szintelen, átlátszó, szénsavas szagú 's kellemes savanyú-frissítő csipős, igen kevésé

fém-izű. Az ivás után azonnal bőfögéseket eredményez; nyitva levő edényben 's még hamarább ha melegítették, elveszti említett ízét és finom sárgás-barna csapadékot képez, de jól bedugaszolt edényekben is csökken az ize és gyöngyözése, minélfogva szétküldésre nem annyira alkalmas, mint más számos vasas savanyú vizeink. Hévmérséklete + 9, 5° R. Aránysulya pedig 1,0013.

A' balatonfüredi gyógyvizek vegytani alkatrészei.

A' szóbani gyógyvizeket legelőször Crantz vetette vegybon-tás alá 1773ban, később *Oesterreicher*, *Winterl*, *Kitaibel*, *Schusztzer* (1803. és 1822ben) és legujabban Dr. *Sigmund* 1837ben, a' Balaton vizével együtt. Talált pedig ez egy polgári fontban:

Az ivókútban. A' Balatonban.

Kénsavas szikélegből	6,30.	0,49.
Szikkhalvagból	1,08.	0,02.
Szénsavas szikélegből	1,10.	—
— mészélegből	6,98.	0,47.
— keserélegből	1,10.	nyoma.
— vasélecsből	0,32.	0,01.
Kovaföldből	0,26.	—
Tímföldből	0,19.	0,09.
Növényi és állati anyagokból —		0,54.
Összesen	17,33.	1,62. szemért.
Szénsavból	38,40.	1,06. k. hüvelyk.

A' balaton-füredi vasas savanyú vizeket némellyek a' spaai és pyrmonti vasas vizekhez hasonlították, de ezekben nemcsak a' vas mennyisége két, háromszor nagyobb, hanem más alkatrészek is találatnak, mellyek a' fürediekben nem léteznek. Mások ismét, névszerint *Prandt és Winterl* Bilinhez hasonlították Füredet, de Bilin a' vastartalom dolgában sokkal szegényebb, 's szinte olly alkatrészeket tartalmaz, mellyek a' füredi gyógyvizekben föl nem fedezhetők, p. o. lav- és piréleget (strontian), cselélecsset 'stb. Hanem legjobban hasonlitanak Füred gyógyvizei az Égeri Luisa forráshoz.

A' balaton-füredi vasassavanyú vizek gyógyjavalatai.

Az imént közlött vegybon-tás után félreismerhetlen a' szó-bani gyógyvizeknek erősítve, zsongitva oldozó gyógyereje, minél-

fogva mind azon betegségekben javalva van ezen gyógyviz, melyekben főfeladatunk az erősítés, az életmunkásság fölmagasztalása, összekötvé a pangások, dugulások 'stb. szelid föloldozásával. Név szerint pedig kitünő jó hatásnak tapasztaltatott az *Wurm, Petrovics, Adler* fürdőorvosok által, erősítő hatásánál fogva a következő bajokban:

1. A gyöngeségben, akár a vérvégny fonák arányán, akár a lágy-szilárd részek petyhüdtségén, akár nemes nedvek (vér, tej, ondó) vesztességén, akár hibás emésztés 's áthasonlításon, akár testi és szellemi megerőtetésekben, akár végre az idegrendszer kóros állapotán alapuljon is az.

2. A sápkórban kitünő gyógyerőt tanusított a szóbani vizek használata, főleg ha az a balatonbani fürdőkkel is összekapcsolatott.

3. A nyálkfolyásokban, akár a légzési, akár a nemző, akár a hüdkesztő életművekből eredjenek, bámulandó hatással alkalmaztatnak.

4. Az emésztetlenségben, melly felbőfögések, zaha (Sodbrennen), szélkórosság, rendetlen ürülések által nyilatkozik, szinte megbecsülhetlen hatású, úgyszinte

5. A női terméketlenség 's férfiúi tehetlenségben.

6. Számos idegbántalmakban, u. m. rász- és méhkóros görcsökben, gyomorgörcsben, idült hányásban, idegzsábák, szédelgések 's szélhüdésekben.

Oldozó hatásánál fogva pedig:

7. A verőczerendszerbeni pangásokban, máj- lépdugulásokban 's daganatokban és ezek által föltételezett rásztkór, búkór, 's aranyérben, sárga és vízkórban.

8. Az epe- és hüdkövek által okozott szenvedelmekben.

9. A giliszta-kórban.

10. A görvély és köszvényben 'stb. nem eléggé ajánlható.

11. Végre utógyógy gyanánt számos esetekben javalva van más fürdők, például Buda, Pöstény, Trencsin, Mehádia, Harkány 'stb. használata után.

A füredi vasassavanyú vizek ellenjavalatai.

Ellenjavallvak a füredi gyógyvizek, miként minden más vasas vizeink is az általános vérhőség, torlódásokra, gutaütésre, ko-

raszülésre való hajlandóság, ütérdagok, gyuladások, sorvasztó lázak, bujasenyv, nemes életművek elfajulásai 's elgyengüléseinél 'stb.

Nem hagyhatjuk itt érintetlenül a' Balaton tavában Dr. Oesterreicher által 1822-ben fölállított fürdőket, mellyeket sokan a' tengerfürdők pótszere gyanánt ajánlottak. A' Dr. Sigmund által végrehajtott vegybontásból vajmi világos, hogy ezen fürdők koránsem hasonlithatók a' tengerfürdőkhez, annyi azonban bizonyos, hogy hol hideg fürdők javalvák, ott a' balatonbani fürdéseknak a' hullámcsapás, a' tiszta derült légbeni mozgás, a' szép és nagy tónak 's regényes partjainak tekintete, melly a' kedélyre földerítő 's erősítő hatást gyakorol, minden más honi hideg fürdők felett elsőséget kölcsönöznek. A' görvélykórban eddigelé rendkívüli gyógyjerejűeknek tapasztaltattak a' balatoni fürdők.

2. Az ugodi kénsavas sókat és iblanyt tartalmazó vasas savanyú vizek.

Magányrajz.

Dr. Cseresnyés Sándor, az ugodi sós, vasas, gyantáros, ibolyós hideg forrásokról. Pápán, 1841.

Az ugodi vasas savanyú vizek Veszprém megyében fakadnak az ugodi urodalom olaszfalusi pusztáján, Pápa m.várostól $\frac{5}{4}$ órányira. Az itteni három rendbeli gyógyforrások az 1801-ki árvíz után fedeztetek fel egy nádas kákás tó fenekén, miután az csatornák ásása által kiszáritatott; minthogy pedig sikeres voltuknál fogva csakhamar divatba jöttek 's vizök ennél fogva megfogya kezött, az uradalom 1813ban czélszerű ásatásokat rendelvén, nemcsak bőséges forrásra akadt, hanem ' hajdan valószínűleg még a' törökök idejében használt megkövült cserkávázatokat is felfedezé. Majd 1823ban *Boleman* Lipót pápai jeles gyógyszerész által vegybontatá e' gyógyvizet, miből kitünvén e' víz hatályossága, a' földesuraság költséget nem kimélve, czélszerű épületeket 's a' források körül egy igen kies kertet hozá létre. 1825ben ismét *Bardio* francia által furásokat tétetvén, ezek következtében egy artézi kút nyitattott meg, mellyből 10 első percz alatt 2 akónyi jegecztiszta, italul használt savanyú víz szökik föl. Jelenleg az egész fürdőintézet egy pápai részvényes társaság által kibéreltetvén, az mindent elkövet, hogy mind a' betegek, mind pedig a' társalgás és mulatás kedveért megjelenők igényeinek megfeleljen.

Az ugodí gyógyvizek természetani sajátosságai.

Az ugodí gyógyforrások vize szintelen, átlátszó, jecgeztiszta, szénsavszagú 's kellemes savanyú, kissé fanyar összehúzó ízű. Hévmérsékletök + 10° R. Aránysúlyok Meissner szerinti 1,001.

Az ugodí gyógyvizek vegytani alkatrészei.

Az ugodí gyógyvizeket vegytani tekintetben *Zsoldos János* Veszprém megye egykori főorvosa, továbbá *Kitaibel* és *Schuszter* tanárok vizsgálgaták, legújában pedig *Bolemann Lipót* gyógyszerész és *Tognio* tanár vetették vegybontás alá, amaz 1823ban, ez pedig 1838ban. Talált pedig Bolemann egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	6,02
„ keserélegből	2,12
„ mészélegből	0,48
Szikkhalvából	4,02
Szénsavas keserélegből	4,00
„ mészélegből	5,29
„ vasélecsből	0,29
Kovaföldből	0,10
Földi gyántából	0,10

Összesen 22,42 szemert.

Szénsavból 5,00 k. küvelyk.

Tognio tanár pedig határozatlan mennyiségű iblant.

Ezen vegybontásból világos, miként az ugodí gyógyvizek a' kénsavas sók, és szikkhalvag nagyobb mennyiségénél fogva hatályosabban föloldó gyógyerővel bírnak, mint a' balaton-fürediek.

Az ugodí ásvány vizek gyógyjavalatai.

Az ugodí gyógyvizeket üdvös hatásúaknak tapasztalák *Zsoldos János*, *Cseresnyés Sándor* főorvosok és *Nagy László* fürdői seb- orvos a' következő bajokban:

1-szür. Az emésztési rendetlenségekben, mellyek tulságos sav-képződés, gyomornyálkásság, bélgörcsök, 's a' belek lomha működése, vagy ellenkezőleg hasfolyás által nyilatkoznak.

2-szor. A' verőczéri pangásokban 's a' hasüregi ingerek máj, lép dugulásai, keményedéseiben, 's ezek által előidézett aranyér, rászt- és bükörban, sárgaságban.

3-or. A' női nemzőrészek rendetlen működéseiben, rendetlen havadás, hószámrekedés, terméketlenség, fehérfolyásban.

4-szer. A' vese és húhólyag fővénye, epekövecsek által előidézett bajokban, vizeletrekedésben.

5-ször. Az idült, leginkább sömörös és sennyedékes kútegekben 's fekélyekben.

6-szor. A' sápkórban.

7-szer. A' görvélyben és köszvényben 's ezek által előidézett mirigy-térddaganatok, izmeredtségek és zsugorodásokban.

8-szor. A' giliszta-kórban.

9-szer. Az alkotmányos gyöngeségben, melly súlyos betegségek, nemes nedvek u. m. vér, ondó, nyálka vesztesége által idéztetett elő.

10-szer. Némelly idegkórokban, millyenek a' görcsök, szélhüdések, komorkór, méhkór 'stb.

3) Első rangú konyhasós savanyú vizeink.

1. A' sóskúti konyhasós vasas savanyú vizek.

Magányrajz.

Fr. Mittermayr, Beschreibung des in Eisenburger Comitete zu Sulz befindlichen, und chemisch untersuchten Mineralwassers. Steinamanger, 1822.

Dr. Math. Macher, Die den Gränzen der Steyermark nahen Heilwasser in Ungarn, Croatien, und Illyrien. Grätz 1834.

A' sóskúti konyhasós savanyú vizek Vas vármegyének Sós-kút nevű faluja mellett, Németujvárhoz nyugotra 1 órányi távolságra buzognak föl egy gyönyörű regényes völgyben. Figyelnünket annyival inkább megérdemlik, minthogy konyhasós savanyú vizeket nem épen nagy számmal mutathatunk fel hazánkban. Van pedig az említett völgyben két forrás közel egymáshoz; egyik a' főépülettől délnyugotra, a' másik pedig keletre esik, 's ez fürdőképen amaz pedig italul használtatik. Jóllehet nagyon valószínű, hogy ezen források már a' rómaiak által is használtattak, minthogy szomszédságukban római emlékpénzek 's nymphák szobrai ástak ki; mindazáltal az utólsó 3 évtizedig a' feledékenység homályában sinylődtek, 's csak a' szomszéd köznép által használtattak, míg végre gróf Festetics Györgyné, a' helység néhai birtokosa a' la-

pályos helyet, mellyen a' savanyú vizek fakadának, feltöltette, a' gyógyforrásokat a' közönséges vízforrásoktól elkülönöztette 's egy czélszerű, minden igényeknek megfelelő fürdőintézetet hozta létre.

A' sós kúti konyhasós vasas savanyú vizek természetani sajátosságai.

Mind két forrás vize tiszta, átlátszó és gyöngyöző, de ha húzamosb ideig áll, kissé megzavarodik, tejedzövé lesz 's parhás pelyheket rak le; ize csipős savanyú és sós, szaga a' gyöngyözés alkalmával a' szénsavat árulja el, különben észrevehetlen. Hév-mérséklete $+9-10^0$ R. Aránysúlya 1,003.

A' sós kúti konyhasós vasas savanyú vizek vegytani alkotrészei.

Ezen gyógyvizeket *Mittermayr* gyógyszerész 's *Tognio* tanár vetették vegybontás alá 's az első vizsgálatai eredményét főnebb idézett munkájában közzé is tette. Talált pedig egy polgári fontban:

Szikkhalvagból (konyhasó)	. .	13,50.
Keserhalvagból	. .	1,00.
Mészhalvagból	. .	4,75.
Szénsavas szikélegből	. .	5,00.
„ keserélegből	. .	0,50.
„ mészélegből	. .	5,75.
„ vasélecsből	. .	0,75.
Kovasavból	. .	0,25.
Vonatanyagból	. .	0,50.

összesen 32,00. szemert.

Szénsavból 17,00. k. hüvelyket.

Ezen vegybontásból kiviláglik e' gyógyvizek hatályossága, mint szinte az is, hogy azok méltó helyet foglalhatnak a' világhírű *selteri* és *gleichenbergi* gyógyvizek mellett, 's azoknak valóban méltó honi pótszerei lehetnek.

A' sós kúti konyhasós vasas savanyú vizek gyógyjavalatai.

A' sós kúti gyógyvizek feloldó, felszívó, a' nedvkeringést, az el- és kiválasztásokat előmozdító, a' nyálka- és savképződést gátló 's az elpetyhült izmok zsongját fölélesztő, helyreállító hatással fölruházvák. Különösen üdvös hatásuaknak tapasztaltattak pedig:

1-ször. A' tüdő és légcső idült hurutaiban, gümőkóros hajlamban.

2-szor. A' bélcső húdhólyag 's nemző részek elnyálkásodásában.

3-szor. A' köszvényes,

4-szer. Az aranyeres szenvedelmekben.

5-ször. A' hasüregi zsigerek, máj, lép 'stb. dugulásaiban.

6-szor. A' mirigydaganatokban, görvélykórban és a' görvélyes betvegyn alapuló kütegekben.

2. A' szulini konyhasós égvényes vasas savanyú viz.

A' szulini konyhasós égvényes vasas savanyú viz, az ásványvizekben leggazdagabb Sáros vármegyében, a' Poprád folyó kellemes völgyében, közel a' gácsországi határhoz, vad regényes erdős tájékon buzog ki egy biborla-köszál hasadékából. Hazánk legizletesebb savanyú vizei közé tartozik, sőt izlésem szerint e' tekintetben mindegyiket fölülmúlja. Ezen ásványviz ez előtt néhány évvel még nevérol is alig volt ismeretes, úgy hogy csak 1843-ban tünteté ki jeles tulajdonságait *Tognio Lajos* „Néhány szó Magyarhon ásvány vizeiről“ czimű munkájában, és azóta 3 év lefolyta alatt legkeresettebb ásványvizünk ké lett, noha inkább frissítő ital, mint gyógyszer gyanánt használtatik. A' Sáros megyei orvosok azonban gyógyczélokra is megkisértették ezen viz hatását, még pedig a' legszebb eredménnyel.

A' szulini konyhasós égvényes vasas savanyú viz természettani sajátosságai.

A' szulini forrás elég bőven ömleszti hullámaait, úgy hogy 15 percz alatt mintegy 80 pintnyi mennyiséget ad; a' viz jegeztiszta, szintelen, gyöngyöző, borral elegyítve rendkívül pezsgő és habzó, kellemes savanyú 's átható frissítő ízű. Hévmérséklete + 8° R. Aránysúlya 1,009. Jól bedugaszolt edényben évekig megtartja jeles tulajdonságait 's rozsdás-sárga, pelyhes üledéket képez.

A' szulini konyhasós égvényes vasas savanyú viz vegytani alkatrészei.

Dr. *Bartsch* Sáros vármegye főorvosa tette közzé ezen viznek mennyileges vegybontását 's e' szerint egy orvosi — nem polgári — fontban az az 24 latban találtatott,

Szikkhalvagból . . .	18,00.
Szénsavas szikéleighből . . .	24,00.
„ keseréleighből . . .	5,00.
„ mészéleighből . . .	2,00.
„ vasélecsből . . .	0,50.
„ cselélecsből . . .	0,50.
Kovaföldből . . .	1,00.

összesen 51,00. szemer.

Szabad szénsavból . . . 38,50. k. hüvelyk.

Az alkatrészek ezen gazdagsága után ki kétkednék e' ritka gyógyviz rendkívüli hatályosságáról?

A' szulini ásványviz gyógyjavalatai.

Dr. *Bartsch* szerint hatályosnak tapasztaltatott a' szulini viz következő betegségekben :

1. Az alkotmányos gyöngeségben, mely súlyos betegségek, nevezetes vérzések 's nedvvesztések, hasfolyás, izzadságok, ondóvesztés 'stb. által idéztetett elő.

2. A' női nemző részek bajaiban, rendetlen havadzás, hószámrekedés, sápkór, terméketlenség, kora szülésre való hajlam 'stb. e' féle bántalmakban.

3. A' hasüregi zsigerekben létre jött pangások, dugulások 's innen eredő aranyér, rászikóiban. 'stb.

4. A' gyomor és bélcsatorna csökkent működése, lassú emésztés, savképződés, rendetlen székelés, szélkórosság, giliszta ellen.

5. A' vizeletet el- 's kiválasztó életművek bajaiban, millyenek az idült hurut, fővénykór, nehéz vizezés.

6. Az angol- és görvélykóiban, gyermekek fodoraszályában.

7. Némelly idegkórokban, nevezetesen méh- bükór, ráng-görcsökben.

8. A' petyhüdtés és zsongtalansággal jellemzett idült fekélyekben.

9. Végre hasznosnak mondja *Bartsch* főorvos ezen vizet a' jól orvosolt bujasenyv próbája gyanánt, mellynek lappangó maradványait ugymond napfényre zaklatja.

10. Én pedig részemről kitűnő jó sikerrel alkalmaztam a' múlt nyáron gümőkóros köhögés és vérképés ellen.

3. A' baczuchi konyhasós égvényes vasas savanyú viz.

Zólyom vármegyének Baczuch nevű helységétől negyed órányira, egy éjszakfelé terjedő völgyben buzog ki ezen nevezetes ásvány viz, egy magla- és csillámpalából álló kősziklából. A' forrás egy kivájolt fával van körülveve 's fabódéval befedve. Mindennapi italul használtatik, de gyógycélra annál kevésbé, mit pedig nagyon megérdemlene.

A' baczuchi konyhasós égvényes vasassavanyú viz természettani sajátságai.

A' bővizű forrásban csendes morajjal bukik föl ezen ásványviz 's tökéletesen tiszta, átlátszó, szintelen, szagtalan, felette kellemes savanyú ízű. Hévmérséklete + 8,5° R. Aránysúlya 1,0030. A' médrében létező kövekre nem nagy mennyiségű rozsdás színű üledéket rak le.

A' baczuchi konyhasós égvényes vasas savanyú viz vegytani alkatrészei.

Höring tanár vetette ezen ásványvizet mennyileges vegybontás alá 's talált egy polgári fontban:

Szikhaltvából	.	.	5,20.
Szénsavas szikélegből	.	.	4,40.
„ keserélegből	.	.	1,30.
„ mészélegből	.	.	0,63.
„ vasélecsből	.	.	0,14.
Kovaföldből	.	.	0,06.

összesen 12,06. szemert.

Szénsavból 100. k. hüv. vízben 108. k. hüvelyket.

Tognio tanár pedig a' baczuchi ásványvizben csekély mennyiségű iblant és búzenyt is fedezett fel.

Ezekből kiviláglik a' szóban gyógyviz zsongitva oldozó hatása 's csak sajnálni kell, hogy gyógytekintetből kellőleg nem méltányoltatik.

Illy nemű említésre méltó jeles ásványvizeink vannak még Zólyom megyében *Vámosfalu*, *Kalinka* 's *Klokocs* helységek határain.

4. A' jamniczai konyhasós égvényes vasas savanyú viz.

Magányrajz.

M. Kunitsch, Der Sauerbrunnen in Jamnicza. Agram. 1831.

A' jamniczai konyhasós égvényes vasas savanyú viz, melly nemcsak honunk, hanem az egész ismeretes világ legkitünőbb égvényes vizei között szerepel, Zágráb vármegye Jamnicza helységében buzog föl, Zágráb várostól délre négy órányi távolságban, a' Kulpa folyó bal partján 's mind ital, mind fürdőképen használtatik, sőt üvegekben is elég bőven széküldetik. Annyival nagyobb jelentőségű pedig ezen savanyú viz a' maga vidékén, mivel tudunkra sem Horvátországban, sem a' Drávántuli kerületben (Slavonia) több ilyen savanyú viz forrás nem létezik. Ezen gyógyvizet, melly minden mennyileges vegybontás alá vetett égvényes savanyú vizcink között legnagyobb mennyiségű (55,10 szemer) szilárd alkatrészeket tartalmaz, *Augustin* gyógyszerész vizsgálta meg vegytanilag 's talált egy bécsi itczében:

Kénsavas szikélegből	. .	9,80.
Szikhaltvából	. .	12,00.
Mészaltvából	. .	3,10.
Szénsavas szikélegből	. .	23,20.
„ mészélegből	. .	5,00.
„ vasélecsből	. .	1,00.
Kovaföldből	. .	0,75.
Vonatanyagból	. .	0,25.

összesen 55,10. szemert.

Szénsavból	. .	1,16.k. hüvelyket.
Aránysúlya ezen ásványviznek	. .	1,008.

Ezen vegybontásból kiviláglik a' szóbani gyógyviz rendkívüli nagy hatályossága 's széles alkalmazhatási köre, és bár tapasztalási tények 's adatok birtokába nem juthatánk, annyit bizvást állíthatunk, hogy mindazon kóralakokban, mellyekben a' hies gleichenbergi Constantin forrás 's honunk hasonnemű már elősorolt gyógyvizei jó sikerrel használtatnak, a' jamniczai savanyú vitzól is üdvös eredményeket reménylhetünk.

5. A' szentgyörgyi konyhasós égvényes vasas savanyú viz.

Erdélyben a' radnai katonai kerületben kebelezett Sz. György nevű falu határán két forrás buzog föl, egyik a' helységben, másik a' közel fekvő erdőben; amaz konyhasós égvényes, ez pedig csak égvényes savanyú viz. (Itt csak az elsőről szólándunk, a' másiktól az alább következő rovatban leendő szó.)

A' szentgyörgyi konyhasós égvényes vasas savanyú viz természeti sajátosságai.

Ezen viz tökéletesen tiszta, átlátszó és szintelen, *Bélteky* szerint kissé kénés szagú, talán a' forrás nem eléggé tisztán tartásától; ize kellemes savanyú, csipős és sós. Hévmérséklete $+ 11^{\circ}$ R. Aránysúlya nincs meghatározva.

A' szentgyörgyi gyógyvizek vegytani alkatrészei.

Ezen savanyú vizet *Bélteky* vetette mennyileges vegybontás alá 's talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	. . .	1,13.
Szikkhalvagból	. . .	26,01.
Szénsavas szikélebeől	. . .	15,27.
„ keserélegből	. . .	5,03.
Szénsavas mészélegből	. . .	11,27.
„ vasélecsből	. . .	0,18.
Kovaföldből	. . .	0,9.

összesen 58,98. szemert.

Szénsavból . . . 37,03. k.küvelyket.

Ezen vegybontás után maga *Bélteky* a' Selter-vizhez hasonlítá a' szóban gyógyvizet 's valóban elfogadhatjuk azt annak, úgy szinte a' gleichenberginek is pótszere gyanánt.

A' sz. györgyi savanyú viz gyógyjavalatai.

Bélteky főorvos szerint jótékony hatásának találatott ezen gyógyviz:

1. A' hibás emésztés, nyálkás hányások 'stb. ellen.
2. A' különféle takhártyák bántalmaiban.
3. A' hasüregi zsigerek dugulásáiban 's ezek által föltétezett bajokban, névszerint a' makacs váltólázakban.

4. A' görvélykórban, a' fodormirigyek daganataiban. De ezeken kívül kétségkívül még más számos bajok is biztos gyógyszerre találhatnak a' szóban vizben. Különösen a' gümőkórban kelene vele gyógykísérleteket tenni.

6. A' bikszádi konyhasós égvényes vasas savanyú vizek.

Szathmár vármegyének dombokon és völgyekben szerte szét épített Bikszád nevű falva határán buzognak föl ezen nevezetes gyógyvizek, mellyek a' szomszéd vidékben kellemes izokról 's némileg gyógyerejükről is híresek ugyan, de a' távolabbi vidékeken, hazánk határain belől is alig nevékről ismeretesek. Vannak itt egymáshoz közel több források, — összesen 4 — de mellyek már a' bikszádi határon kívül esnek, 's nem is annyira nevezetesek, mint a' fő forrás. Van egy fürdő épület is, de melly sokkal kisebbszerű mint sem hogy az illy jeles gyógyviz irányában táplált igényeket kielégitené.

A' bikszádi savanyú viz természettani saját-
s á g a i.

A' bikszádi konyhasós égvényes savanyú viz tökéletesen tiszta, szintelen és átlátszó, erősen gyöngyöző, kivált borral vegyítve élénkül pezseg, szagtalan, kellemes csipőssavanyú és sós ízű. Hévmérséklete $+ 9^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,034.

A' bikszádi savanyú viz vegytani alkatrészei.

A' bikszádi savanyú vizet eddigelé tudtomra csak *Tognio* tanár vetette mennyileges vegybontás alá 's fölismerve jeles saját-ságait, mind az Athaeneumban (1841), mind az Orvosi Tárbán, mind pedig „Néhány szó Magyarhon ásványvizeiről“ czimű munkácskájában (1843) magasztalólag emlité. A' vegybontás szerint találtott egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	. .	0,46.
Szikkhalvagból	. .	15,20.
Szénsavas szikélegből	. .	24,50.
„ kererélegből	. .	1,08.
„ mészélegből	. .	3,14.
„ vasélecsből	. .	0,24.
Kovaföldből	. .	0,14.
lblany és büzeny	. .	nyomai.

összesen 44,76. szemer.

Ezen vegybontás után azon fölötté nevezetes eredményre jutunk, hogy a' bikszádi konyhasós égvényes savanyú víz, alkatrészeit tekintve, majdnem annyira hasonlít a' híres gleichenbergi Constantin forrás vizéhez, mint egyik tojás a' másikhoz, sőt annál még egy hajszálnyival hatályosabb, kissé nagyobb levén a' szikhalvag és szénsavas szikéleg tartalma, mert a' Constantin forrás vizében *Schrötter és Sigmund* szerint csak 40,88910 szemer álló létrész foglaltatik, míg a' bikszádiban 44,76 szemer. Minélfogva félhivom ezennel hazám orvosait, hogy a' gleichenbergi gyógyviz helyett, mind azon bántalmakban, mellyekben azt rendelni szokták, bizvást a' bikszádit rendeljék és bizonyára reménységök nem fog meghiúsulni. —

A' bikszádi konyhasós égvényes savanyú víz gyógyjavalatai.

A' bikszádi savanyú víz üdvös sikerrel használtatik:

1. Az emésztési életművek bajaiban, a' gyomor és bélek elnyátkásodásában, tulságos savképződésben, hiányos emésztés és gilisztakórban.

2. Az altesti ingerek dugulásai 's keményedéseiben 's ezen alapuló rásztkór, méhkór, sárgaság, aranyérben.

3. A' görvélykóros mirigydaganatokban 's az itten gyakori golyva ellen.

4. A' légutak idült hurutában, rekedtségben, kezdődő tüdővészben 's gümőkórban.

5. A' női nemzőrészek rémelly bajaiban, rendetlen havadzás 's terméketlenségben.

6. A' hüvely és hüdcső takarakban.

7. Fürdöképen pedig az idült csúzos és köszvényes bántalmak ellen.

Hlynemű első rangú égvényes gyógyvizek vannak még Szathmár megyében *Túrvekony* és *Ujváros* helységek határain; a' szomszéd kövárvidéken pedig *Gorbonácson*.

7. A' ferenczvölgyi konyhasós égvényes vasas savanyú vizek.

Máramaros vármegyének alsó járásában kebelezett ferenczvölgyi üvegghutától negyed órányira 's a' völgyben csörgedező pataktól mintegy 20 lépésnyire, egy gyönyörű erdővel koszorúzott hegyaljában fakad ezen nevezetes gyógyforrás, melly a' márama-

rosiak által közönségesen *ferenczvölgyi* vagy *hutai savanyú viznek* neveztetik.

A' ferenczvölgyi savanyú viz természettani sajátságai.

A' forrásban ezen viz kissé zavaros és fehérlőnek látszik, pohárba merítve pedig szintelen, de mégsem tökéletesen tiszta, valószínűleg azért, mivel lefolyása magasan helyezett nyílásánál fogva kissé lassú és korlátozott. Szaga nincs, íze pedig savanyú, kissé sós 's élénk égvényes. Hőmérséklete $+ 9^{\circ}$ R. találtatott, mikor a' levegő 19° R. volt. Aránysúlya pedig 1,044.

A' ferenczvölgyi savanyú viz vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyvizet egyedül *Tognio* tanár vizsgálta meg vegytanilag 's egyedül neki közönhetjük, hogy e' gyógyviz jeles sajátságaira figyelmezteté honfiainkat. Talált pedig ő 1839-ben a' forrásnál 's Szigeten végrehajtott vegybontás alkalmával következő alkatrészeket, u.m.

Szénsavas mészéleget,
 „ keseréleget,
 „ szikéleget igen nagy mennyiségűt; 's a'
 „ vasélecs csekély nyomdokait Továbbá
 Szikhalvagot nagy mennyiségben
 Kénsavas szikéleget, igen keveset és
 Kovasavat. —

Ezen vegybontásból világos, miként ezen gyógyvizet *földes konyhasós égvényes savanyú viznek* kell tekintenünk, a' vas csekély nyomdokaival.

A' ferenczvölgyi savanyú vizek gyógyjavalatai.

A' ferenczvölgyi gyógyvizet az imént elsorolt alkatrészeknél fogva a' leghatályosabb, de egyszersmind legszelidebb oldozó savakat közönyösítő és zsongító vizek rovatába sorolhatjuk. — Az eddig tett tapasztalatok nyomán üdvös hatásúnak találtatott az a' máramarosi főorvosok által.

1. A' nyirk- és mirigyrendszer görvélyes bántalmaiban.
2. Az idült főleg sümörös és recsetes kútegekben.

3. Az emésztési rendetlenségben, mellyek savképződés, nyálkásság, rendetlen székelések által különlik magokat.

4. A' gilisztakórban.

5. A' csúzos és

6. A' köszvényes fájdalmak 's lerakódásokban.

7. A' hasüregi zsigerek dugulásai, keményedései 's ezeken alapuló aranyér, rásztkór, sárgaságban.

A' terjedelmesebb tapasztalat pedig kétségkívül még igen megszaporitandja e' hatályos ásványvíz gyógyjavalatait.

8. *A' borsai konyhasóségyvényes, pasas iblanyos savanyú viz.*

Máramaros vármegyének felső járásában kebeleztet 's történeti szempontból is igen nevezetes *Borsa* helységnek határán 4 rendbeli ásványos forrás fakad, de mellyek közül nem számíthatván a' többieket első rangú gyógyvizeink sorába, itten csak a' *Sándorforrást* tárgyalandjuk. Ezen forrás legnevezetesebb gyógyvizeink egyike, mert szénsavas vaséleccset olly nagy mennyiségben tartalmaz, hogy e' tekintetben valószínűleg minden vasas vizeinket fölülmulja, továbbá olly alacsony hőmérsékletű (+ 4° R.) hogy hidegebb vizet ennél honunkban nem mutathatunk fel, és végre olly nagy mennyiségű vizet önt, millyet a' hideg ásványos források felette ritkán. — Ezen forrás a' helységtől nyugotra egy meredek bércektől környezett völgyben létező, elhagyatott, *Sándor* nevezetű vasbánya torkolatából buzog fel tompa morajjal és erős bugyborékolással.

A' borsai savanyú viz természettani tulajdonságai.

Ezen forrás vize tökéletesen tiszta, szintelen és szagtalan, ize eleinte kellemes savanyús, kissé sós, utóljára pedig tentás 's erősen összehúzó érczes. Hőmérséklete + 4° R., midőn a' levegőé + 10° R. volt. Aránysúlya határozatlan. Lefolyási csatornájában nagy mennyiségű rozsdás üledéket rak le.

A' borsai savanyú viz vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyviz megismertetését is *Tognio* tanárnak köszönhetjük, ő vegybontás alá vetvén azt, következő alkatrészeket talált benne u.m.

Szénsavas szikéleget nagy mennyiségben

Szénsavas keseréleget
 „ mészéleget
 „ vaséleccset igen nagy mennyiségűt,
 „ cseléleccset,

Szikkhalvagot nagy mennyiségűt,
 Kénsavaas szikélegnek, úgy szinte a'
 Timföldnek is csak nyomdokait,

Iblanyt
 Kovaföldet és

Szabad szénsavat. Gyanítani lehet pedig benne ugyan-
 csak a' tisztelt tanár szerint büzenyt, folanyt (Fluor) lavéléget
 és vilsavat.

A' borsai Sándorforrás vizének gyógyjavalatai.

Az imént előadottak után semmi kétséget nem szenved,
 hogy ezen rendkívüli nevezetes ásványvizünk hatalmas izgató,
 erősítő, zsongitva oldozó és savakat eltompító erővel van felru-
 házva. Hol tehát működéseink földadata ezen hatásokat egyeteme-
 sen kifejteni, ott biztosabb gyógyvizre nem igen fogunk találhat-
 ni. De ebből egyszersmind az is következik, hogy míg e' viz or-
 vosi alkalmazásra felette érdemes, étrendi használata épen nem
 helyeslendő, mert káros következményei bizonyára el nem ma-
 radhatnak.

9. A' *gloodi konyhasós égvényes vasas savanyú vizek.*

Máramaros vármegyének felső járásában kebelezett *Glood* hely-
 ség határán két rendbeli gyógyforrás fakad, mindegyik félórányi-
 ra a' falutól, az egyik kellemes ízénél fogva *gloodi Damen Wasser*
 nevezetet nyert, a' másik pedig *gloodi Kereszt-savanyú viznek* ne-
 veztetik. Mind kettő hatályos földes konyhasós, égvényes vasas
 savanyú viz, az első kevés, a' második pedig nagyobb mennyiségű
 vaséleccsel. Ezen gyógyforrásokról, úgyszinte a' borkúti és kö-
 zép-vissóiról már a' múlt században (1783) így nyilatkozott *Palatini*:
 „*Tres hic acidae naurae fontes, non isthic tantum sed in re-
 motioribus etiam regionibus si pares, certo superiores non habent.*“
 És mind e' mellett is ha *Tognio* tanár nem fürkészkedik a' márama-
 rosi gyógyvizek körül, a' szóbaniakat nevökről sem fognók is-
 merni.

A' gloodi égvényes vasas savanyú vizek természettani sajátságai.

Ezen források vize tökéletesen tiszta, szintelen, átlátszó, továbbá szagtalan 's kellemes csipőssavanyú ízű, az edény fenekére csekély mennyiségű vasrozsdát rak le, 's ennél fogva távolra is jól el lehet szállítani. Hévmérséklete 's aránysúlya nincs meghatározva.

A' gloodi savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Tognio tanár ezen gyógyvizekben következő alkatrészeket talált u. m.

Szénsavas mészéleget,
 „ keseréleget,
 „ szikéleget, igen nagy mennyiségűt,
 „ vaséleccset szinte nagy mennyiségűt,
 „ cseléleccset,

Szikkhalvagot szinte nagy mennyiségűt

Kénsavas szikéleget,

Kovaföldet,

Iblany nyomdokait.

Innen eléggé kitűnik ezen savanyú vizek zsongitva oldozó gyógyereje, mint szinte általános gyógyjavallatai; a' különös gyógyjavallatokat csak a' teendő tapasztalatok után lehetend meghatározni.

10. A' középvissói konyhasós, égvényes, vasas, iblanyos savanyú vizek.

Máramaros megye Közép-Vissó helységének Borvölgy nevezett völgyében két rendbeli forrás létezik, egyik *Styubei* vagy *Stobej*, másik pedig *la Kaldore* nevezettel. Az első már Palatini előtt ismeretes volt jeles sajátságairól (Lásd a' gloodi savanyú vizet), de mind a' mellett csak *Tognio* tanárnak köszönhetjük újabban történt megismertetését.

A' közép-vissói savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Tognio tanár a' styubei forrás vizében következő alkatrészeket talált, u. m.

Szénsavas szikéleget nagy mennyiségűt,
 „ vaséleccset szinte nagy mennyiségűt,

Szénsavas földeket, t. i. keser- és mészéleget,
 Szikhalvagot, és
 Szikiblagot nevezetes mennyiségben
 Kénsavas szikéleget csekély mennyiségűt,
 Kovaföldet.

Ezek után kételkedni nem lehet, miként ezen savanyú víz is első rangú gyógyvizeink rovatába sorolandó 's csak fájlalni kell, hogy eddigelé használatlanul maradt.

Gyógyjavatait mi illeti, az más hasonnemű — már sokszor érintett — ásványvizeinkétől nem különbözik.

11. A' luhyi konyhasós égvényes vasas iblanyos savanyú víz.

Luhy nevezetű helység határán, melly Máramarosban a' Fehér-Tisza partján fekszik, van egy *Hoverla* nevű völgy, 's ebben buzog föl a' szóbani nevezetes savanyú víz, melly maga nemében szinte a' legjelesebb leghatályosabbak közé sorolandó. Ezen forrást is Tognio tanár emelé ki a' setétség homályából 's vegybontás alá vetvén vizét, benne következő alkatrészeket talált, u. m.

Kénsavas szikéleget csekély mennyiségűt,
 Szénsavas szikéleget,
 „ keseréleget,
 „ mészéleget,
 „ vaséleccset, nagy mennyiségűt,
 Szikhalvagot szinte nagy mennyiségűt,
 Iblanyt, és
 Kovaföldet.

Minélfogva oldozó és erősítő hatása kétséget nem szenved, 's azon jó tulajdonságánál fogva, hogy sajátosságait jól bedugaszolt edényekben sokáig megtartja, messzire el lehet szállítani.

12. A' szolyvai földes, konyhasós, vasas savanyú vizek.

A' szolyvai konyhasós savanyú vizek Beregh megyében buzognak föl Szolyva mezőváros határában, a' Latorcza folyón túl az *Alexandrovicza* vagy *Lessandrovicza* hegy tövéből. A' fő, igen bővizű forrásban, számtalan buborékokkal és nagy robajjal csörtet ki a' kellemes ízű savanyú víz, mellyet még a' távolabbi vidékek lakosai is télen nyáron el szoktak hordani, minthogy savanyú borokkal igen kellemes italul szolgál. A' főforráson kívül még három kisebb forrás van néhány lépésnyire amattól. 1826ban egy kis für-

döntézet állítottott itten, melyet messze vidékekről is meg szoktak keresni.

A' szolyvai konyhasós vasas savanyú viz természettani sajátosságait mi illeti, tökéletesen tiszta, szintelen és átlátszó az, továbbá szagtalan, csipőssavanyú, kissé sós izű.

Vegyteni alkotórészeit eddig csak *Kitaibel* vizsgálgatá, ki is nagy mennyiségű szénsavat, konyhasót, szénsavas mészéleget 's csekély mennyiségű Glaubersót és szénsavas vaséleccset fedezett fel benne.

Ebből látni való, hogy a' szolyvai savanyú viz jelesebb gyógyvizeink közé tartozik 's mindazon bajokban, melyekben a' konyhasós savanyú vizek javallvák, sikerrel alkalmazható, 's méltán sajnálni lehet, hogy eddigelé mind a' mennyileges vegybon-
tást, mind a' gyógyhatása körüli tapasztalati adatokat nélkülözzük.

13. A' nelipinai konyhasós égvényes vasas savanyú vizek.

Ezen savanyú viz Beregh megyének leghíresebb 's legkeresettebb gyógyvize. Nelipina helységtől keletre néhány száz lépésnyire fakad ez a' *Brsava* vagy *Polonina* nevű havasból eredő hegyek alatt, egy a' természet és mesterség által kellemessé tett helyen, 's szomszédságában számos jó és kényelmes épületekből álló fürdőintézet létezik, melly, mivel *Szolyca* mezővárostól csak negyed órányira esik, közönségesen *szolyvai fardőnek* neveztetik.

A' nelipinai savanyú viz természettani sajátosságai.

A' nelipinai savanyú viz tökéletesen tiszta, szintelen, szagtalan, savanyúcsipős izű. Hévmérséklete 's aránysúlya nincs meghatározva.

A' nelipinai savanyú viz vegyteni alkotórészei.

Ezen vizet is *Kitaibel* vizsgálgatá vegytenilag, 's szénsavas mészéleget, vaséleccset, továbbá jelentéyes mennyiségű szénsavas szikéleget és szikhalvagot fedezett fel benne. *Tognio* pedig a' viz elgőzölése után visszamaradt port vizsgálván, talált: kevés szénsavas mész- és keseréleget, szénsavas vaséleccset, kovasavat 's nagy mennyiségű *szénsavas szikéleget* 's kevesebb mennyiségű szikhalvagot. Iblanyt és büzenyt nem fedezett fel.

A' nelipinai hatályos savanyú viz javalatait, gyógygyakor-

lati adatok birtokában nem levén; csak észképileg határozhatnók meg, reményljük azonban, miután ezen fürdő most virágozni 's számos vendégek által látogattatni kezd, hogy a' Beregh megyei főorvosok e' gyógyviz körül tett tapasztalataikat tudatandják a' közönséggel.

Illy nemű hatályos és igen kellemes ízű konyhasós vasas savanyú vizek vannak még Beregh megyében: *Paszika* helység határán, néhány 100 lépésnyire a' Latorcza partjától, és a' *Nagy-Biaztra* nevű falu szomszédságában, egy mészhegy aljában, melly utolsó amannál vasdúsabb, 's mindkettő teljes méltánylást érdemel.

4) Égvényes savanyú vizek.

1. A' bártfai égvényes vasas savanyú vizek.

Magányrajzok.

Kitaibel, Vorläufige Nachricht über das bartfelder Mineralwasser. Kaschau, 1801.

J. Csaplovits, Beschreibung des Bartfelder Bades. Wien 1817.

St. Ed. Kéler, De aqua minerali l. r. civitatis Bártfa. Viennae, 1839.

A' bártfai égvényes vasas savanyú vizek Sáros megyében, Bártfa várostól félóránnyira fakadnak a' Kárpátok déli lejtőjén egy gyönyörű völgyben. Már negyedfél század óta használtatnak, mi megtetszik onnan, hogy 1505ben évenként 3 forintért adattak bérbe. Biztos adatok nyomán azonban csak 1777ben építettek e' gyógyvizek szomszédságában fogadó és fürdőszobák. Ez időtől fogva kezdettek a' bártfai gyógyvizek elhíresedni nemcsak hazánkban, hanem a' szomszéd Lengyelhonban is; mire sokat tett egy elnyomorodott és összezsugorodott lengyel Schlachtitz, *Lisiczki Tamás* kóresete, ki a' bártfai fürdők néhány heti használata által tökéletesen helyreállott, 's ez által hónapban e' gyógyvizek iránt nagy figyelmet gerjesztett. Jelenleg a' gyógyhelyen annyira megszorodtak már mindennemű épületek, hogy nyáron egy kellemes élénk kis városhoz hasonlít.

A' gyógyforrásokat mi illeti, azok a' fürdővölgyben egymástól nem nagy távolságban, 's szinte egyenes vonalban fakadnak, számszerint tizenegyen; de ezek közül leginkább csak 6 használtatik, még pedig 3 italul, 3 pedig fürdő gyanánt.

A' bártfai gyógyvizek természettani sajátosságai.

A' szóbani gyógyvizek hevenyen merítve erősen gyöngyözők, szintelenek 's jegecztiszták, szénsavszagúak, miként minden gyógyvizek, mellyek nagy mennyiségű szénsavat tartalmaznak, kellemes savanyúcsipős, később pedig téntás izűek. Ivás után azonnal ismételt felbőfűzéseket okoznak. Hévmérsékletök + 7, 5°—8° R., midőn a' léghévmérséklete + 12—15° R. Aránysúlyok 1,0163. Ha nyitva levő edényben tartatnak, csakhamar megzavarodnak, tejedzőkké (opalisálókká) lesznek 's az edény fenekére barnás színű üledéket raknak, savanyús izők és sajátosságos szaguk elenyészik; jól bedugaszolt edényekben ellenben megtartják sajátosságaikat, bár a' tejedző magzavarodás kissé itt is megtörténik.

A' bártfai gyógyvizek vegytani alkatrészei.

A' bártfai gyógyvizet vegybontás alá vetették: *Hacquet* 1791ben, *Kitaibel* 1797ben és 1813ban, *Schultes* 1806ban és *Tognio* az újabb időkben. *Schultes* egy polgári fontban talált:

Szikhalvagból	3,300
Mészhalvagból	0,625
Szénsavas szikélegből	6,700
„ mészélegből	0,750
„ vasélecsből	0,400
Vonatanyagból	0,375
Kovaföldből	0,350
Veszteség	1,000

Összesen 13,500 szemert.

Szénsavból 22, 65 k.hüvelyk.

Tognio tanár pedig szikiblag (Jodnatrium) nyomára is talált.

Ezen vegybontás után a' bártfai savanyú vizekhez legközelebb állanak a' külföldiek közül a' spaai.

A' bártfai égvényes vasas savanyú vizek gyógyjavalatai.

Az imént előadott vegybontásból világos, miként a' szóbani savanyú vizek egy oldalról a' vas jelentéyes mennyiségénél fogva erősítő, a' vérképződékenységet fölmagasztaló, más oldalról pedig a' szénsavas szikéleg, szikhalvag és szikiblanynál fogva, oldozó gyógyerővel fölruházvák. Azon kóralakok már, mellyekben a' tapasztalat jótékony hatásúaknak tanította a' szóbani gyógyvizet, következők:

1. A' gyomor és bélcsatorna azon betegségei, mellyek gyön-
geség, elnyálkásodás, tulságos savképződés 's epétől erednek 's
étvágyhiány, gyakori felbőfőzés, rendetlen székelések 's bélgörcs-
cel 'stb. külölik magokat.

2. A' hasüregi zsigerekben, máj-lépben létező pangások, du-
gulások, keményedések, 's ezek által föltételezett aranyér, rász-
méh- és bükör.

3. A' sápkór és hószámrekedés, vagy rendetlen havadás, ha
edényrendszeri izgatottsággal nincs csatlakozva, szembeszökölleg
hirtelen elenyésznek e' gyógyvizek használatára.

4. A' görvély- és angolkór szinte nevezetesen javulnak a'
szóbeli vizek belső 's külső használata által.

5. A' nemző és hűdéletművek takárai, a' makacs utótakár és
fehértály, úgyszinte a' fővény- és húdkökör nem ritkán gyöke-
res gyógyszerre találnak a' bártfai savanyú vizekben, miként a' női
terméketlenség 's férfúi tehetetlenség is.

6. A' gyöngeségen alapuló vagy azzal szövetkezett idegkő-
rok, mellyek vagy nevezetes vér- 's más nedvvesztés, vagy tar-
tós és kimerítő betegségek, 's szellemi megerőtetés következtében
támadtak, millyenek a' rász- méh- bükör, mindennemű görcsök,
tagreszketegség, szélhűdések, emlékező tehetség gyöngülése, 'stb.

7. Fürdő alakban használtatva a' köszvényes csomók, zsugo-
rodások, izmeredségekben is üdvöshatásúak a' bártfai égvényes
vasas vizek.

2. A' hosszúréti égvényes vasas savanyú viz.

Bártfa szomszédságában Hosszúrét helység határán fakad két
forrás, mellyek az imént tárgyaltaktól csak egy hegylánc által vá-
laszthatnak el. Ezen források mind természet- mind vegy- mind
gyógytani sajátásaikat tekintve, nem különböznek a' bártfaiaktól,
a' közel szomszédságnál fogva azonban használatuk háttérbe van
szoritva.

3. A' tarcsai égvényes vasas savanyú viz.

Magányrajzok.

Ign. Wetsch, Examen chemico-medicum aquae acidulae Pinkenfel-
densis. Vindobonae, 1763.

J. Brehm, Vorläufiger Unterricht, den innerlichen und äusserlichen

Gebrauch des Tatzmansdorfer Mineralwassers betreffend.
Steinamanger, 1813.

Fr. Hoffer, Verhaltensregeln bei dem Trink- und Badegebrauche
des Tatzmansdorfer Mineralwassers. Günz, 1834.

Vasvármegyében a' Batthyányiak borostyánkői urodalmá-
hoz tartozó Tarcsa (német. Tatzmansdorf) nevű helység határán,
Kőszeghez 3½ mértföldnyire, egy kellemes völgyben buzognak
fölszobani gyógyvizek, 's miként Wetsch iratából kiviláglik,
már régi idők óta fogva mind belsőleg, mind külsőleg használatnak.
Az itten létező nagyszerű kényelmes 's minden igényeket kielé-
gítő fürdőépületek, a' regényes vidék, 's a' hatályos ásványviznél
fogva Tarcsa első rangú gyógyhelyeink közé sorolandó.

A' tarcsai égvényes vasas savanyú víz termé-
szettani tulajdonságai.

Ezen forrás hallható zörejjel és buzgással fakad, vize tiszta,
átlátszó, erősen gyöngyöző, sénsavszagú, kellemes savanyú, égvé-
nyes, később kissé összehúzó ízű. Hévmérséklete + 10° R. Arány-
súlya 1,0028. Nyitva levő edényben barnás pelyheket rak le, 's
fölületén csillámló hártýácska képződik.

A' tarcsai égvényes vasas savanyú víz vegy-
tani alkatrészei:

Ezen gyógyvizet *Macher* tajorország (stirii) orvos vetette
vegybontás alá, 's talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	3,50
Szikkhalvagnál	3,70
Szénsavas szikélegből	10,30
„ mész- és keserélegből	12,00
„ vasélecsből	0,60
Kovasav- és vonatanyagból	0,40

Összesen 30,50 szemert.

Szénsavból 14, 7 k.hüvelyk.

Ezen vegybontásból világos, hogy a' szobani gyógyviz a'
leghatályosabb égvényes (szikéleges) vasas savanyú vizek közé
tartozik.

A' tarcsai égvényes vasas savanyú viz gyógy- javalatai.

Jótékony hatásának tanította a' tapasztalás a' szóbbani gyógy-
vizeket :

1. A' légutak, bélső és hűdéletművek takhártyáinak bántal-
maiban, idült hurut, nyálkás tüdővész, gyomor-bélnyálkásság, 's
ez által föltételezett gilisztásság, húdhólyag, huruta 'stb ellen.

2. A' mirigyek 's nyirkrendszer dugulásaiiban, görvélykórban.

3. A' hasüregi zsigerek dugulásai, keményedéseiben, 's ezek
által föltételezett számtalan bajokban, aranyér, ráztkór, vízkór,
sárgaságban 'stb.

4. Ideg kórokban, névszerint a' görcsös bántalmakban.

5. Termékellenségben 's havadzási rendetlenségekben.

6. Fővény- 's húdkőkórban.

7. Nemes nedvek vesztesége, kora vagy nehéz szülések által
kifejtett alkotmányos gyöngeségben.

8. Fürdőképen használva az idült csúzos és köszvényes bántal-
makban is kitünő foganatú. — Végre

9. A' súlyben (scorbutus) szinte meglepő gyógyhatású.

4. A' szalatnyai égvényes vasas savanyú viz.

M a g á n y r a j z.

Kitaibel Pál, rövid tudósítás a' szalatnyai bor-(sós savanyú) vizről.
Pesten, 1802.

Paul Kitaibel, vorläufige Nachricht über das Szalatnyaer Mineral-
wasser. Pesth, 1802.

A' szalatnyai savanyú vizek Hont vármegyének azon kelle-
mes völgyében buzognak föl, mellyen a' Selmece folyó hullámai az
Ipoly vize felé hömpölyögnek. A' főforrás, mellynek vizét a' szom-
szédfalvak lakosai ital gyanánt használják, 's melly a' közel me-
gyékbe is elhordatik, Szalatnya helységtől $\frac{1}{4}$ órányira esik, 's
kevéssel távolabb Egegh, Szemeréd, és Horváti helységektől. A'
főforráson kívül még 3 nevezetesebb forrás, 's több apró létezik itten,
egymástól csekély távolságban. Ezen források vizei mind vegy-
mind természettani sajátságaikat tekintve igen hasonlítanak egymás-
hoz. Az itt megjelenő fürdővendégek elfogadására a' herczeg Ko-
háry által létrehozott épületek szolgálnak.

A' szalatnyai savanyú vizek természettani sajátságai.

A' főforrás vize számtalan buborékokkal fakad, minélfogva mintegy forrani látszik, tökéletesen tiszta és szintelen, szaga Kitaibel szerint olyan, mint a' vas valamely savbani föleresztett oldataé, igen kellemes savanyú és csipős. Hévmérséklete $+ 11, 5^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0034. A' forrást környező fakerítésre és kövekre ezen víz vörös-barna üledéket rak le.

A' szalatnyai savanyú víz vegytani alkatrészei.

Vegybontás alá a' szóbani ásványvizet *Kitaibel*, *Wehrle* selmeczi tanár, és *Tognio Lajos* vetették. *Wehrle* egy polgári fontban talált:

Kénavas szikélegből	2,984
„ mészélegből	0,650
Szikhaltvából	3,720
Mészhaltvából	0,202
Szénsavas kőnelegből	0,523
„ szikélegből	0,951
„ keserélegből	1,264
„ mészélegből	4,270
„ vasélecsből	0,008
Vilsavas timéleg és cselélegből	0,053
Eczetsavas szikélegből	0,738
Kovaföldből	0,033
Szénenyrtartalmú anyagból	0,052

Összesen . . . 15,448 szemert.

Szabad szénsavból . . . 22, 94 k. hüvelyk.

Légenyszeszből . . . 1, 53 „ „

Ezen vegybontásból kiváglik a' szóbani ásványviz hatályosága 's nagy jelentősége, kiviláglik továbbá, hogy honi ásványvizeink közül igen megközelíti a' bártfait, ujlublóit, ránkit; a' külföldiek közül pedig a' spaait és selterit.

A' szalatnyai savanyú víz gyógyjavalatai.

E' vidék orvosai jótékony hatásúnak tapasztalák a' szalatnyai savanyú vizet a' következő betegségek ellen, u. m.

1. Az idült mellbajok, hurutok, kezdődő tüdővész ellen.
 2. A' gyomor gyengesége 's nyálkássága, vagy tulságos savképződése ellen.
 3. A' hasüregi zsigerek dugulásai, keményedései, daganatai, 's ezek eredményei: rászikór, bükór, aranyér 'stb. ellen.
 4. Némelly ideges bajok, nevezetesen görcsök ellen.
 5. A' hüdútak betegségei, idült huruta 's fűvénykór ellen.
5. *A' nagyszáloki égvényes vasas savanyú vizek.*

A' nagyszáloki égvényes vasas savanyú vizek Szepes vármegyében, a' Kárpát aljában egy gyönyörű vadregényes vidéken fakadnak granit talajból; Késmárktól 3 órányi távolságban, Nagyszálok (Gross-Schlagendorf) helység határán, 's már régi időtől fogva nagy hirben vannak. Terjedelmesebb használatnak azonban csak azóta örvendenek, mióta gróf Csáky István ő excellentiája a' mult század végén a' fürdő vendégek számára kényelmes épületeket hozott létre. Összesen 4 forrás van itt, két alsó és két felső, melly utolsók amazoktól mintegy 300 lépésnyi távolságra esnek.

A' nagyszáloki égvényes vasas savanyú vizek természetani sajátosságai.

Ezen savanyú vizek csendesen, minden hallható zörej nélkül 's igen bőven ömölnek, jegecztiszták, átlátszók, szintelenek, szagtalanok, 's felette kellemes savanyúcsipős ízűek. Hévmérsékletük + 7° R. Aránysúlyok nincs meghatározva. Vöröses üledéket képeznek.

A' nagy-száloki savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Mennyileges vegybontás alá ezen nevezetes savanyú vizeket még senki sem vetette; minőleges vegybontás alá pedig többen, nevezetesen *Crantz, Engel, Kitaibel, Tognio*. Kitaibel következő alkatrészeket talált u. m.

Szikkhalvagot

Szénsavas szikóleget,

„ mészéleget,

„ vaséleccet és

olly nagy mennyiségű szabad szénsavat, hogy ennél fogva legerősb savanyú vizeink közé tartozik, melly gyakran az üvegeket is, ha jól bedugaszolvák, szétpattantja.

A' nagy-száloki savanyú vizek gyógyjavalatai.

Dr. Engel János Jakab Szepes vármegyének egykori főorvosa, hű megvigyázója volt ezen ásványvizek gyógyhatásának. Szerinte ezek idegésztő, nyálkametsző, vizeltető 's zsongitva oldozó hatással bírnak. Különösen pedig üdvös sikerűeknek tapasztalá azokat a' következő betegségekben :

1. A' kezdődő gümőkóros tüdővészben. Így szól nevezetesen: „Pluribus quoque physicis (de phthisi incipiente loquor) ex tuberculoso pulmone laborantibus, aut alibi in renibus; mesenterio vel hepate scaturiginem purulentam habentibus, aquas has, cum et sine lactis connubio, non secus ac selteranas profuisse vidi.“

2. A' hasüregi zsigerek dugulásáiban 's daganataiban.

3. Rászt- és méhkórban, akár a' hasüregi zsigerek dugulásaival legyenek szövetkezve, akár pedig a' nélkül.

4. A' vízkórban kitünő vizeltető erejőknél fogva, szinte nevezetes gyógyhatást tanusítanak.

5. A' hűdéletművek idült bajaiban.

6. A' ráunki és herleini égvényes vasas savanyú vizek.

Magányrajz.

S. Benkő, Tentamen aquae acidularis Rankensis in Inclito Comitatu Abaujváriensi sitae, theoretico-practicum. Cassoviae.

A' ráunki és herleini égvényes vasas savanyú vizek Abauj vármegyének sárosi határához közel, Kassától 4 órányi távolságban fakadnak a' hasonló helységek határain, egy kellemes erdős hegyektől környezett völgyben. A' vidék gyönyörű tekintete, egyesülve a' vizek kitünő hatásával ide varázsolja a' szomszéd falvak és városok lakosait évenként, minélfogva a' ráunki fürdő legkeresettebb fürdőink közé soroltathatik. Van pedig itt összesen négy, természet és vegytani sajátosságait tekintve egymáshoz nagyon hasonló forrás, kettő Ránk, kettő pedig Herlein helység határan, mellyek közönségesen ráunki forrásoknak neveztetnek.

A' ráunki égvényes vasas savanyú vizek természetani sajátosságai.

Ezen források vize tökéletesen tiszta és szintelen, 's csak akkor zavarodik meg kissé, midőn eső vagy zivatar közelget, szaga

a' szénsavon kívül a' kőolajat is elárulja, de még sem kellemetlen; kitünőbbé lesz ezen szag akkor, ha a' vizet nyitva levő edényben hagyjuk, hogy a' szénsav elszálljon, vagy pedig ha felforraljuk; íze kellemes savanyúcsipős, kissé összehúzó és kőolajnemű. Hőmérséklete $+ 10^{\circ}$ R. sárgás-barna üledéket képez, 's a' fürdők ruháit is illy színre festi.

A' ráunki égvényes vasas savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Ezen savanyú vizeket *Benkő*, *Kitaibel* és *Tognio* tanár vizgálták meg vegytanilag. *Kitaibel* talált nagy mennyiségű szabad szénsavat, kőolajt, szénsavas vasélecsét, továbbá szénsavas és halvasavas sókat és földeket, 's ennél fogva a' leghatályosabb égvényes vasas savanyú vizeink közé sorolá.

A' ráunki égvényes vasas savanyú vizek gyógyjavalatai.

Magasztaltatik ezen gyógyvizek hatása :

1. Az idült kútegekben.
2. A' takhartyák petyhüdségével járó takarak 's fehérfolyásokban.
3. A' légső 's általában a' légzési életművek idült hurutában, kezdődő tüdővészenben.
4. A' méhrendszer gyöngesége, rendetlen havadás, terméketlenség és sápkór ellen.
5. Jeles oldozó hatásánál fogva a' pangások, dugulások, keményedések, aranyér 'stb. ellen.
6. Végre a' szalagliszta ellen is számtalanszor üdvös hatásúnak tapasztaltattak.

7. A' kaboldi égvényes vasas savanyú vizek.

Kabold (Kobersdorf) mezőváros Sopron vármegye felső soproni járásában esik közel az osztrák határhoz 's kétrendbeli égvényes vasas savanyú víz forrása van, mellyek egyike magában a' városban, másika pedig a' városhoz közel levő erdőben fakad; mindkét forrás vizét étrendi tekintetből használják.

A' kaboldi savanyú vizek természettani tulajdonságai.

Mindkét forrás vize tiszta, színtelen, szagtalan, kellemes savanyú ízű. A' városi forrás hőmérséklete $+ 8,5^{\circ}$ R., midőn a' légé $+ 18^{\circ}$ R. volt, — az erdei forrásé pedig $+ 9^{\circ}$ R., midőn a' légé 17° R. találtatott. Az első forrás vizének aránysúlya 1,005, a' másiké 1,003.

A' kaboldi savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Mind két forrás vizét jeles gyógyszerészünk *Würtzler Vilmos* vetette mennyileges vegybontás alá 1830-ban 's talált egy polgári fontban:

	a' városi f.	az erdei forrás.
Kénsavas szikélegből . . .	1,0778.	"
„ mészélegből . . .	"	0,2400.
Szikkhalvagból . . .	1,1200.	0,1200.
Szénsavas szikélegből . . .	2,7704.	0,6688.
„ keserélegből . . .	2,6800.	1,1600.
Szénsavas mészélegből . . .	3,0125.	1,0339.
„ vasélecsből . . .	1,4766.	1,5152.
Kovaföldből és Növényi anyagokból } . . .	0,5600.	"
Kovaföldből . . .	"	0,1200.
Veszteség . . .	0,2627.	0,1821.

összesen 12,9600. 5,0400. szem.

Szénsavból . . . 14,4184. 29,2288.k.hüv.

Minélfogva ezen igen nagy jelentőségű, égvényes vasas savanyú vizek.

Gyógyjavalatai: ezen égvényes vasas savanyú vizek nem térnek el más hasonnemű vizektől. -- Nevezetesebb égvényes vasas savanyú vizeink közé tartoznak még ezen megyében a' nagy-höffleini és

8. A' peccenyédi (*Pötsching*) égvényes vasas savanyú viz.

Ezt 1800-ban Dr. *Hell* Sopron megyei főorvos, később pedig báró *Jaquin* híres bécsi tanár, vetette vegybontás alá. Ez utolsó talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	. .	3,849.
Szikkhalvagból	. .	0,300.
Keserélegből	. .	0,230.
Szénsavas mészélegből	. .	3,666.
„ vasélecsből	. .	0,833.
Kovasavból	. .	0,133.

összesen 9,011. szemert.

Szénsavból . . 29,75.k.hüvelyket.

9. A' borszéki égvényes vasas savanyú vizek.

A' borszéki savanyú viz, melly az erdélyi vizek királynéjának neveztetik 's kellemes ízénél fogva könnyen fölülmulja a' két magyarhaza savanyú vizeit, a' Székely határezredben, Gyergyó székben sűrű erdők között, egy regényes hegyligetben fakad, Gyergyótól 6, Marosvásárhelytől pedig 10 mértföldnyire. A' múlt század közepétől kezdve rendszeren használtatik, szomszédságában igen csinos és kényelmes fürdőépületek 's lakházak léteznek, minélfogva évenként igen számos részint beteg, részint egészséges vendégek látogatják. A' főforráson kívül van még itt több rendbeli összesen 9 forrás, mellyek közül a' fő *ivókút*on kívül legnevezetesebb a' fürdő gyanánt használtatni szokott *Lobogó* nevű forrás, amattól mintegy 300 lépésnyi távolságra, és a' *Sáros fürdő*, melly a' főforrástól balra esik 's nevét onnan nyerte, mivel feneke iszapos, sáros.

A' borszéki égvényes vasas savanyú viz természettani sajátságai.

A' főforrás vize tiszta, szintelen, finom, kellemes szénsavszagú és igen kedves savanyúcsipős ízű, az ivás után rögtön felbőfögéseket okoz. Hévmérséklete $+ 8^{\circ}$ R. Ezen forrás igen bőven adja a' vizet, úgy hogy $\frac{1}{4}$ óra alatt 5000 palaczkot töltenek meg, mellyek Moldva- Oláh- Magyar- 's Osztrákországokba is elhordatnak. Sajnálni lehet, hogy ezen sok szénsavat tartalmazó savanyú vizet olly hasztalan vékony, kolbászalaku üvegekbe töltögetik, mellyeket ha jól bedugaszolnak, a' viz elpattantja, ha pedig csak imigy amugy dugják be, sokat veszít szénsav tartalmából 's kellemes izéből. Kár a' Marienbadban 's más külföldi gyógyvizeknél szokott töltögetési és bedugaszolási módot nem követni! A' *Lobogó*

forrás-vize is tiszta', szintelen, fulasztó szagú, csipős kedves savanyú ízű, + 7—8° R. hőmérsékletű.

A' borszéki égvényes vasas savanyú víz vegytani alkatrészei.

A' borszéki gyógyvizet *Bélték* és *Patakyn* kívül a' *bécsi orvosi kar* is megvizsgálta vegytanilag 's talált egy polgári fontban :

Kénsavas szikélegből	. . .	1,75.
Szikkhalvagnból	. . .	0,69.
Szénsavas szikélegből	. . .	18,80.
„ keserélegből	. . .	12,52.
„ mészélegből	. . .	5,26.
„ vasélecsből	. . .	0,17.
Tímföldből	. . .	0,87.
Kovaföldből	. . .	0,87.

összesen 40,89. szemert.

Szénsavból . . . 56,27. k.hüvelyket.

A' borszéki savanyú vizet jelenkorunk legelső hydrologusa *Vetter Ágoston* a' világhírű vichyi gyógyvizhez hasonlította.

A' borszéki égvényes vasas savanyú víz gyógyjavalatai.

A' borszéki savanyú víz olly nagy hirt nevet vivott ki magának gyógytekintetben, hogy az avatlanok által szinte panaceának hirdettetik. Legkitünőbb azonban gyógyhatása a'következő betegségekben u. m.

1. A' légzési életművek takhártyájának bántalmaiban, u. m. idült hurut, nyálkás tüdővész, fulladozás, gümőkóros köhögésben.

2. A' női nemzörészek bajaiban, nevezetesen: a' méh- és hüvely-takár vagy fehérfolyás, hószámrekedés, termékellenségben.

3. A' húdkészítő életművek különféle betegségeiben, u. m. takár, nehéz viselés, huderötetés és fővénykórban.

4. A' gyomor és bélcsatorna rendetlen működéseiben, nyálkássága, csorvája ellen.

5. A' hasüregi zsigerek dugulásai, keményedései, daganatai 's ezeken alapuló komorkór, rászikór, méhkór, aranyér, sárgaság, vízkór, makacs váltólázak ellen.

6. A' görvély- és angolkór, golyva és csecsemők aszalványá ellen.

7. A' csúz , és kőszvény különféle kóralakai ellen.

8. Végre az idegbajok ellen , mellyek a' képző élet szabálytalanságaiban gyökereznek , görcsök , szélhüdések , tébolyodás 'sth. ellen.

10. A' dombháti égvényes vasas savanyú viz.

A' dombháti égvényes vasas savanyú viz Erdélynek legerősebb égvényes vize, a' savanyú vizekkel felette bővelkedő radnai katonai kerületben buzog föl , Radna és Major helységek között, mindegyiktől $\frac{1}{2}$ órányi távolságra , a' Szamos partjától pedig 180 lépésnyire. Jeles fürdőházakkal diszeleg , és számos kényelmes szálló szobákkal bir.

A' dombháti savanyú viz természettani sajátosságai.

Ezen savanyú viz egy domb kősziklás tetejéből 3 nyiláson buzog ki, egyébiránt tökéletesen tiszta, szintelen, kissé kénes szagú, melly szag esős időben inkább érezhető, savanyúcsipős ízű. Hőmérséklete $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0053.

A' dombháti égvényes vasas savanyú viz vegytani alkatrészei.

A' dombháti savanyú vizet *Bélteky* és *Pataky* vetették mennyileges vegybontás alá. Pataky egy polgári fontban talált :

Kénsavas szikélegből	2,400
Szikkhalvagból	7,200
Szénsavas szikélegből	25,600
„ keserélegből	5,100
„ mészélegből	11,200
„ vasélecsből	0,900
„ cselélecsből	0,300
Kovaföldből	0,100
Vonatanagból	0,024

Összesen . 52,824 szemert

Szénsavból 46, 08 k. hüvelyk.

Ezen vegybontás után azon nevezetes eredményre jutunk, hogy a' szóbaní ásványviz meglepőleg hasonlít a' nassaui herczegségben fakadó világhírű fachingeni gyógyvizhez , sőt ennél még

hatályosabb; mert a' szikhalvag egy fontnyi fachingeni vízben csak 4,3119 szemer, a' szénsavas szikéleg pedig 16,4383 szemer. És mind e' mellett a' fachingeni gyógyviz fővárasunkban is árultatik, míg a' dombhátiak itt hire hamva sincs. Helyben egyébiránt mind ital mind fürdőképen használtatik 's számos betegségek ellen bizonyítá üdvös hatását.

A' dombháti savanyú víz gyógyjavalatai.

Jótékony hatásúnak tapasztaltatott pedig a' dombháti savanyú víz:

1. A' légzési életművek és első utak hurutos bántalmaiban.
2. Fürdőképen használva a' csúzos és köszvényes szenvedelmekben.
3. Az idült kütegek, nevezetes recset, sömör és kosz ellen.
4. A' hasüregi zsigerek dugulásai, keményedései 's ezek által föltétezt aranyér¹, rász- bükör 's méhkór ellen.
5. A' havadzási rendetlenségekben.
6. A' hüdútak petyhüdsége, huruta 's fővénykóra ellen.
7. Az epés és rothasztó lázakban.

11. A' bodoki égvényes vasas savanyú víz.

Ezen nevezetes, Erdélyben legtöbb szikéleget tartalmazó gyógyviz Szepsi székben, Bodok helységétől $\frac{1}{2}$ órányi távolságban fakad az Olt vize mentében, 's nemcsak helyben használtatik, hanem üvegekben is szétküldetik.

A' bodoki savanyú víz természetani sajátságai.

Ezen víz tiszta, átlátszó, szintelen, finom savanyúvíz szagú 's kellemes savanyú, később égvényes ízű. Hévmérséklete $+ 10^{\circ}$ R. Aránysulya 1,00333.

A' bodoki savanyú víz vegytani alkatrészei.

Pataky és Bélteky vetették ezen savanyú vizet is mennyileges vegybontás alá, 's az első talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből . . .	2,800
Szikhalvagból . . .	1,000
Szénsavas szikélegből . . .	29,000
„ keserélegből . . .	2,200

Szénsavas mészélegből	:	:	4,000
„ vasélecsből	:	:	0,028

Összesen 39,028 szemert.

Szénsavból 44, 028 k.hüvelyk.

Bélteky ezen gyógyvizet a' Némethon legelső égvényes savanyú vizéhez, t. i. a' bilini József-forráshoz hasonlította, melyben a' szilárd létrészek 38,185 szemert képeznek, de a' szénsavas szikéleg mennyisége csak 22,732 szemert; a' szénsavé pedig 33, 58 k.hüvelyk, 's így ennél a' bodoki jóval hatályosabb.

A' bodoki égvényes vasas savanyú vizek gyógyjavalatai.

Ezen viz ugyan azon betegségekben használtatik 's javaltatik, mellyeket a' borszékinél elősorolánk.

12. A' szentgyörgyi égvényes vasas savanyú viz.

Főnebb a' konyhasós savanyú vizek között emlitők, hogy a' radnai kerületben kebelezett Szent-györgy helység határán két forrás buzog föl, egyik a' helységben, 's arról mint konyhasós savanyú vizről már szólottunk, a' másik a' közel fekvő erdőben a' helységtől éjszakra mintegy 700 lépésnyire, egy kőhalom déli oldalából csendesesen ömledez. Ezen viz égvényes vasas savanyú viz, 's így ezen rovatba tartozik.

A' szentgyörgyi égvényes vasas savanyú viz természettani sajáttságai.

Ezen viz szintelen, jegecztiszta, erősen gyöngyöző, szénsavas szagú; kellemes savanyúcsipős ízű. Hévmérséklete + 11° R. Aránysúlya 1,006.

A' szentgyörgyi égvényes vasas savanyú viz vegytani alkatrészei.

Pataký ezen vizben következő alkatrészekre talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	.	.	.	1,40
Szénsavas	„	.	.	17,20
„ keserélegből	.	.	.	5,60
„ mészélegből	.	.	.	12,80

Szénsavas vasélecsből	0,80
Kovaföldből	0,20
<hr/>	
Összesen	38,00
Szénsavból	40,96 k. hüvelyk.

Ezen vegybontásból világos, miként a' szóbani savanyú víz is a' leghatályosabb égvényes savanyú vizek közé tartozik.

**A' szentgyörgyi égvényes savanyú víz gyógy-
javalatai.**

Ugyan azok, mellyeket már ismételve elősorolánk, különösen magasztaltatik pedig:

1. A' görvélykórban. 2. Az angolkórban. 3. A' sápkórban. 4. A' havadzási rendtelenségekben. 5. A' gyöngeségen alapuló betegségekben.

13. A' jakabfalvi égvényes vasas savanyú vizek.

A' jakabfalvi savanyú víz szinte Erdélyben, Kászonyszékben fakad Jakabfalvától körülbelül egy órányi távolságban a' Borpatak folyócska partján, 's Erdélynek legerősebb égvényes savanyú vizei közé tartozik.

**A' jakabfalvi égvényes vasas savanyú víz ter-
mészettani sajátosságai.**

Ezen víz szintelen, jegecztiszta, finom fullasztó szagú, élénk savanyú, de kellemes csipős ízű. Hőmérséklete $+ 9^{\circ}$ R. Aránysúlya pedig 1,0027.

A' jakabfalvi savanyú víz vegytani alkatrészei.

Patakya a' szóbani gyógyvizben következő alkatrészekre talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikélegből	4,80
Szikkhalvagból	1,80
Szénsavas szikélegből	19,20
„ keserélegből	3,20
„ mészélegből	6,40
„ vasélecsből	0,60
Kovaföldből	0,20
<hr/>	
Összesen	36,20 szemert
Szénsavból	48,00 k. küvelyk.

A' jakabfalvi savanyú viz gyógyjavalatai.

Miként az előadott vegybontás mutatja, ezen savanyú viz a' borszékihez igen nagyon hasonlít, 's ugyan azon bajokban javaltatik, mellyeket amott elősorolánk.

Erdélynek tömérdek számú égvényes savanyú vizei vannak még az itten elősoroltakon kívül, de mellyek eddigelé vegybontva nincsenek, noha figyelmet érdemelnek, mindazáltal az itten elődottak mellett háttérbe szorulnak.

14. A' suliguli égvényes vasas savanyú viz.

Ezen, még a' mult század vége felé egészen ismeretlen, most pedig már felette elhíresedett, 's hírét valóban meg is érdemlő savanyú vizünk Máramaros varmegye *Felső-Vissó* nevű falvának határán buzog fel, 's a' hasonló nevű hegytől, mellynek aljában fakad, nyerte nevezetét. A' helységtől 5—6 órányi távolságra—lőháton—egy igen szűk, vad-regényes völgyben esvén, 's az út hozzá majdnem járhatlan *) levén, fürdőintézet itten még nem juthata létre, 's nehezen is fog valaha létesülhetni; de ezen veszteséget a' viz belső használata könnyen kipótolandja, ha azt el nem hanyagolandjuk, minthogy különben is olly sajátságokkal bír ezen gyógyviz, -- miként minden szénsavat és vaséleccet tartalmazó savanyú vizek—mellyeknél fogva fürdőnek kevesbé alkalmas; a' melegítés alkalmával t. i. a' benne levő roppant mennyiségű szénsav elszáll, 's ennek következtében a' szénsav által föloldva tartatott vasélecs is lecsapódik, 's ekként két hatalmas tényezőtől fosztatik meg.

A' suliguli savanyú viz természetani sajátságai.

Ezen gyógyviz nagy zúgással és pezsgéssel 's fehér habokat hányva fakad egy kőszikla két hüvelyknyi átmérőjű hasadékból, tökéletesen tiszta, szintelen, átlátszó, kőszéneg (*hydrogenium carbonatum*) szagú, igen kellemes savanyú, 's annyira csipős ízű, hogy nagyobb pohárral alig lehet egy hajtásra kiüríteni. Hévmérséklete $+ 10^{\circ}$ R., midőn a' légé $+ 14^{\circ}$ R. volt. Aránysúlya nincs meghatározva.

A' suliguli savanyú viz vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyvizet *Kútaibel, Schusztter, Adler, Vozáry és Torosie-*

*) E' gyógyviz topographiai viszonyait bővebben olvashatni az Orvosi Társaság folyama IX. kötete 40—41ik lapján.

wicz, 's legujabban *Tognio* tanár vizsgálták meg vegytanilag. *Torosiewicz* egy polgári fontban talált:

Szikkhalvagból	6,13
Szénsavas szikélezből	12,82
„ keserélezből	5,08
„ mészélezből	8,91
„ vas- és cselélecsből	0,41
Timföldből	0,01
Kovaföldből	1,27

Összesen 34,63 szemert.

Az itt előadott alkatrészeken kívül pedig *Tognio* tanár csekély mennyiségű kénsavas sókat és iblant is fedezett föl.

A' hatályos alkatrészek ezen nagy mennyiségéből eléggé kiviláglik a' szóban savanyú viz gyógyereje.

A' suliguli savanyú viz gyógyjavalatai.

Sajnálni lehet, hogy ezen hatályos gyógyvizünk eddigelő nem annyira gyógyczélekből, mint inkább csak gyönyörűségből, borral vegyítve frissítő ital gyanánt használtatott. Oldozó és zsongitó alkatrészeiből egyébiránt gyógyjavalatai is kiviláglanak.

15. A' szaplanczai égvényes savanyú vizek.

Ezen gyógyvizek szinte Máramaros vármegyében buzognak fel a' szigeti járásban kebelezett *Szaplancza* nevű helységtől egy órányira délre, erdőktől környezett vadregényes tájékon. Van pedig itten két forrás, egyik inkább keletre, alsóbb helyzetű, a' második attól nyugotra 40—50 lépésnyi távolságban 's magasabban van helyezve. *Tognio* tanár mind a' két forrást 1839-beni itt járta alkalmával nagyon elhanyagolt állapotban találta, mind a' mellett, hogy már 1783-ban *Palatini* főorvos „*Systema aquarum mineralium Inc. Comitatus Máramarosiensis, quae occasione generalis visitationis inventae, et examinatae fuerunt, anno 1783*“ czimű kéziratában ezt nyilváníja a' szóban gyógyvizekről: „*non satis aestimandum naturae beneficium*“ 's mind a' mellett, hogy a' tudós tanár úr az Orvosi Társas*) értekezvén Máramaros vármegye gyógyvizeiről, így nyilatkozik a' szóban egyik forrásról: *En látam Cseh- és Némethon leghűresebb hasonnemű forrásait, de a' dolgot*

*) Lásd Orvosi Tér III. folyamát IX. köt. 23 lap.

nem nagyítom, azt állítván, hogy az első szaplonczai forrás, t. i. az alsó, mind azoknál előbb való. Valóban sajnálandó, hogy a' máramarosiak a' sóbányák művelése 's a' kukoricza termesztése mellett ennyire megfeledkeznek jeles gyógyvizikről, mellyek kereskedésbe juttatva ezeket és ezeket hozhatnának be évenként.

A' szaplonczai savanyú vizek természettani sajátságai.

Az első vagy keleti $1\frac{1}{2}$ lábnyi széles és 3 lábnyi 's 4 hüvelyknyi mélységű forrásban a' viz fehérlő és zavarosnak látszik, folytonosan nagy buborékokat ereget, szaga nyilván a' kőolajat árulja el, ize élénk savanyú és sóségyényes. Hőmérséklete $+9^{\circ}$ R., midőn a' légé $+18^{\circ}$ R. volt. Aránysúlya 1,020. A' forrás belső falaira fehérlő réteg rakodik. A' második forrásban szinte számos buborékokkal csörtet ki a' viz, melly tisztább mint az elsőben, élénkebb savanyú, de kevésbé sós-égyényes, 's kifolyásában, miként a' forrásban nagy mennyiségű vas rozsdás üledéket képez.

A' szaplonczai savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Tognio tanár vizsgálata szerint az alsó vagy keleti forrásban következő alkatrészek találtak:

Szabad szénsav nagy mennyiségben,

Szénsavas mészéleg,

„ keseréleg,

Ketted szénsavas szikéleg roppant mennyiségű.

Adler gyógyszerész szerint 75 szemer egy polgári fontban.

Szikkhalvag,

Iblany,

Kovasár, és

Kőolaj. —

A' felső vagy nyugoti forrásban pedig ugyan ezen alkatrészek találtak, csak hogy kisebb mennyiségben, 's ezeken kívül nevezetes mennyiségű szénsavas vasélecs.

A' szaplonczai savanyú vizek gyógyjavalatai.

A' szaplonczai savanyú vizeket a' máramarosi főorvosok a'

n. méltóságú m. kir. helytartó tanácshoz intézett tudósításaik szerint jótékony hatásúnak tapasztalák:

1. Az emésztési rendellenségek, gyomor-nyálkásság, gyomorégés, rendetlen székélések ellen.
2. Az altesti pangások, máj- lépdaganatok, keményedések, sárgaság, aranyér ellen.
3. A' csúzos és köszvényes szenvedelmekben, szaggatások, izmeredtségek, zsugorodások 's lerakódások ellen.
4. A' görvély és angolkórban.
5. A' megrögzött kútegek és fekélyek ellen.
6. Számos, főleg altesti hibákon alapuló idegkórok, rászt-méhkór, szélhűdések és bénulások ellen.
7. A' takárok és bujasenyves fájdalmak ellen.

16. *A' viski földes égvényes vasas savanyú vizek.*

Máramarosnak *Visk* nevezetű m. városa nagy kiterjedésű határán több rendbeli ásványos vizek fakadnak; *Tognio* tanár az Orvosi Társban (III. folyt. IX. köt.) értekezvén e' megye gyógyvizeiről 13-at ismertet meg. Mi itt csak az első rangú gyógyvizeink rovatába tartozókról szölandunk és ezek: az úgynevezett *várhegyi főforrás*, a' *sajani külső és sajani belső forrás*, melyek mind a' földes égvényes vasas savanyú vizek közé számitandók.

A' várhegyi főforrás *Visktől* napkeletre egy órányira fakad az úgynevezett várhegynek kellő derekán. A' sajani források pedig a' várostól napnyúgotra $\frac{3}{4}$ órányira, egy kies és erdős völgyben.

Természettani sajátosságai ezen gyógyvizeknek.

A' várhegyi főforrás vize tökéletesen tiszta, szintelen, szagtalan, kellemes savanyú, később érczes összehúzó ízű. Hévmérséklete $+ 9^{\circ}$ R. midőn a' levegőé $+ 15^{\circ}$ R. volt. Aránysúlya 1,013. Kifolyásánál vereses rozsdás üledéket rak le. A' sajani források vize hasonló sajátosságokkal bír, de inkább sós ízű. Hévmérsékletök $+ 13^{\circ}$ R., midőn a' légé $+ 19^{\circ}$ R. volt. Aránysúlyok pedig 1,020.

A' szóbani gyógyvizek vegytani alkatrészei.

A' várhegyi főforrás vizét *Tognio* tanár vegybontás alá vetvén talált benne:

Szénsavas szikéleget,
 Szénsavas keseréleget
 „ mészéleget
 „ vaséleccset nagy mennyiségűt,
 Szikhalvagot és
 Kénsavas szikéleget keveset,
 Kovasavat 's
 Iblany nyomdokait.

A' sajani források vizeiben ugyan ezen alkatrészek találtnak, de ezekben nagyobb mennyiségű a' szénsavas szikéleg és szikhalvag, kevesebb a' vas és az iblany.

A' viski földes égvényes vasas savanyú vizek
 gyógyjavalatai.

Az ímént tárgyalt savanyú vizek zsongitva oldozó hatásáról *Tognio* vegybontásai után kételkedni nem lehet; igazolják ezt a' gyógytapasztalati adatok is, melyeket ezen divatban levő gyógyvizekről a' megye főorvosai a' n. mélt. magy. kir. helytartó tanácsához intézett tudósításokban kifejteték. Ezek szerint sikerrel használtatnak azok következő betegségekben:

1. A' gyomor 's bélcső rendetlen működése, hibás emésztés, étvágy hiány, zaha, bőfögések, fölfuvódások, gyomorgörcs ellen.
2. Az alhasi zsigerek, máj- lép- 's verőczer rendszerbeni pangások, dugulások ellen.
3. A' takhártyák petyhüdségén alapuló bántalmi, idült hurut, nyálkás kezdődő tüdővész, fehérfolyás, takár 'stb. ellen.
4. A' tengélet csüggedése által föltétetett senyvek, sápkór, angol- és görvélykór 's ezek eredményei u. m. izdagok, zsugorodások ellen fürdőképen használva.
5. A' nemző részek némelly bántalmi, méhkór, férfúfi cetheatlenség, ondófolyás ellen.
6. Némelly idegkórok, millyenek a' vérhiányos állapotával szövetkezett vidtáncz, fejfájás, szédelgés, rásztkór, szélhűdés ellen.
7. A' súlyos betegségek, nemes nedvnek vesztése által előidézett gyöngeség ellen.

17. A' batizai égvényes vasas savanyú vizek.

Ezen gyógyvizek is az ásványvizekkel bővelkedő Máramaros megyében buzognak fel a' felső járási *Baticza* nevű helység határára. Van pedig itt 3 rendbeli forrás, mellyek következőleg nevezetnek: a) *Baticzai fűrészi savanyú viz.* b) *Pokura.* c) *Székuli* nevezetű viz, melly a' szomszéd hasonnemű hegytől vette nevezetét. Mindhárom forrás a' legjelesebb földes égvényes vasassavanyú vizek közé tartozik, a' *Pokura* nevezetű pedig nevezetes mennyiségű konyhasót is tartalmaz.

A' batizai égvényes vasas savanyú vizek természetani sajátosságai.

Ezen savanyú vizek tökéletesen tiszták, szintelenek, szagtalanok, kellemes savanyúcsipős égvényes ízűek, borral vegyítve erősen pezsgenek. Hévmérsékletök 's aránysúlyok nincs meghatározva.

A' batizai égvényes vasas savanyú vizek vegytani alkatrészei.

Tognio tanár ezen vizek közül a' székuli nevezetű legjelesebb savanyú vizet vizsgálá meg, 's következő alkatrészeket talált u. m.

Szénsavas szikéleget nagy mennyiségűt,
 „ keseréleget „
 „ mészéleget „
 „ vaséletset jelentéyes mennyiségűt,

Kénsavaas szikéleget, és

Szikkhalvagot kevéset, végre

Tim- és kovaföldet.

A' batizai égvényes vasas savanyú vizek gyógyjavalatai.

Az imént előadott alkatrészekből világos, miként ezen gyógyvizek oldozó, zsongító és savakat absorbeáló gyógyerővel bírnak, 's ennél fogva mindenütt javallják, hol földadatunk zsongítva oldozni és savakat absorbeáltatni.

18. A' böcskő-rahó földes égvényes vasas iblanyos savanyú viz.

Máramaros Böcskő-rahó nevű helysége határára húzog fel

ezen figyelmünket teljes mértékben megérdemlő gyógyviz, mellynek létezéséről szinte csak *Tognio* tanár fürkészetéi után tudunk valamit. Ő ezen gyógyvizben következő alkotrészeket talált, u. m.

Szénsavas szikéleget, nagy mennyiségűt,
 „ keseréleget,
 „ mészéleget,
 „ vaséleccset, szinte nagy mennyiségűt,
 „ cseléleccset
 Szikhalvagot csekély mennyiségűt,
 Kénsavas szikéleget, csekély mennyiségűt,
 Szikiblagot nevezetes mennyiségűt,
 Kovaföldet.

Ezek után kételkedni nem lehet, miként ezen savanyú viz is első rangú gyógyvízeink rovatába sorolandó, 's csak fajlalni kell, hogy eddigelé használatlanul maradt.

Gyógyjavalatait mi illeti, az más hasonnemű már sokszor érintett ásványvizeinkétől nem különbözik.

19. A' *kvasznii konyhasós égvényes vasas iblanyos savanyú viz.*

Kvaszni helységnek ugyancsak Máramarosban *Maszlokrut* nevezetű völgyében fakad ezen savanyú viz, melly szinte a' legnemesebb 's vassal igen bővelkedő gyógyvizek közé tartozik. Alkotrészei *Tognio* tanár szerint:

Szénsavas szikéleg, nagy mennyiségű,
 „ vasélecs szinte nagy mennyiségű,
 „ mész- és keseréleg,
 Szikhalvag, nevezetes mennyiségű,
 Iblany,
 Kovaföld.

Gyógyjavalatai ugyan azok, mellyeket más hasonnemű vizeknél elősorolánk.

20. A' *borkúti konyhasós, égvényes, vasas iblanyos savanyú viz.*

Máramaros megyének *Borkút* (oroszul *Kvasst*) nevű helysége határán kétrendheli forrás buzog föl, mellyek egyike *felső*,

másika *alsó* savanyú víznek neveztetik. Tognio tanár mindkét forrás vizét megvizsgálá, 's mindkettőt igen jeles konyhasós, égvényes, vasas, iblanyos savanyú víznek találá, azon különbséggel, hogy az alsó forrásban kevesebb a' szénsavas szikéleg, mint a' felsőben, de több a' szénsavas vasélecs, és az iblany.

* * *

Ezen szénsavas víz gyógyjavalatai ugyanazok, mik már többször elöadattak.

V. Első rangú égvényes (szikéleges) gyógyvizek.

Égvényes vagy szikéleges gyógyvizeknek azon ásványvizek nevezetnek, mellyeknek alkatrészeik között a' szénsavas szikéleg túlnyomó mennyiségű. Ezen vizek tiszták, szagtalanok, igen ritkán kissé könkéneg szagúak, továbbá lúgizűek (a' szikéleges hév-vizek) vagy csipős, frissitő, sőt a' többi alkatrészek szerint kissé sós, kesernyés vasas izűek. Vegytani ellenhatásuk mindig égvényes, mihelyt szénsavas túlnyomó mennyiségök elillant.

Az égvényes ásványvizek gyógyhatása.

Az égvényes ásványvizek legnagyobb fontosságú's leghatályosabb gyógyszerek, a' hasüregi életművek működéseinek megzavarásából eredő legkülönbözőbb alakú betegségek ellen, mellyek, a' vér- és nyirkedényekben történő körforgás megháborításából, a' belek gilisztaképű mozgása, meggyöngítése, vagy meggátlásából, a' hibás elválasztás és lassú fölszívásból, zsigerrekedések, dugulások, 's keményedésekből keletkeznek.

Magyarország el van ismerve a' tudományos világ által ezen nagy jelentőségű szikéleges vizek hazájának; mert bár világhírűek a' Csehországban létező bilini, ferencz, máriafüredi 'stb. égvényes vizek, mindazonáltal Csehországot hazánk az égvényes vizeknek mind számát, mind erejét tekintve, jóval túlhaladja; sőt bátran állíthatjuk, hogy az egész ismeretes világban nincsenek olly erős égvényes vizek, millyenek hazánkban találtnak (péld. a' czigelkai, szaplóczai 'stb.) És fájdalom, mind ezen elismerés daczára sem mehettünk még annyira, hogy ezen nevezetes gyógyvizek csak kissé jelentélyes kereskedelmi czikké válhattak volna. Kertülnek ugyan külföldre is némelly égvényes vizeink, mint például a' borszéki, 's talán már a' czigelkai is, melly fővárosunkban már egy pár év óta minden ásványviz kereskedésben kapható, de — quid hoc ad tantam sitim?! Ez valóban csak alphája, csak vékony kez-

deménye egy ohajtva várt, 's talán már nem sokára elközelgetendő szebb jövendőnek.

Értekezésünk folyamatában már igen számos szikéleges vizeket tárgyalánk, részint a' hévzitek rovatában (Lippik, Toposzkó, Buda,), részint pedig 's legnagyobb számmal a' savanyú zitek fejezetében. Hátra van még, hogy a' többi, az eddigelé előadott rovatokban nem tárgyalt szikéleges gyógyvizeket vegyük taglalás alá. Ilyenek:

1. A' czigelkai égvényes gyógyvizek.

Magányrajz.

Sadrosy József, Czigelka ásványos vize. Természettani 's orvosi tekintetben. A' magyar orvosok 's természetvizsgálók Kassa-Eperjesen tartatott VIIik nagygyűlése alkalmával szerkeszté Eperjesen. 1846.

Czigelka helység Sáros vármegye székcsoi járásában esik, közel a' gácsországi határvonalhoz, egy szűk 's magas hegyektől környezett völgyben, 's a' gáboltói urodalomhoz tartozik. Ezen helység sovány, 's csak zabot és árpát termő földéből több rendbeli források buzognak fel, mellyek közül itt csak a' *Tognio Lajos* tanár emlékére *Lajos forrásnak* nevezett gyógyvizet tárgyalandjuk. Fakad ezen forrás a' Gács- és Magyarország határán elvonuló *Buszó* hegyalján, 1200 l. magasságban a' tenger színe fölött, 's az átellenben emelkedő *Laczkova* hegytől egy szilaj, záporok alkalmával kiáradásokat képező patak által választatik el. Ezen nevezetes forrás 1838-ban fedeztetett fel Dr. Saárosy által, ki a' tisztátalan pocsolyát, hogy vize gyógyczőlokra alkalmaztathassék, 1839ben kiásatá, kíliszítatá, mikor is egy □ ölnyi aknára akadtak, melly tele volt gerendákkal, növényekkel, szalmával és csonatokkal. Ezen szeméttől megtisztítván az akna, egyszersmind fából készült falazat és fődéllel láttatott el, 's vize azóta, kezdetben csak *Tognio* által neki biztatott Dr. Saárosy, később pedig több orvosok által is a' legfényesebb eredményekkel használtatik.

A' czigelkai Lajos-forrás természettani sajátásai.

Az eléggé gazdag, nevezetesen 24 óra alatt 60—80 köbláb-

nyi vizet adó forrás vize jegyecztiszta, az aknában szürkéből kékesbe játszik, 's üledéket képez, pohárba merítve pedig tiszta, 's kissé tejedző. Ize kellemes hűsítő, szurdaló, szomjúságot okozó, minélfogva az ivásra ingerli az embert. Szaga nincs: Hőmérséklete $+ 5^{\circ}$ R., midőn a' légé $+ 15^{\circ}$ R. volt.

A' czigelkai Lajos-forrás vegytani alkatrészei.

Ezen nevezetes gyógyvizet Tognio Lajos vetette minőleges vegybontás alá, 's következő alkatrészeket talált:

Szénsavas szikéleget, roppant mennyiségűt,

„ mészéleget

„ keseréleget

„ vaséleccset keveset,

Szikkhalvagot

Szikkblagot

Szikkbúzeget

Kénsavas szikéleget igen keveset,

Kovaföldet, 's nagy mennyiségű,

Szabad szénsavat.

Dr. Saárosy szerint a' szénsavas szikéleg menüisége egy polgári fontban 140 szemert tesz, 's e' szerint a' külföld legnevezetesebb égvényes vizei távolról sem közelitnek hozzá, 's e' tekintetben kétség kívül leggazdagabb gyógyviz az egész ismeretes világon.

A' czigelkai Lajos-forrás gyógyjavalatai.

D. Saárosy, kinek tapasztalataira úgyszólván egyedül hivatkozhatunk biztosan, 6 év lefolyta alatt a' legfényesebb eredménynyel alkalmazá ezen gyógyvizet:

1. A' mellbetegségekben, nevezetesen az idült hurut, gümöktől eredő köhögés, vérpökés, vérhányás, és a' mellvizkórban. Az olly idült hurutban, mellynél a' tüdővész kifejlődésétől lehet tartani, már néhány hét alatt meglepő eredményt idéz elő a' czigelkai víz belső használata.

2. A' hasüregi zsigerek bajaiban, nevezetesen pedig a' gyomor hiányos működése, lomha, tökéletlen emésztés, savképződés, nyálkasságban, székrekedés, dugulások, máj, hasnyál, 's fodormirigyek keményedései, 's ezek által föltételezett aranyér, sárgaságban 'stb.

3. A' húdületművek számos bántalmaiban, nevezetesen pedig

az idült holyaghurut, húdtarthatlanság, vese- és holyagkövek 's fővény képződés ellen.

4. A' nemi működés zavaraiiban, millyenek a' havvdzás rendtelensége, hős számrekedés, szövethozve a' méh- és petefészkek daganataival, tömeményeivel.

5. A' hasüregi idegek elhanyagolt állapotában, fejlődő részt-méh- 's komorkóiban és görcsökben.

6. A' köszvényes betvegy kiirtására.

Ezen gyógyvizből a' mellbetegeknek naponként legfőlebb 4 pohárral lehet elfogyasztani, míg a' hasüregi bántalmakkal küzdők 8—10—13 pohárnyira is fölvihetik a' napi adagot.

A' czigelkai ásványvizhez hasonló gyógyvizek vannak még Sáros vármegyében Tognio tanár szerint *Dubován*, *Niklován* és *Radomán*. Dubova és Niklova helységek a' makoviczi járásban vannak, közel a' gácsországi határvonalhoz, 's ugyancsak a' makoviczi urodalomhoz tartoznak. Radoma pedig a' tapolyi járásban esik, Eperjestől keletéjszakra 4 mértföldnyi távolságra.

2. A' Fertő tava.

Hazánk ezen második nagyságú tavának vize szinte az égvényes ásványvizek szerkezetével bir, és Sopron vármegyében *Rusztón* valóban fürdőképen használtatik is. Ezen tó vize a' forró nyári napokban 18°—20° R. mérsékletű.

Vegybontás alá vettetvén ezen víz *Sigmund* és *Würtzler* által, következő alkatrészek fedeztetek fel benne, u. m.

	Sigmund	Würtzler szerint
Kénsavas szikéleg	1,810	2,4208
Szikhalvag	1,002	1,1200
Keserhalvag	0,209	0,1350
Mészhalvag	0,090	0,0188
Szénsavas szikéleg	4,070	3,7227
„ keseréleg	1,820	1,4000
„ mészéleg	0,165	0,2069
Kovaföld	0,019	0,2400
Timföld	0,120	—
Vasélecs	nyomai	—
Növényi anyag	0,225	—
Veszteség	—	0,3758
Összesen	9,530	8,6400 szemer.

Ezen vegyhontásokból látni való, hogy e' tó vizében a' hatályos alkatrészek mennyisége olly nevezetes, mint akár hány külföldi nagy nevű égvényes ásványvizben; 's hogy ennél fogva az valóban terjedelmes gyógyhasználatra érdemes. Tognio tanár a' tengerfürdők gyenge helyetteséül ajánlja ezen tó vizét; miként

3. A' palicsei tó,

Szinte jelentéyes mennyiségű szikéleget tartalmazó vizét is, melly Bács vármegyében Szabadka városhoz közel esik, de melly eddigelé tudtunkra gyógyczólokra nem alkalmaztatott, noha számos bajokban, — görvélyes bántalmak 's kütegekben — a' legüdvösebb sikerre biztosan lehetne száámtani.

VI. Első rangú keserű vizeink.

Keserű vizeknek azon ásványvizek neveztetnek, melyek túlnyomó mennyiségű kénsavas szikéleget (Glaubersót) és kénsavas keseréleget (keserű sót) tartalmaznak. Ezen vizek tiszták, szinte-
lenek, keserű vagy kesernyés, 's részint igen kellemetlen ízűek; a' szénsavdúsak kedvesebbek o' tekintetben (milly kellemes ízű például a' máriafüredi keresztforrás vize?). Szállékony létrészeik a' légköri lég, szénsav, 's néha a' könkénegszesz nyomdokai. Vihághird keserű vizek a' külföldiek közül a' máriafüredi (38 szemer kénsavas szikéleggel), a' pülnei (123 szemer kénsavas szikéleggel 's 93 szemer kénsavas keseréleggel), a' saidschützi (84 szemer kénsavas keseréleggel, és 46 szemer kénsavas szikéleggel), a' sedtici (104 szemer kénsavas keseréleggel), a' ferenczfüredi Éger mellett (12—24—25—26 szemer kénsavas szikéleggel).

A' keserű vizek gyógyhatása.

Első 's legkitünőbb hatást gyakorolnak a' keserű vizek a' bélhúzára, melynek gilisztaképző mozgásait szaporított nyálka elválasztás közben hatályosan előmozdítják, 's ennél fogva hashajtók, továbbá nagy mértékben csökkentik a' vérképződékenységet, 's ennél fogva igen alkalmasak az altesti edényekben létrejött visszeres pangások elszélesztésére, főleg midőn általános izgatottsági állapottal csatlakozvák; képesek ezenkül a' torpiditás némelly nemeit, melyek az idült elteltségeket kísérik, hűvösítve oldozó hatásuk által eltávolítani, úgy hogy ilyenkor, erősítő szer gyanánt látszanak hatni, néha különben a' rendes állapot határain belől mindenha gyöngítő, izgatottságot csökkentő 's a' rostokat ernyesztő szer gyanánt tekintendők.

Az ilyen keserű vizek hazánkban nem nagy számúak, minél fogva évenként ezereket, meg ezereket adunk ki a' pülnei, marienbadi 'stb. külföldi gyógyvizekért, de mind a' mellett van annyi keserű vizünk, hogy a' külföldieket bizvást nélkülözhetnők, ha a' ho-

nunkban létezőket el nem hanyagolnók. Említésre méltó keserű vizeink pedig a' következők.

1. Az esztergami keservizek.

A' Magyarhonban találtató keservizek közt legnagyobb figyelmet érdemelnek az esztergamiak, mellyek *Kis-Léva* táján és a' *Szent-Tamás* hegyen számos helyeken buzognak, vagy helyesebben szólva, szivárognak ki. Ezen vizek, miután *Winterl*, *Schmidt*, *Kramolini*, *Kitabel*; 's *Tognio* által is megvizsgáltattak, 's a' pülnei, saidschützi és sedlitz-i keserű vizek tökéletes pótszere gyanánt elismertettek, kereskedésbe kezdettek jöni a' jelen század elején, 's az érseki kettős keresztel ellátott üvegekben árultattak, de mint-hogy egyszerre nem ömlött zápor gyanánt az ezen vízzel kereskedésből a' jövedelem és nyereség, az egész vállalat ismét dugába dőlt, úgy, hogy jelenleg Budapesten sem lehet esztergami keserű vizet kapni, a' gőzhajók által tetemesen megkönnyített közlekedés mellett sem. Ha ezen keserű vizek egy értelmes, hozzánk egy pálczával lesétáló cseh birtokába jutnának, az egypár évtized alatt kétségkívül millionairré lenne átalok, de a' magyar buzát és bort, legfőlebb még ropczét természet, sertést és birkát tenyészt, más iparagról gondolkodni sem tud, pedig a' jelen mostoha időkben bizony felférne ránk a' jótékony természet adta kincsek lehetséges fölhasználása is. — Azonban a' derék *Schulszky József*, esztergami gyógyszerész, ki a' szóbbani keserű vizek ügyét legújában föl fogta, jogosít bennünket azon reménységre, hogy nemsokára szebb korszak derülend ezen gyógyvizekre. Ő t. i. sajátjává tette azon *Szent-Tamás* hegyén létező házat, mellynek pinczejében a' legtöményebb keserű viz van, 's a' mult évben már sajátos üvegeket is rendelt e' keserű viz számára, azt minélelőbb, talán még ez év folytában kereskedésbe juttatandó. Én az esztergami keserű vizek viszonyai megvizsgálása végett tett kirándulásom alkalmával *Schulszky* úr szíveségéből megvizsgálám a' szóbbani pinczét is; az a' *Szent-Tamás* hegynek éjszakra néző oldalában létezik, mintegy 10—12 ölnyi hosszaságú lehet, 's a' legvégső zugában létező kivájlásban gyülekezik össze lassanként a' pincze agyagfalából és boltozatából kiszivárgó igen tömény keserű viz, apró, 's minden oldalról a' forrás felé lejtősen futó medrecskében oda vezetettve; láthatók ezen pincze falain a' kivirágzó keserű só apró jegeczei is. Minthogy pedig a' keserű viz ekként történő összegyülekezése igen

lassan halad, Schulszky úr minden irányban ásatásokat tett, egy talán gazdagabb ér fölfedezése 's megnyitása végett, 's habár ez eddigelé nem sikerült is, mindazáltal alapos reménység lehet hozzá, ezen keserű sőt olly bőven tartalmazó hegyben, mi valóban nagyon is óhajtható volna, mert a' most összegyülekező keserű víz mennyiségét magok az esztergami lakosok is elfogyasztyják jelenleg, sőt talán nem elég szükségéik fedezésére. Ez azon pincze, melyről a' Kitaibel Hydrographiájában az 54ik lapon van emlékezet, hol ez mondatik: *Copiosissimum salern amarum continet aqua in cellario nominatae viduae (t. i. sutoris Ferdinandi Penka), quod in facie montis Sancti Thomae septemtrionem spectante situm in solo argillaceo sudat aquam, quae in scrobem colligitur, sed adeo lente, ut scrobs urnae circiter capax, viz ante bimestre repleatur.* Most ugyan hamarabb megtelik, de valószínűleg a' Schulszky úr által eszközlött ásatások következtében.

A' Schulszkyféle keserű víz természeti sajátosságai.

Ezen keserű víz tökéletesen tiszta és szintelen, kissé agyag-szagú; keserű ízű, mint a' keserűsós, igen kemény oldatú. Hőmérséklete + 9° R. Üledéket huzamos ideig tartás után sem képez.

A' Schulszkyféle keserű víz vegytani alkatrészei.

Ezen vízben Schmidt szerint *) következő alkatrészek találtak:

Kénsavas keserélegből	. .	718,0
„ mészélegből	. .	2,0
Szénsavas keserélegből	. .	23,0
összesen	. .	743,0 szemer.

A' kis-lévai keserű vízben pedig szinte Schmidt **) szerint van:

Kénsavas keserélegből	. .	359,00
„ mészélegből	. .	2,00
Szénsavas keserélegből	. .	11,50
összesen	. .	372,50 szemer.

Nagyon óhajtható volna, hogy ezen, szinte hitelt fölülmuló

*) L. Vetter, Handbuch der Heilquellenlehre. II. Band, 712. l. és Koch, Die Mineralquellen des gesammten oesterreichischen Kaiserstates, Wien. 1845. I. 361.

**) L. Orv. Tár. IX. kötet 234 l. 1833.

vegybontások újabbak által igazoltatnának, vagy megigazittatnának. Egyébiránt az semmi kétséget nem szenved, hogy az esztergami keserű vizekben az alkatrészek mennyiségi aránya nem állandó, mi azonban semmit sem von le becsökből, mert a' csehországi keserűvizek is alá vannak ezen változandóságnak vetve, 's legfőlebb is csak azon körülményt szüli, hogy adagát nem lehet egyszer mindenkorra meghatározni. — A' Schulszkyféle keservizekből nálam 's más egyéneknél, kiken azt megkísértettem, 4—8 obonnyi elégséges volt lágy székelést előidézni. A' Schulszky úr keservizéhez szinte hasonló töménységűt találtam *Heischmann* úr pinczejében; 's ezeknél jóval föleresztettebbet *Barbeck* sörmérő pinczejében, mely Schulszky úrétól körülbelül csak 100 lépésnyire esik. Ez utolsóban a' forrás igen gazdag, ha kimerítettik, csakhamar ismét megtelik; vize mondhatni legalább a' forrásnál, kellemes ízű, 's csak utólag veszi észre az ember, hogy keserű ízű. Lágy székeléseket 16—20 obonnyi mennyiség képes előidézni. Ezt a' legfinnyásabb 's legelkényeztetettebb nő is undor nélkül használhatja. — Egyébiránt többektől hallám Esztergamban, hogy Szent Tamás hegyén alig van olly pincze, melyben keserű vizet ne lehetne találni.

Figyelemre méltó keservizeink vannak még:

Komárom vármegyében *Kis Tagyos*;

Baranya vármegyében *Nagy Harsány*;

Pest vármegyében *Bia*, 's Budaörshöz tartozó *Csik* nevezetű pusztán.

Torontál vármegyében pedig *Idonda* helység határain.

2. A' laszinai-szénsavdús keserviz.

A' laszinai szénsavdús, nagy mennyiségű glaubersót tartalmazó keserű viz, a' horvátországi katonai első végezred kerületében létezik, Károlyvárostól (Carlsstadt) öt órányi távolságra. Ezen keserviz bár eddigelé érdemlett hírré nem vergődhetett, a' legnagyobb figyelemre méltó, mert a' világhírű marienbadi forrásoknak, különösen pedig a' Kereszt-, és Ferdinándforrásoknak valóságos pótszeréül szolgálhat. Mind a' marienbadi, mind a' laszinai forrásokban t. i. túlnyomó és jellemző alkatrészek a' glaubersó és szikhalvag vagy konyhasó.

Ezen laszinai keservizet *Gurth* gyógyszerész vetette megnyíleges vegybontás alá 's talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikéleghől	18,51.
Kénsavas keseréleghől	1,81.
Szikhalvagból	10,36.
Szénsavas mészéleghől	5,29.
„ vasélecsből	0,13.
Vonatanyagból	0,37.

összesen 36,77. szemert.

Szénsavból 56,88. k. hüv.

Ezen vegybontás eredménye után ki kétkednék e' glaubersós viz nagy hatályosságáról, melyet bizonyára mind azon altesti rendtelenségekből eredő számos kóralakokban, üdvös hatással alkalmazhatandunk, melyek ellen a' híres marienbadi gyógyvizet mindennap a' legszebb eredményekkel rendelni szoktuk.

3. A' kis-czégi keserviz.

A' kis-czégi keserviz Erdélyben, Kolozsvármegyében jő napfényre, Kis-Czég nevű falu szomszédságában, melly Tordától mintegy 4 mértföldnyire esik, a' Mezőség nevezetű vidéken.

Ezen viz sárgás színű, szagtalan, sós-keserű ízű. Hévmérséklete + 9° R. Aránysúlya 1,008.

E' nevezetes keservizet mind *Bélteky* mind *Pataky* megvizsgálák 's ez utolsó talált egy polgári fontban :

Kénsavas szikéleghől (Glaubersóból)	105,60.
„ keseréleghől	24,00.
Szikhalvagból	10,80.
Szénsavas keseréleghől	2,00.
„ mészéleghől	1,20.
Vonatanyagból	0,80.
Timföldből	0,80.

összesen 145,20. szem.

Szénsavból 2,40. k. hüv.

Ezen vegybontás szerint a' kis-czégi keserviz leginkább hasonlít a' pülnaihoz, mellynek szinte túlnyomó 's jellemző alkatrészei a' glaubersó és a' keserűs.

Gyógyjavolatai ezen viznek az előadottakból kiviláglanak.

4. Az ölvési keserviz.

Az ölvési keserviz szinte Erdélyországban, 's Kolozsmegyében fakad, az imént tárgyalt Kis-Czégtől csak félórányi távol-

ságra. Ezen víz szintelen és szagtalan, élénk keserű ízű. Hévmérséklete $+ 10^{\circ}$ R.

Vegybontás alá ezen keservizet Béléky és Pataky vetették 's az utolsó talált egy polgári fontban :

Kénsavas keserélegből	104,00.
Szikkhalvagból	1,60.
Szénsavas keserélegből	2,80.
„ mészélegből	1,70.
Timföldből	0,60.
Vonatanyagból	0,40.

összesen 111,10. szemert.

Szénsavból néhány köb hüvelyket.

E' vegybontás után az ölvesi keservizet a' *sedliczi* keserviz testvére és pótszere gyanánt kell tekintenünk, mellyben a' keserűsítő szinte épen annyi (104 szemernyi), *Naumann* szerint, a' többi alkatrészek pedig mind két vízben nagyon alárendelt jelentőségűek.

Az ölvesi keserű vízhez hasonló van még Kolozsmegyében *Novajon*.

5. A' tūri keservizek.

Erdélyben Tūr helység határán, melly az oláh püspök birto-
kaihoz tartozik, fakadnak ezen eddigelé feledékenység homályá-
ban sinylődött, de a' mellett minden hasonnemű vizeinknél elébb-
való keserűvizek. Valóban megfoghatatlan, hogy legjelesebb, eu-
rópai hírre érdemes ásványvizeink némellyike miként maradhat
olly sokáig észrevétlenül 's használatlanul még a' jelen tudományos
és felette vizsga szemű, 's e' mellett nyereszkedési kórságban siny-
lődő század előtt is, és még különösebb, hogy ezen kitünő ás-
ványvizeink némellyike — millyen a' szóban is — népszerűleg
használtatik, de a' mellett az irodalom mezején még soha senki ál-
tal szóba nem hozatott. Én történetesen jutottam ezen keserviz lé-
tezésének tudomásához. Egy izületi lobbán szenvedő hevesmegyei
betegemnek t. i. ürülések eszközlése végett püllnai vizet rendeltem,
mire ő megjegyzé hogy odahaza, valahányszor szorulásban szen-
ved, 1—2 pohár tūri vizet iszik, mellyel Erdélyben nőszült só-
gora szokta az egész családot ellátni, 's melly Erdélyben nagyon
kapós, sőt Magyarhon Erdélylyel szomszéd megyéibe, nevezete-
sen pedig Nagy-Váradra is elég nagy mennyiségben hordatik. Ez

föltzgatá kíváncsiságomat és tudvágyamat — szénégetőnek tőken a' szeme — de hogy is ne, miután egy pár év óta elhatároztam, a' gyógygyakorlattól felmaradó időmet honunk annyira elhanyagolt hydrologiájának szentelni; ennél fogva megkérém érdeklött betegemet, lenne szíves számomra néhány üveg türi vizet hozatni; melyet nem sok idő múlva megkapván, örömmel és bámulattal teltem el e' jeles keserviz vizsgálatánál.

Két rendbeli viznek jutottam pedig az érintett betegem által birtokába.

Az egyik, mellyből hárommennyi mennyiségűt kaptam, mint a' másikból, olly jól bedugaszolt üvegekben jutott hozzám, melyekben a' borszéki savanyú viz küldöztetik szét. Ezen viz szinte len és tiszta, szagtalan, élénk keserű ízű volt, 's nagy mennyiségű barnás pelyhet, jegeczes üledéket képezett az üveg fenekén, melly azonban a' legkisebb rázásra fölemelkedett.

A' másik viz ellenben tiszta, de szalma-sárga színű volt, fölnyittatván pedig az üveg, élénk kénköneg szag tolt ki belőle, mintha csak parádi kénes savanyú vizet bontottam volna fel; a' pelyhes szálladék ez üvegben is szintolly nagy mennyiségű 's olly alakú volt mint amazokban, de korom fekete színű; a' legkisebb rázásra ezen koromfekete pelyhek is felemelkedtek, ismét csak hamar leülepedendők. Ezen üvegben egy régi, félig penészesnek látzó parafadugó is uszált, mellynél fogva nagyon valószínű, hogy ezen életműves test által előidézett szétbomlásnak köszöni eredetét a' könkénegszesz, a' viz sárga 's a' lecsapódott jegeczek fekete színe; mert annyi bizonyos, hogy a' keservizek életműves anyagok hozzájárulása által könnyen szétbomlanak.

Az első rendbeli, életműves szétbontásban nem részesült keserviz vegybontásának eredménye következő, egy polgári fontban t. i. találtatott:

Kénsavas szikélegből	.	.	120,60.
„ keserélegből	.	.	20,00.
Szikkhalvagból	.	.	10,20.
Szénsavas keserélegből	.	.	2,40.
„ mészélegből	.	.	1,10.
Vonatanyagból	.	.	0,50.

összesen 164,80. szemer.

Ezen vegybontás szerint, bár a' kénsavas sók mennyisége nem épen olly nagy a' tñri vízben, mint a' püllnaiban, azt mind-azáltal ez utolsónak tökéletes pótszere gyanánt elfogadhatjuk; 's adja az ég, hogy ezen minden keservizeink között legnagyobb mennyiségű kénsavas szikéleget tartalmazó viznek fölfedezése 's megismertetése következtében nem sokára elmondhassuk hogy: „nincs többé püllnai víz Magyarorszáiban!”

VII. Első rangú timsós 's vasgáliczos vizeink.

Timsós és vasgáliczos vizeknek azon ásványvizek nevezetnek, melyekben a' timsó és vas túlnyomó mennyiségű, szénsavas égvényeket és földeket nem foglalnak magokban 's ennélfogva a' vas is más, 's leggyakrabban 's legnagyobb mennyiségben kénsavhoz, 's ezenkül sósavhoz van kötve. — Ezen vizek jobbadán szesz-nemű létrészeket sem tartalmaznak, hanem igen gyakran vonatanyagokat, forrássavat (Quellsäure) 'stb.

Ezen vizek külföldön ritkábban fordítanak gyógycélokra, 's nem is nagyon gyakran fordulnak elő, hazánkban ellenben elég számosak, 's bár pusztán empirice használtattak eddigelé, számtalanszor a' legfényesebb sikerű gyógyhatást külték. Főhatásuk természetesen zsongító, erősítő, sajátságosan oldozó és a' vassóknál fogva vérvegyet javító. Ugy látszik egyébiránt, hogy a' vasnak kén- és sóvali vegyületei lassabban vétetnek fel a' vérbe, 's nem annyira erős, mint kevésbé izgékony emésztést kívánnak, mert az ellenkező esetben kiküszöböltetnek, 's ennélfogva természetesen hatás nélkül maradnak. Ezen vizek épen olly viszonyban vannak a' konyhasós vizekhez, mint a' vasas (vagy aczélvizek) a' szikélegesekhez. — E' nemű vizeink közül legnagyobb birben vannak:

1. A' parádi timsós vasgáliczos vizek.

Parádról bizvást el lehet mondani, hogy híret nagy részben az itten létező timsós vizek bámulandó gyógyerejének köszönheti. Ezen vizek ugyanis már szinte 60 évtől fogva használtatnak fürdő gyanánt, 's a' legkétségbeejtőbb, minden gyógymódokon siker nélkül átesett betegségek szerencsés orvoslása által évről évre nagyobb számú vendégeket varázsolnak körükbe, úgy, hogy az újabban létre hozott kényelmes és diszes fürdőépületek sem fogadhatják be mindenkor a' nagy számú fürdővendégeket, kik ilyenkor kénytelenek paraszt lakházakban szállásolni. Ezen timsós vizek

Parád helységtől $\frac{1}{4}$ órányira, egy bikfaerdővel koszorúzott hegyben létező timsóbányák aknáiban gyülekeznek össze, 's innen vezetnek sajátságos készüllet által a' lejobb helyezett fürdőépületekbe, hol is megmelegítettvén a' fürdőszobákba részint megmelegedve, részint hidegen ömlenek.

A' parádi timsós vizek természettani sajátságai.

A' parádi timsós viz forrásai olly gazdagok, hogy a' legszárazabb nyárban sem apadnak ki; a' viz a' forrásban tiszta, de nem szintelen, hanem kissé halvány-barnás színű; szaga nincs, íze pedig kellemetlen összehúzó, ténás. Ha főzetik, barna színt ölt magára, 's szintilly színű üledéket képez; a' kádakat 's a' fehérruhákat is sárgás-barna színűvé festi. — Hévmérséklete 's aránysúlya változik némileg a' hévmérséklet 's időjárás szerint.

A' parádi timsós vizek vegytani alkatrészei.

A' parádi timsós viznek jellemző alkatrészei a' nagy mennyiségű timsós és kénsavas vasélecs, ezenkül csekély mennyiségű keserűs.

A' parádi timsós vizek gyógyjavalatai.

A' szóbani vizek körül, főleg miután *Kitaibel* 1799-ben figyelmezteté hazánk orvosait a' parádi gyógyvizekre, számos tapasztalatok tételtek, a' közel nagyobb városok, Pest, Eger, Gyöngyös, Miskolcz 'stb. orvosai, miként a' helybeli fürdőorvosok, boldogult *Prúni* 's a' mostani *Erdei Pál* által. Ezen tapasztalatok szerint jótékony hatásúak a' parádi timsós vasgáliczos vizek:

1. A' legkülönneműbb 's főleg sömörös idült kútegekben.

2. A' makacs és megrögzött fekélyekben. Magamnak is volt többek között egy igen jeles esetem, mellyben a' 12 évig tartó sömörös fekélyek a' legkülönneműbb 's leghösebb gyógymódok, Zittmanféle gyógymód 'stb. által siker nélkül orvosoltatának; a' parádi timsós vizek két nyáron által történt használata által pedig tökéletesen és minden életműségei káros következmény nélkül elenyésztek.

3. Nagy gyógyerőt tanusítanak a' parádi timsós vizek a' ficzomodások által létre jött gyöngeség, szélhűdés, sőt zsugorodás ellen; úgy hogy a' tagok tökéletesen vissza nyerik e' vizek használatára előbbi erejüket 's feszességüket.

4. Kitünő hatásúak e' gyógyvizek zsongító erejöknel fogva a' legmakacsabb, 's minden szereknek ellenszegült vérzések 's egyéb folyások (profluvia) ellen, millyenek a' fehérfolyás, takár 'stb.

5. Rendkívüli hirt szerettek magoknak ezen timsós vizek a' legmakacsabb csúzok, 's a' legkülönfélébb alakú köszvényes bántalmak ellen.

6. A' görvélyes daganatok is eloszlattatnak ezen vizek használata által.

7. A' vízkóros lábdaganatok, vizsérv, sőt általános vízkór is számtalanszor elszélesztetett ezen vizek vizeltető ereje által.

8. A' szemlobok némelly eseteiben is sikereseknek tapasztaltattak.

9. A' hasüregi zsigerek makacs dugulásait 's daganatait és az innen eredő makacs váltólázakat is képesek e' timsós vizek elszélesztetni.

10. Végre belső használatukra nem ritkán kitakarodnak a' bélférgek.

Nevezetes és megjegyzendő ezen timsós vizekre nézve; hogy azoknak mind külső, mind belső használata igen rövid idő alatt szembeszökő hatást külöl, úgy hogy nem ritkán 3—4 rendbeli fürdő képes valamely bajt rendkívül megkönnyíteni, sőt nem ritkán egészen elszélesztetni.

2. A' zoványi timsós vasgáliczos viz.

Kraszna vármegyében, Zovány és Ipp helységek között, amannak határán, Margittától 4 mértföldnyire fakad a' szóbani viz, egy kellemetes síkságot korlátozó hegy oldalában, 's már régi idők-től fogva mind külsőleg, mind belsőleg használtatik.

A' zoványi timsós viz természetani sajátosságai:

Ezen viz egy 9—10 ölnyi mélységű 's könnyen 301 akót magában foglaló kútban fakad, még pedig olly bőven, hogy fél óráig tartó merítés után sem csökken mennyisége. Innen csatorná által vezetetik a' 20—30 ölnyre létező üstbe és fürdőkbe. Ezen viz egyébiránt tiszta és szintelen, szagtalan, kissé savanyús édesded, fanyar ízű. Hévmérséklete 's aránysúlya nincs meghatározva.

A' zoványi timsós viz vegytani alkatrészei.

Ezen gyógyvizet tudtommal csak *Kittai* és *Béltek* vetették vegytani vizsgálat alá, 's ez utolsó talált egy polgári fontban:

Kénsavas timélegből	71,11
„ kesérélegből	9,09
„ vasélecsből	3,04
Keserhalvagból	0,16
Szénsavas mészélegből	12,73
Vonatanyagból	0,17

összesen 96,30 szemert.

A' külföldi illynemű gyógyvizek *Alexisbad*, *Bukovins* 'stb. csak silányságok a' zoványi, 's az imént tárgyalt parádi timsós vizekhez képest.

A' zoványi timsós viz gyógyjavalatai.

A' zoványi timsós viz számos kóralakokban kitünteté hatályos gyógyerejét, nevezetesen pedig:

1. Az idült zsongtalan jellemű fekélyekben, mellyek orvoslásával évekig szoktak küzdeni kórházainkban, 's utoljára is gyógyítatlanul kergetik ki a' beteget.

2. Némelly idült kútegekben, főleg a' rüh és sömörben.

3. A' csúz és köszvény különféle alakjaiban.

4. A' váltólázakban.

5. Némelly idült folyásokban, millyenek a' hasmenés, méhvérzés, takár és fehérfolyás 'stb.

6. Az imént szülöttek szemgyuladásában.

7. A' sérvek ellen is sokszor tanusította jótékony hatását.

3. Az erdőbényei timsós vasgáliczos vizek.

Az erdőbényei timsós viz Zemplén vármegyében kebelezett Erdő-Bénye határán, Tokajhoz 3 órányira jön napfényre, egy erdős, szőlős halmoktól és hegyektől környezett kellemes rónaságon. Ezen gyógyviz 1820 táján történetesen fedeztetett föl az uraság által rendelt irtások alkalmával, mikor is a' cserjék között létező forrás tejedző szine, 's a' szomszéd bokrokra aggatott ruhadarabok figyelmet gerjesztének. Minek következtében vizsgálódások tétetvén kistult, miként a' forrást emlékezetet túlhaladó időktől

fogva használják a' nyomorék koldusok. Így történt, hogy az uraság a' forrást kitisztíttatván, vizét két rögtönzött fürdőszobába származtatá, de csakhamar emelkedvén a' fürdő híre 's a' gyógyvendégek száma évről évre szaporodván, kényelmes és nagyobb-szerű épületeket kellett létre hozni, és azóta keresettebb fürdőintézeteink közé tartozik.

E' gyógyviz tudtommal csak *Tognio* tanár által vizsgáltatott meg és ígtattatott a' timsós vasgáliczos vizek rovatába.

Az erdőbényei timsós vizek gyógyjavalatai.

Az eddigelé tett tapasztalatok következtében ajánljatik az erdőbényei timsós viz a' következő kóralakok ellen u.m.

1. Az idült csúzos és köszvényes bántalmak 's ezek által létre hozott életműves változások ellen, millyenek:

2. Az izmeredségek, izületi hideg daganatok 'stb.

3. A' hüd- és nemzö-életművekben sátort ütött takáros bántalmak ellen.

4. A' máj- 's egyéb hasüregi zsigerek dugulása 's daganatai, 's végre

5. Az idült kütegek és fekétyek ellen, 's kétségkívül mindazon bajokban, mellyeket Parád és Lovány alatt elősoroltunk, nem fogja megtagadni jótékony hatását.

Az előadottakhoz hasonló, t. i. timsós 's vasgáliczos vizek vannak még, de gyógycéléokra, legalább úgy a' mint megérdemel-nék, nem fordítanak:

Esztergam megyében *Mogyorós és Sárissápon*;

Máramarosban *Felső-Vissó* helység határán létező *Sakvagy*e nevű völgyben;

Nógrád vármegyében *Rónyán*, ezt a' rimaszombatiak is meg-látogatják.

Vas vármegyében *Borostyánkőn*, egy elhagyott bánya torko-latában oly tömény, hogy gubacs forrázattal jó tentát ad. Ez főleg műipari tekintetben érdemel figyelmet.

Az itt tárgyalt 124 rendbeli ásványvizen kívül kétségtelenül többek is fognak az első rangúak méltóságára emelkedni, ha kutatásainkat szorgalmasan folytatandjuk.

F ü g g e l é k.

Miként lehetne honi ásványvizeinket netalán létező hiányaikra nézve orvos-rendőrségi tekintetben használhatóbbakká tenni.

„Erroris agnitio, est dimidia emendatio.“

A' honi ásványvizeink közül csak kissé figyelmesen szemlélődő előtt fölmerülő hiányok, mellyeknek tulajdonithatni, hogy azok eddigelé kellő használatba nem jöhettek, érdemlett hírnévre nem vergődhettek, 's a' külföldiek által csaknem egészen háttérbe szorítottak, igen számosak, 's nézetem szerint a' következőkben összpontosíthatók:

1. Honi ásványvizeink legnagyobb része, 's ezek között az ismeretes világban legnevezetesebb, leghatályosabbaknak elismertek is, például a' czigelkai, szaploneczai 'stb., nincsenek a' vegytan jelen állásának megfelelőleg vegybontva, megvizsgálva. Tudjuk pedig, hogy az ásványvizek gyógyereje kikutatására legelső lépés a' vegybontás, melly nélkül az ismeretlen mezőre induló kezei közt nincs biztos iránytű, 's melly nélkül ha gyógykísérleteket tenni merészkedünk, a' vakon történő tapogatódzásnál fogva több kárt mint hasznot okozandunk. E' bajon segitendők, a' magyar orvosok és természetvizsgálók naggyülései, 's a' kir. magyar természettudományi társulat, bizottságokat nevezének ki ásványvizeink vizsgálatára, 's egyéb ez ügyben teendőkre nézve. Azonban csekély nézetem szerint az ásványvizek vegybontását e' bizottságok soha sem lesznek képesek végre hajtani, mert az csak egy, legfőlebb két ember föladata lehet, minélfogva a' bizottság is csak úgy járhat el a' vegybontásban, ha azt egyik vagy másik tagjára bizza. E' bizottságok tagjai azonban mind olly férfiak, kik hivatalos foglalatosságaik által nagyon meg levén terhelve, ez ügyre sok időt nem áldozhatnak, nem kívált úgy, ha a' sok időt 's finom működést igénylő vegybontások méltányosan nem díjaztatnak; minthogy pe-

dig a' jelen körülmények között sem a' természettudományi társulat, sem az orvosok 's természetvizsgálók vándor gyűlései nem képesek tetemes pénzüsszegeket áldozni e' magasztos célra, a' bizottságoknak nem marad egyéb hátra, mint a' pénztelenség 's tehetetlenség zátonyán peshedni. — Miként lehetne tehát e' bajon gyökeresen segíteni? Véleményem szerint csak egyedül úgy, ha egy az ezen szaktudományos eljáráshoz szükséges kellékekkel fölkészült, még jó karban levő egyén vállalkoznék, ki akár a' kormány, akár az ország által díjaztatva, 's a' szükséges költségekkel ellátva, egész életét honunk ásványvizei vizsgálatának szentelné. Ezen egyénnek feladata volna aztán az egész hazát beutazni, ásványvizeink topographiáját a' legpontosabban leírni, 's az e' tekintetben hydrologiánkba becsúsztott számos hibákat és tévelygéseket napfényre hozni, az ásványvizek helyén vagy szomszédságában gyakorló orvosok, sőt nem orvosok tapasztalatait is személyes közlekedés útján összegyűjteni és rendszeresen összeállítani, nevezetesebb gyógyforrásainkat, a' jövendőben történhető hibák 's tévelygések eldöntése tekintetéből elnevezni, 's az elnevezéseket a' források szomszédságában föllálitandó névviseelő oszlopokkal biztosítani; 's végre a' legjelesebbeknek mutakozó források vizeit a' tudomány jelen állásának megfelelő pontos vegybontás alá vetni. — Ezen egyént *országos fürdő-orvosnak* nevezhetnők. — Nézetem szerint csak ezen eljárásban találhatjuk föl Ariadne fonalát, melly bennünket a' tömkeleg bonyodalmaiból tiszta láthatárra vezérelhetne.

2. Másik lényeges hiány ásványvizeink körében, hogy csak felette kevés helyen vannak kényelmes és czélszerű fürdő- és más nemű szükséges épületek; igen számos helyen pedig olyanok, hogy azok a' legmérsékeltbb kívánatoknak sem felelnek meg, 's ennél fogva legkevesbé sem képesek a' jobb és finomabb ízlésű embereket odavarázsolni, sőt ha vetődik is oda egykor máskor valaki, az bizonyosan visszaborzad az illetén fürdőhelyeken ismét leendő megjelenéstől. Példákat nem hozok föl, miután ilyenek mindenki előtt tudvák. A' legtöbb, 's ezek között a' legnevezetesebb ásványvizek szomszédságában pedig épen semmi fürdőintézet nem létezik, 's így természetesen senki által sem látogattatnak és használtatnak. Hogy ez egy igen lényeges körülmény azok között, mellyeknél fogva ásványvizeink érdemlett hírnévre nem vergődhettek 's kellő használatba nem jöhettek, az semmi kétséget nem szenved. Hol út nincs, ott utas sincs, hol rossz az út, ott kevés az utas, 's bizonyára

csak a' vas-szükség által kényszerítették oda; hol pedig kényelmes az út és utazás, mint a' vaspályákon, gőzhajókon 'stb., ott zajong és hullámszik az utazók sokasága. — Az országos fürdőorvos működése e' tekintetben is a' legüdvöseb eredményeket szülhetné; mert a' földbirtokosok fölvilágosítván az iránt, milly nevezetes gyógykincs nyílik, talán különben természetlen 's keveset jövedelmező birtokaikban, 's tudván azt is, hogy a' nagy közönség is figyelmessé tétetett az érdeklött ásványviz gyógyhatásaira 's kívánja azt igénybe venni: bizonyosan nem vonakodnának a' kényelmes és czélszerű fürdőépületekre fordítandó költségtől.

3. Harmadik lényeges hiánya ásványvizeink 's fürdőintéze- teinknek az, hogy legnagyobb részről nincs fürdőorvossal ellátva. A' fürdőorvos olly nélkülözhetlen főkelléke minden fürdőintézet- nek, mint a' kórházi orvos a' kórháznak. Jól mondá Tognio tanár az Orv. Társban, Máramaros vármegye ásványvizeiről értekezvén, hogy a' fürdői közönség fürdőorvos nélkül olyan, mint a' nyáj pásztor nélkül, vagy mint a' hadsereg hadvezér nélkül. A' fürdőhelyeken számtalanszor orvosi útasítás nélkül, 's csak mende-monda után megjelenő betegek, kitől tudhatják meg, ha nincs fürdőorvos: hogy valljon jó sikerrel használhatják-e, vagy pedig nyilvánságos kárral az érdeklött ásványvizet és fürdőt? 's hogy mihez tartás magokat a' gyógyviz használata alatt? És ha a' viz használata következtében valamely különös, 's talán a' beteget aggasztó jelenségek 's változások jönnek létre, ki nyugtathatja meg őket alaposan fürdőorvos hiányában? A' nagy közönség ki által világosíthatatik föl biztosan a' gyógyvizek erejéről, ha nincs szaktudományosan kiképezett egyén, ki hűségesen megvigyázza azok különféle betegségek elleni gyógyhatását, 's arról évenként, vagy legalább időszakonként értesítse a' közönséget? A' laikusok idétlen magasztalásai, kik rendesen minden ásványvizet és fürdőt panaceának hirdetnek, csak tévutra 's veszedelembé vezérlik a' szenvedőt, sőt még a' távol lakó 's ennél fogva az érdeklött gyógyviz körül tapasztalatokat nem gyűjtött orvos útasítása után sem lehet, főleg a' különösségekre nézve elindulni, legalább nem olly biztosan, mint olly orvos tanácsa után, ki egész életét valamely ásványviznek 's fürdőnek szentelte, 's így mindenkor annak hatása kikutatásában fáradozik. Ezeknél fogva valóban a' fürdők tulajdonosainak legfontosabb teendői, 's első szükségű dolgai közé tartozik, ha az emberiség üdvét, fürdőjük virágzását, 'z e' szerint saját hasznukat is szívükön

hordozzák, ügyes fürdőorvosokról gondoskodni. A' mehádiai, orvos-rendőrségi tekintetben minden hasonnemű intézeteink között legjobban rendezett fürdőben, az orvosrendőrségi szabályok 20ik pontja szerint minden fürdővendég oda utasittatik, hogy a' fürdő gyógycélját az intézet orvosának kinyilatkoztassa, annak végeztével pedig a' fürdők hatását bejelentse. Az illy intézkedés mellett aztán rövid idő elforgása alatt ki lehet fürkészni az ásványviz gyógyerejét, 's annak közzététele által csakhamar méltányos hírbé hozhatni azt; 's nem tarthatni attól, hogy olly betegek használván a' gyógyvizet, kiknek az csak ártalmukra lehet, az intézet jó hire veszélyeztessék. — Csak fürdőorvosokról gondoskodjatok tehát, tisztelt birtokosak! a' rájok fordítandó költségek bizonyára dűsan fognak kamatozni.

4. Negyedik lényeges hiánya fürdőintézeteinknek, mellynél fogva azok hírében tetemesen csökkénnek, 's a' vendégek mindinkább elidegenitetnek: hogy az ember nyugalma, sőt személyes bátorsága sincs e' szentnek tartandó helyeken biztositva. Nem czélunk itten az évenként történő, megszámlálhatlan fürdőbotrányok krónikáját adni, elég szomorú, hogy a' hirlapi kürtölések által az illyenek tudomásunkra esnek, — sokkal jobb volna azokat örök feledékenységnek adni által; hanem csak annyit mondunk, hogy míg fürdőintézeteink tivornyák, arszlázkodások, dorbézolások, szilaj betyárságok, lármás zenék színhelyei, hazardjátékok, kéjhölgyek barlangjai, nem pedig a' szenvedő emberiségre üdvöt árasztó menhelyek gyanánt tekintetnek, addig a' finomabb izlésű mind honi, mind külföldi vendégek részvétere nem számolhatunk. A' mehádiai fürdőben egy stabalis tiszt vagy kapitány, a' fürdőorvos és egy igazgatóból álló bizottság van rendelve, a' kicsapongások meggátlására 's az egész intézet rendben tartására. A' magyar alkotmányos ember természetesen nem örömet látna katonai hatóságot hazánk fürdőintézeteiben, de ha a' megyei hatóság által szolgabíró rendeltetnék ki a' fürdői 3—4 hónapig tartó évszakban, — mi pedig nem olly rendkívüli nehéz földadat lenne, — annak bizonyára örömet hódolna, 's az által kétségkívül elejét lehetne venni ama szilaj kicsapongásoknak; 's ekként elenyésznének fürdőintézeteinknek érintett szem- és finom izlést sértő árnyoldalai.

5. Ötödik lényeges hiánya, különösen azon gyógyvizeinknek, mellyek szétküldetnek 's honn basználtatnak, abban áll, hogy ügyetlenül merítetnek, czélszerűtlen üvegekbe töltet-

nek, 's ezek tökéletlenül dugaszoltnak be. A' merítést illetőleg már Tognio tanár ajánlott egy igen egyszerű üvegöltési módot és eszközt, az Orvosi Tár új folyama második féléve (1839) 113. 's következő lapjain, t. i. az általa módosított Meissner-féle csövet, mellynél czélszerűbbet, a' töltögetést szaporábban eszközölt, már képzelné is alig lehet, de mind a' mellett ezen üvegöltési mód és eszköz tudomra csak a' czigelkai forrásnál alkalmaztatik. A' merítésre nézve megjegyzendő még, hogy az egyszerű és kénes savanyú-vizek tavaszi és nyári hónapokban nap fölkelte előtt és szép tiszta időben, nem pedig fergeteg vagy esőzés előtt, alatt, vagy után azonnal töltsenek a' szétküldendő tiszta üvegekbe, mert csak így lehetünk biztosak a' fölől, hogy veszteség nélküli ásványviz birtokába jutottunk. Mi az üvegeket illeti, mellyekben honi ásványvizeink árultnak, azokra nézve általában elmondhatjuk, hogy mind felette gyöngék 's ennél fogva ha kissé ügyesen dugaszoltnak be, a' szállítás alkalmával szét pattognak. Hogy ennek eleje vétessék, némelly gyógyvizeknél, mint például a' híres borszékinél, azon tökéletlen eljárás van divatban, hogy a' megtöltött üvegeket 24 óráig be nem dugaszolják 's így tehát csak akkor, miután már szálló létrészeinek nagyobb része — sava borsza — elillant. Ez gyönyörű expediens! a' helyett hogy jó erős üvegekre áldoznának valamicskével többet, inkább az ásványviz jelességét áldozzuk föl 's ez áldozat mellett is szét pattognak a' kissé jobban bedugaszolt, de papír-finomságú 's czélszerűtlen alakú borszéki üvegek. Végre, mi a' bedugaszolást illeti arra sem fordítatik nálunk kellő ügyelet; rendesen rozsz, lyukacsos, sőt kopott parafadugaszok is használtnak ép, tömött és ruganyos dugaszok helyett, a' szurok pedig aztán közvetlen alkalmaztatik rájuk, melly csekély kocshintásra is lepattanván, út nyitattik az ásványviz szálékony létrészeinek. Pedig elég módunk lett volna már, a' cseh-sógoroktól eltanulni, például a' marienbadi dugaszolásmódot, melly szerint a' bedugaszolt üveg, még viaszszal beeresztett vászondarabbal, vagy megnedvesített hólyaggal beborittatik, ez erősen leköttetik, 's az így ellátott üveg nyaka először a' folyószurok tömegbe, azután pedig hideg vízbe dugatik. Mindennap előttünk van jó példa, 's mig azt nem követjük, addig gyógyvizeink a' külföldiek irányában természetesen mindig a' rövidebbet fogják házni.

6. Végre megemlíthetjük még azon gyógyvizeink használatát korlátozó körülményt, miszerint orvosi közönségünk nagyobb bi-

zodalommal viseltetik, 's egész a' schlandriánságig ragaszkodik a' külföldi orvosok által külföldi vizek körül tett 's hirlapokban kicziczomázott tapasztalatokhoz; mint saját gyógyvizeink körül enmagunk által tett észleteinkhez. Így például, hányszor kiemeltetett 's tanúságos kóresetekkel bebizonyított jeles *Saarossynk* által a' czigelkai víz gümőkóros vérpökés 's idült tüdőbántalmak elleni kitűnő gyógyhatása, 's mind a' mellett bizony csak a' selteri, vagy gleichenbergi ásványvizeket rendelgetjük, valahányszor illynemű betegek kerülnek kezelésünk alá, noha már a' czigelkai vizet is fővárosunk minden ásványvizkereskedésében megkaphatjuk. Éleg legyen egy példa százak helyett. Igaz ugyan, hogy e' tekintetben nem orvos közönségünk rovására is jó adagot róhatunk fel, melly mint minden egyébben, úgy az ásványvizekben is inkább kapkod a' külföldi után, 's hajlandó nagyobb gyógyerőt tulajdonítani a' messziről került ásványviznek, mint annak, melly talán a' szomszéd falu határán kapható, sőt talán némelly magát igen miveltnak képzelő egyéniség nem is tartja nobel dolognak 's magas személyéhez illőnek valami honi 's a' jelenleg divatozó szólásmód szerint védegyeleti ásványvizet használni; de mind a' mellett is tekintélyes orvosaink erélyes föllépése sokat kieszközölhetne e' halfogalom és vélemény irányában.

Ezek szerint azt hiszem, eléggé kimeritettem azon hiányokat, mellyek eltávolítása által honi ásványvizeink terjedelmesebb használatban részesülhetnének.

Honi ásványvizeink irodalma.

Gyógyvizeinket szakértőleg tárgyáló magyar nyelven írt munkák, időrend szerint.

1631. *Scholtz Jeremiás*, A' soproni birodalomban lévő Balffi feredő mérsékletes állapotja, természetének, munkálódó erejének és használatosságának magyarázó megírása. Csepreg 4.
1783. *La Lanque János*, A' magyarországi orvosvizekről és a' betegségekben azokkal való élésnek szabott módjairól. N. Károlyban.
1787. *Gr. Gvadányi József cs. kir. generalis*, A' Pöstyényi fürödés, a' melyet az ottan történt mulatságos dolgokkal élő magyar nyelven versekben foglalt.
1795. *Babocsai József*, Boldog Zala vármegye! Keszthelyi hévvi-
zekről méltán neveztetel így. Sopronban.
1800. *Nyúlás Ferencz*, Az erdélyi orvosvizek bontásáról. Kolozs-
várott.
1801. *Kitabel Pál*, Elő tudósítás a' bártfai ásványos vizről. Kassán.
1802. *Kitabel Pál*, Rövid tudósítás a' szalatnyai bor- (sóssava-
nyú) vizről. Pesten.
1818. *Pósa Gábor*, Tudósítás a' daruvári és lipiki fürdőkről. Bécs.
1818. *Gr. Desseffy József*, Bártfai levelek. Sáros-Patakon.
1829. *Marihowszky György*, A' nagy-röczei orvos vizeknek el-
bontásáról, orvosi erejéről és használatáról. Rozsnyón.
1836. *Ótvös Ágoston*, Orvosi értekezés Erdélyország gyógyvizeiről. Budán.
1837. *Miskolczy Károly*, Balaton Füred, mint savanyú viz. Vesz-
prém.
1838. *Zilchert Robert*, Szliács. Irta orvosok és betegek számára.
Pesten.
1839. *Fejes Mihály*, Az egri fürdők orvosi 's helyleirási tekintet-
ben. Egerben.

1841. *Cseresnyés Sándor*, Az ugori sós, vasas, gyantáros, ibolyós, hideg forrásokról. Pápán.
1841. *Tognio Lajos*, Fölszólítás magyar és erdélyország orvosaihoz 's természetvizsgálóihoz.
1843. *Tognio Lajos*, Néhány szó Magyarhon ásványvizeiről. Pesten.
1843. *Deutsch F. J.*, Buziás, a' magyar orvosok és természetvizsgálók 4-ik nagygyűlésének emlékéül. Temesvár.
1843. *Edici Illés L.*, A' budai hévvizek, különösen a' császárfürdő 's gyógyintézetei. Pesten.
1844. *Lugosi Fodor András*, A' mehádiai Hercules fürdők. Kolozsvárt.
1846. *Saarossy József*, Zigelka ásványos vize, természettani 's orvosi tekintetben. Eperjesen.

Idegen nyelvű kizárólag gyógyvizeinket tárgyaló munkák.

1549. *Georg. Wernhero*, Hypomnemation de admirandis Hungariae aquis. Basiliae ; folio. Viennae 1551. 4.
1580. *Th. Jordanus Clausoburgus*, Commentariolus de aquis medicatis Moraviae. Francofurti.
1631. *Jeremias Scholcz*, Descriptio thermarum Wolffsensium, ad Sempronium, quae ignis beneficio calefiunt. Csepreg.
1635. *J. Petrycy*, O wodach w Dwazbaku, w Krakowie.
1636. *J. Petricius*, De rusbachiensibus, et leukoviensibus thermis in Scepusio.
1721. *Laur. Stocker*, Thermographia budensis et scrutinium physico-medicum aquar. mineralium Budae scaturientium. Augustae Vindelic. et Graecii. Editio 2-a Budae 1729.
1726. *A. Hermann*, De thermis trenchiniensibus commentariolus historico-physico-medicus. Lipsiae.
1737. *Paschalis Caryophyllus*, De thermis herculanis, nuper in Dacia detectis. Dissertatio Epistolaris. Viennae. Editio altera cum Iconibus 1793. Mantuae, 1743. Trajani ad Rhenum.
1738. *J. A. Farlani*, Examen physico-medicum de thermis rako-siensibus. Sempronii.
1739. *Paschalis Caryophyllus*, De usu et praestantia thermarum Herculanarum, quae nuper in Dacia Trajani dedectae sunt. Dissertatio Epistolaris altera. Mantuae.
1745. *J. J. Torkos*, Sehediasma de thermis pöstényensibus. Poonii.

1746. *J. J. Torkos*, Thermae Almásienses, quoad earum situm, aspectum, contenta, virtutes, et proprietates etc. descriptae. Posonii.
1748. *Joan. Lissovinyi*, Scrutinium physico-medicum aquarum Sztubnensium. Tyrnaviae.
1752. *Thermophyllus Moravus*, Succincta narratio de origine et usu thermarum Teplicensium prope regiam civitatem Trenchinimum e vetusto codice Thomae Jordani de Clausenburg 1580 idiomate moravico impresso desumpta et latinitate donata. Olomucii.
1753. *A. C. Woita*, Examen physico-medicum Thermarum Silenensium, cum icone pagi. Viennae.
1755. *Thermophyllus Moravus*, Kurtzer Bericht von Ursprung und Gebrauch des weltberühmten Teplitzer, oder Trentschiner Bades, in Königreich Ungarn. Olmütz.
1763. *Ign. Wetsch*, Examen chemico-medicum, aquae acidulae Pinkenfeldensis. Vindobonae.
1764. *H. Mayer*, Examen thermographicum mineralis balnei auri Rudnokiensis, vulgo Goldbad, situati in territorio praepositurae Jasoviensis. Cassoviae.
1766. *S. Domby*, Relatio de mineralibus Comit. Borsodiensis aquis, facta ad Excels. Cons. Reg. Locumt. 1763. Viennae 4-o.
1766. *P. Adami Pannonii*, Hydrographia Comitatus Trenchinensis. Viennae.
1768. *D. Wipacher*, De thermis Ribariensibus in Hungaria, liber singularis. Lipsiae.
1772. *A. Konrad*, Kurzer Unterricht von den Wirkungen, und nützliche Gebräuche des Wolffser Bades. Oedenburg.
1772. *Fr. Xav. Diell*, Disert. Inaug. medico-chemica de Imperii austriaci aquis medicatis. Viennae.
1773. *Wagner Lucas*, Dissertatio medica de aquis medicatis M. Transylvaniae. Viennae.
1773. *H. J. N. Kranz*, Analyses thermarum Herculanarum Daciae Trajani. Viennae.
1774. *A. F. Kiesewetter*, Das hochgräflich Illésházysche nächst Trenchin im Königreiche Ungarn gelegene Töplitzer Bad Brunn.
1776. *J. M. Stadler*, Versuche über die uralten römischen Hercules-Bäder. Wien.
1777. *Sam. Gömöry*, De aqua soteria S. Ladislaensi. Diss. Inaug. Tyrnaviae.

1777. *S. Hatvani*, *Thermæ Varadienses examini physico et medico subjectæ. Viennæ.*
1777. *H. Joan. Kranz*, *Gesundbrunnen der oesterreichischen Monarchie. Wien 4o.*
1778. *S. Benkő*, *Tentamen aquae acidularis Ranzkensis in incl. Comitatu Abaujváriensi sitæ, theoretico-practicum. Kassoviae.*
1778. *S. Hambach*, *Notitia indolis et usus medici scaturiginum Ruszbachensium. Poseni.*
1779. *Vincentius Taude*, *Synopsis fontium Austriae. Diss. inaug. Viennæ.*
1780. *D. N. S.*, *Kurzer Unterricht von dem Füreder Sauerling, welcher in dem Weszprimer Comitât im Königreiche Ungarn sich befindet. Wien.*
1781. *J. M. Oesterreicher*, *Analyses aquarum Badensium præmissa methodo cl. prof. Winterl. Budae.*
1786. *L. Payer*, *Modicum medicum, seu thermarum in Comit. Varsadinensi etc. descriptio.*
1787. *Alex. Arátschy's (RácZ Sámuel)*, *Anmerkungen über den Füreder Sauerbrunnen. Pest.*
1788. *Alex. Arátschy's (Racz Samuel)*, *Beschreibung des Füreder Sauerbrunnens. Pest.*
1892. *Jos. Barbenius*, *Chemische Untersuchung einiger merkwürdigen Mineralwässer der Háromszék in Siebenbürgen, Hermanstadt.*
1793. *M. Neustädter*, *Über den Gebrauch des Borszéker Sauerbrunnens.*
1793. *Mich. Neustädter*, *Über den Gebrauch des Homorod Sauerbrunnens.*
1793. *N. N.*, *Nachricht an das Publicum, von den St. Georger Schwefelbade. Pressburg.*
1793. *Z. Th. Huszti*, *Prüfung der Nachricht an das Publicum von dem St.-Georger Schwefelbade. Pressburg.*
1793. *A. Kélin*, *Analysis aquae thermarum novarum Rajeczensium, cum brevi earundem descriptione topographica, et tabula aerea. Viennæ.*
1793. *A. Kélin*, *Über die neu entdeckten warmen Bäder zu Rajecz. Wien.*
1797. *Seidler*, *Beschreibung des Trenchiner warmen, und Gesund-Bades. Wien.*

1799. *St. Józsa*, Scrutinium aquarum mineralium in possessionibus Sindler et Lipocz inc. Comitatus Sárosiensi ingremiatis existentium. Cassoviae.
1801. *P. Kitaibel*, Vorläufige Nachricht über das Bartfelder Mineralwasser. Kaschau.
1802. *P. Kitaibel*, Nachricht über das Szalatnyaer Mineralwasser. Pest.
1802. *Kroczkiewicz*, Physische Beschreibung des neublauer salinisch-eisenhaltigen Mineral Sauerbrunnens.
1804. *V. Z. Denhoffer*, Succincta notitia virtutum et usus medici aquae soteriae Budae ad thermas caesareas recens inventae. Budae.
1804. De aqua soteria thermarum Budensium quae Caesariae dicuntur, diss. commis. med. per Exc. Cons. R. L. Hung. delegatae. Budae.
1807. *Johann Wurms*, Anleitung zum Gebrauch der Mineralwässer und Bäder, mit besonderer Hinsicht auf das Füreder Mineralwasser und Bad. Pressburg.
1808. *P. Kitaibel*, Thermarum Sztubnensium examen. Neosolii.
1811. *Gergelyfi*, De aquis et thermis mineralibus Terrae siculorum Transylvaniae. Cibinii.
1813. *J. Brehm*, Vorläufiger Unterricht den innerlichen und äusserlichen Gebrauch des Tatzmandorfer Mineralwassers betreffend. Steinamanger.
1814. *Math. Petrovich*, Eigenschaften des Füreder Mineralwassers in Ungarn. Ofen.
1814. *Jos. Shittsch*, Physic. und Beschreibung des Stubiczer Bades. Agram.
1814. *Gergelyfi*, Analyses aquarum mineralium Transylvaniae. Claudiopoli.
1814. *Marikowszky*, Physical-med. analistische Beschreibung aller Mineralquellen des löblichen Gömörer un Klein-Honthor Comitats. Leutschau.
1817. *Jos. Wachter*, Abhandlung über den Gebrauch der vorzüglichsten Bäder und Trinkwässer. Wien.
1817. *Joh. Csaplovich*, Beschreibung des Bartfelder Bades. Wien.
1817. *Weissenbach*, Andenken an Trenchin, oder Abhadlung über das Trenchiner Bad. Brünn.
1818. *Prochaszka*, Einige Nachrichten und Bemerkungen, über die warmen Bäder in Piestyán. Wien.

1818. *Sig. Béltoky*, *Conspectus systematico-practicus aquarum mineralium M. P. Transylvaniae indigenarum*. Vindobonae.
1820. *Sam. Pataky*, *Descriptio physico-chemica aquarum mineralium M. P. Transylvaniae*. Jussu Exc. R. Gubernii Pestini.
1821. *N. N.* Die besuchtesten Badeörter und Gesundbrunnen des oesterreichischen Kaiserthums. Brünn.
1821. *L. Tomházy*, *Abhandlung über das berühmte Piestyáner Bad*. Presburg.
1821. *E. V. Wallich*, *Über die Bäder in Klein-Pöstyény, oder Pöstyén auch Piestyán in Neutraer Comitате des Königreichs Ungarn*. Wien.
1822. *Jos. Steindl*, *Thermae Constantinianae. Das Kaiser Constantinsche Bad im Königreiche Croatien*. Agram.
1822. *Fr. Mittermayer*, *Beschreibung des in Eisenburger Comitат zu Sulz (Sóskut) befindlichen und chemisch untersuchten Mineralwassers*. Steinamanger.
1825. Die Heilquelle von Borszék, nach eigenen Erfahrungen in Kürze beschrieben, von einem practischen Artzte. Pest.
1826. *A. Karl*, *Die Schwäfelquellen zu Töpliz nächst Trenchin in Königreiche Ungarn*. Pressburg.
1826. *M. Hanák*, *Diss. inaug. chemico-medica sistens analysim trium fontium de Beel, in Apátfalva Com. Borsodiensi prörumpentium*. Pestini.
1827. *Ch. A. Zipser*, *Der Badegast zu Sliács, in Nieder-ungarn*. Ofen.
1827. *Mich. Kunitsch*, *Historisch topographische Beschreibung des Warasdiener Töplitzer Schwefelbades in Königreiche Croatien*. Warasdin.
1827. *Mich. Kunitsch*, *Historisch topographische Beschreibung des Mineralbades Topuszkó in Croatien*. Carlstadt.
1827. *N. N.*, *Beschreibung der neu errichteten Eisenbad-Anstalt zu Pest in der Sommergasse*. Pest.
1828. *N. N.*, *Über die Wirksamkeit und den richtigen Gebrauch des eisenhaltigen Mineralwassers in dem Eisenbad zu Pesh in der Sommergasse*. Pest.
1829. *P. Kitaibel*, *Hydrographia Hungariae*. Edidit Joh. Schuster. Pestini.
1830. *N. N.*, *Kurze Beschreibung der Eisenbacher Mineralquelle*. Schemnicz.

1830. *Patkovich*, Die Heilquellen von Harkány kurz dargestellt. Fünfkirchen.
1831. *J. G. Schwartzott*, Die Hercules Bäder bei Mehadia, ein monographischer Versuch. Wien.
1832. *Fr. Xav. Linzbauer*, Diss. inaug. Exhibens conspectum thermarum Budensium. Budae.
1832. és 1841. *E. Orann*, Physicalisch-medicinische Darstellung der bekannten Heilquellen der vorzüglichsten Länder Europa. Berlin.
1833. *S. A. Stoltz*, De aquis sulfureis Hungariae. Diss. inaug. Pestini.
1833. *E. M. Prányi*, Medicinisch topographische Abhandlung des Kurortes Parád sammt seinen Schwefel-Eisen- und Alaunwässern. Pest.
1834. *D. Wagner*, Die Heilquellen von Szliacs in Ungarn, in physicalisch-chemischer Beziehung untersucht. Pesth.
1834. *Fr. Hoffer*, Verhaltungsregeln bei dem Trink und Badebrauche des Tatzmandorffer Mineralwassers. Günz.
1834. *L. Zedlitz*, Balneographisches, statistisch-historisches Hand- und Wörterbuch. Leipzig.
1834. *N. N.*, Die Mineralbäder, Gesundbrunnen und Heilquellen des Königreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und Siebenbürgen. Kaschau.
1834. *Leop. Fleckles*, Der ärztliche Wegweiser nach den vorzüglichsten Heilquellen und Gesundbrunnen des oesterreichischen Kaiserstaates. Wien.
1834. *M. Macher*, Die den Graenzen der Steiermark nahen Heilwässer in Ungarn, Croatien, und Illyrien. Graetz.
1835. *Schwimmer*, der nützliche Rathgeber für Curgäste im Kaiserbade. Pesth.
1836. *Maur. Ettinger*, De thermis Pöstényensibus. Diss. inaug. med. the. Viennae.
1836. *H. J. v. Vering*, Eingenthümliche Heilkraft verschiedener Mineralquellen. Wien.
1836. *Cornet Raimundus*, Dissert. inaug. De aquis salinis ferratis Imperii Austriae. Viennae.
1836. *Leop. Beer*, Les Bains sulfureux de Trentschin. Günz.
1837. *C. L. Sigmund*, Füred's Mineralquellen und der Plattensee. Pest.

1837. *S. Rosenberg*, *Aquae soteriaë Daruvarienses*. Diss. inaug. Pesthini.
1837. *F. E. Scherer*, *Die Heissen-quellen und Bäder in Pöstény*. Leipzig.
1837. *Fr. Xav. Linzbauer*, *Die warmen Heilquellen der Hauptstadt Ofen*. Pest.
1837. *N. N.*, *Die berühmtesten u. besuchtesten Bäder und Gesundbrunnen von Ungarn, ihre Eigenschaften, Heilkräfte und Gebrauchsweise*. Wien.
1838. *Marschal*, *Die Heilquellen von Pöstény*. Ofen.
1838. *Th. Kratochwila*, *Kurze Abhandlung über das Baden, und dessen Nutzen, besonders über die Heilquellen in Töplicz bei Trentschin in Königreich Ungarn*. Presburg.
1838. *Al. Fessoráczy*, *Kurtze Abhandlung über das Zsélyeer Stahlwasser*. Presburg.
1839. *Leop. Beer*, *Die Trentschiner Bäder, oder die Schwefelquelle zu Teplicz nächst Trentschin*. Presburg.
1839. *Jos. Cal. Schlosser*, *Die Heilquellen zu Teplicz nächst Warasdin in Therapeutischer Beziehung*. Agram.
1839. *St. Ed. Kéler*, *Diss. Inaug. de aqua minerali l. r. Civ. Bartfa*. Viennae.
1839. *Jos. Dorner*, *Das Banát in topographisch-naturhistorischer Beziehung, mit besonderer Berücksichtigung der Herculesbäder nächst Mehádia und ihren Umgebungen*. Pressburg.
1839. *J. Fr. Simon*, *Die Heilquellen Europas, mit vorzüglicher Berücksichtigung ihrer chemischer Zusammensetzung*. Berlin.
1840. *A. Zsigmondi*, *Synopsis fontium medicatorum Hungariae præcipuorum respectu physico-chemico*. Vindobonae.
1840. *J. C. Nagy*, *Thermae Búdösköenses*. Diss. inaug. Vindobonae.
1841. *A. Schöpf*, *Die Heilquellen von Szliács in Ungarn, in ihren eigenthümlich ausgezeichneten Wirkungen*. Pest.
1842. *Samuel Szuchi*, *De aquis Szliácensibus*. Diss. inaug. Pestini.
1842. *C. Émresz*, *Diss. inaug. chemica, exhibens analyses præcipuorum fontium medicatorum Hungariae*. Viennae.
1842. *David Szűsz*, *Aquae minerales Comitatus Trenchiniensis*, Diss. inaug. Pestini.
1843. és 1845. *E. J. Koch*, *Die Mineralquellen des gesammten oesterreichischen Kaiserstaates, in topogr. hist. phys. chem. und therapeutischer Beziehung*. Wien.

1843. *L. V. Pántocsek*, Aquae minerales Alsó Sebesienses. Pestini.
 1843. *König*, Die Mineralquellen von Borszék in Siebenbürgen
 Kronstadt.
 1845. *A. Vetter*, Theoretisch-practisches Handbuch der allgemeinen
 und speciellen Heilquellenlehre. Berlin.
 1847. *J. V. Fischhoff*, Szliács, das Pymont Ungarns, wie es wirkt,
 und wie es angewendet werden soll. Pesth.

*Gyógyvizeinket mellesleg tárgyaló történettani, földrajzi,
 statistikai, utazási 's másnemű nevezetesb munkák.*

1696. *Broown Edward*, Naauw keurige en Gedenkwaardige Reysen,
 door Nederland, Duytsland, Hongarien etc. Amsterdam.
 1700. *Jac. Tollius*, Epistolae itinerariae. Cura et studio Henrici Chr.
 Henini. Amstelodam.
 1723. *Math. Bél*, Hungariae antiquae et novae prodromus.
 1726. *A. T. Comes Marsigli*, Danubius pannonico mysicus. Obser-
 vationibus geographicis, historicis, physicis perlustratus, et
 in 6 thomos digestus. Hagae Comitum et Amstelodami.
 1742. *Math. Bél*, Notitia Hungariae novae. Viennae.
 1750. *Mich. Bombardi*, Topographia magni regni Hungariae. Edi-
 dit Emericus Comes a Csáky de Keresztszeg. Viennae.
 1753. *Math. Bél*, Compendium geographicum Hungariae. Posonii.
 1780. *C. G. Windisch*, Geographie des Königreich Ugarn, Pressburg.
 1791. *Fichtel*, Mineralogische Bemerkungen von den Karpathen.
 Wien.
 1797. *Townsen Robert*, Travals in Hungary with a short account
 of Vienna in the Jear 1793. London 4.
 1803. *S. Bredetzky*, Beiträge zur Topographie des Königreichs Un-
 garn. Wien.
 1805. *Demians*, Darstellung der oest. Monarchie nach den neuesten
 statistischen Beziehungen. Wien.
 1818. *F. S. Beudant*, Voyage minéralogique et geologique en Hon-
 grie, pendant l. anné 1818. Paris.
 1819. *Richard Bright*, Remarkt upon the bills of Badacson, Szigliget
 etc. in Hungary. London.
 1821. *J. Csaplevics*, Topographisch-statistisches Archiv des Kö-
 nigreichs Ungarn. Wien.

1825. *Szepesházy's* und *Thiele's* Merkwürdigkeiten des K. Ungarn. Kaschau.
1825. *Beudant T. S.*, Mineralogische und geognostische Reise durch Ungarn im Jahre 1818. Deutsch bearbeitet von C. Th. Kleinschrod. Leipzig.
1827. *Szepesházy's* und *Thiele's* neuester Wegweiser durch das K. Ungarn. Kaschau.
1829. *J. Csaplovics*, Gemälde von Ungarn. Pesth.
1839. *Ign. Cselko*, Rudimentum physiographiae Comitatus Trenchiniensis. Pestini.
- 1837—40. *Fényes Elek*, Magyarország mostani állapotja geographiai és statistikai tekintetben. Pesten.

Magyar folyóiratok, mellyek ásványvizeink némelyikét tudományosan tárgyalák.

Tudományos gyűjtemény.

Felsőmagyarországi Minerva.

Athenaeum.

Társalkodó.

A' magyar orvosok és természetvizsgálok nagygyűléseinek munkálatai. 6 köt.

Orvosi Tár, melly legdúsabb e' tekintetben.

Német folyóiratok, mellyek ásványvizeinkről néha néha tudományosan értekeztek.

Nitsch's Zeitschrift von u. für Ungarn.

Hesperus.

Schedius, Zeitschrift.

Windisch, ung. Magazin.

Lübeck's patriotisches Wochenblatt.

Lübeck's ungar. Miscellen.

Wiener-Zeitung.

Pesther Tageblatt.

Pressburger-Unterhaltungs-Blatt.

Neues Archiv für Geschichte, Literatur und Kunst.

Brandes Archiv.

Geiger's Magazin für Pharmacie.

Buchners Repertorium für Pharmacie.

Baumgartners Zeitschrift für Physik.

Beers Gesundheits-Zeitung.

Oesterreichisch-medicinische Wochenschrift.

Medicinische Jahrbücher des oesterreichischen Kaiserstaates.

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>		<i>Lap.</i>
Bevezetés	1	2. Bajnóczi	70
<i>I. A' két magyar haza langyos és hévvizei</i>	<i>5</i>	f) Meszes hévvizek	—
a) Vegyileg közönyös hévvizek	—	1. Szklenói	—
1. Daruvári	6	2. Ruzsbachi vizek	72
2. Stubiczai	9	<i>II. A' két magyarhon hideg gyógyvizei</i>	<i>75</i>
3. Krapinai	11	a) Kénes hideg gyógyvizek	—
4. Szutinkai	12	1. Bűdöskői	—
5. Egri vizek	—	2. Farkasdi v. Balfi	77
b) Kénes langyos és hévvizek	14	3. Málnási	78
1. Toplikai	15	4. Sombori	79
2. Mehádiai	18	5. Szobránczi	80
3. Harkányi	24	6. Joodi	81
4. Trencsini tepliczi	28	7. Siboi	82
5. Pöstényi	33	8. Szombatfalvi	83
6. Kapláthi	39	9. Disznópataki	84
7. N. Váradi	—	10. Hosszúmezői	85
8. Alsó Váczaí	42	11. Parádi	—
9. Magyarádi	43	12. Királyfalvai	88
10. Lajta-Pordányi	—	13. Szinye-Lipóczi és Sárniki	90
11. Gyógyi vizek	45	14. Gyógyi 's Szántói	91
c) Vasas langyos és hévvizek	46	15. Brusznói	92
1. Szliácsi	—	16. Ajnácskői kénes vizek	93
2. Vichnyei	52	b) Konyhasós hideg gyógyvizek	94
3. Topuszkói	53	1. Felső bajomi	95
4. Lucskii	55	2. Alsó sebesi	96
5. Rajeczí	56	3. Polkorai	98
6. Algyógyi	57	4. Szlatinai	99
7. Monyászai	58	5. Királymezői	100
d) Égvényes hévvizek	59	6. Felső nyiresházi	—
1. Lippiki	—	7. Sóvári	—
2. Budai	62	8. Barandai konyhasós vizek	—
3. Kis-Kaláni	66	<i>III. IV. Savanyú és vasas vizek</i>	<i>102</i>
e) Kénsavas sókat tartalmazó hévvizek	67	a) Első rangú kevés sós	
1. Háj Stubnyai	—		

	<i>Lap.</i>
és földes létreszeket tartalmazó savanyú vi- zeink	104
1. Buziási	—
2. Parádi	106
3. Újlublói	108
4. Kabolapolyánai	110
b) Kénsavas sókat tartal- mazó vasas savanyú vizek	111
1. Balaton Füredi	111
2. Ugodi	115
c) Konyhasós vasas sa- vanyú vizek	117
1. Sós-kúti	117
2. Szulini	119
3. Baczuchi, vámosfalusi kalinkai, klococsi	121
4. Jamniczai	123
5. Szentgyörgyi	123
6. Bikszádi, Ujváros, Turvékony, Gorbonác	124
7. Ferenczvölgyi	125
8. Borsai	127
9. Gloodi	128
10. Közép vissói	129
11. Luhyi	130
12. Solyvai	—
13. Nelipinai, paszikai és nagybisztrai vizek	131
d) Égvényes vasas sava- nyú vizek	132
1. Bártfai	132
2. Hosszúréti	134
3. Tarcsai	—
4. Szalatnyai	136
5. N. Szálóki	138
6. Ránki és Herleini	139
7. Koboldi N. Höfleini	140
8. Pecsényédi	141
9. Borszéki	142

	<i>Lap.</i>
10. Dombháti	144
11. Bodoki	145
12. Szentgyörgyi	146
13. Jakabfalvi	147
14. Suliguli	148
15. Szaplonczai	149
16. Viski	151
17. Batizai	153
18. Bocskó-Rahói	154
19. Kvasznii	—
20. Borkúti	—
V. Égvényes hideg gyógy- vizek	156
1. Czigelkai	157
2. Dubovai	158
3. Niklovai	—
4. Radomai	—
5. Fertő tava	159
6. Palics tava	160
IV. Keserű vizek.	
1. Esztergomi	162
2. Kis-Tagyosi	164
3. Nagy-Harsányi	—
4. Biai	—
5. Csíki	—
0. Ivándai	—
7. Laszinai	164
8. Kis-Czégi	165
9. Ölvesi	—
10. Novaji	—
11. Türi vizek	166
VII. Timsós vasgliczos vizek	169
1. Parádi	—
2. Zoványi	171
3. Erdő bényei	172
4. Mogyorósi	—
5. Sárísápi	—
6. Felső-Vissói	—
7. Rónyai	—
8. Borostyánkői	—

F ü g g e l é k.

Miként lehetne ásványvizeinket netalán létező hiánya- ikra nézve használhatókká tenni	179
Irodalom.	180

Österreichische Nationalbibliothek

+Z16453090X

